

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА

ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР - ВАТИКАНСЬКИЙ II
ДІЯННЯ І ПОСТАНОВИ

V

ЦЕРКВА В СВІТІ
СВОБОДА І МІСІЇ
НЕ-ХРИСТІЯНИ

ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН

Рим - 1966 - Італія

diasporiana.org.ua

BIBLIOTECA SPIRITUALE UCRAINA

CONCILIO ECUMENICO - VATICANO SECONDO
ATTI E DECRETI

V

LA CHIESA NEL MONDO
LA LIBERTA' RELIGIOSA E LE MISSIONI
NON-CRISTIANI

traduzione
P. ATANASIO GREGORIO WELYKYJ, OSBM

EDIZIONI DEI PP. BASILIANI

ROMA - 1966 - ITALIA

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА

ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР - ВАТИКАНСЬКИЙ ІІ
ДІЯННЯ І ПОСТАНОВИ

V

ЦЕРКВА В СВІТІ
СВОБОДА І МІСІЇ
НЕ-ХРИСТІЯНИ

ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН

Рим - 1966 - Італія

Можна друкувати

Рим, з Генеральної Курії ОО. Василіян, дня 15. VIII. 1966.

о. Павло П. Миськів, ЧСВВ

Ген. Вікарій

Дозволяється друкувати

Рим, від Вікаріату Міста, дня 12. IX. 1966.

Алойсій Кард. Вікарій

переклав

о. Атанасій Г. Великий, ЧСВВ

ВІД ВИДАВНИЦТВА

П'ята, і остання книга « Діянь і Постанов Вселенського Собору - Ватиканського II » українським перекладом переходить у руки українського читача, щоб зазнайомити його безпосередньо з останніми важливими постановами Ватиканського Собору. Своїм змістом вона обнимає останні Соборові документи, проголошені на четвертій сесії, в днях 28 жовтня (« Про відносини Церкви до не-християнських релігій ») і 7 грудня 1965 р.

Кожний, хто зазнайомиться з цими документами, зразу таки зрозуміє їхню актуальність і вагу для людства взагалі. Вистачить тільки пригадати, що саме в цій томі поміщена Конституція « Про Церкву в сучасному світі » і Деклярація « Про релігійну свободу ». Безперечно, що ці два документи надають і Соборові взагалі, і четвертій сесії зокрема незвичайної ваги і, здається, не скажемо забагато, коли зробимо таке ствердження: Жодна сучасна культурна людина не може злегковажити змісту цих двох документів, без огляду на її релігійне становище. Їх особисте пізнання слід сьогодні уважати мірою зрілості сучасної людини.

Передати ці тексти українській людині українським перекладом вважаємо нашим видавничим обов'язком сучасної історичної соборової доби, який ми старалися виконати вчасно і добре. Сучасні, а то й майбутні українські люди скажуть, чи виконали ми отой наш видавничий обов'язок, який лежав на Василянському Чині отой точно визначеної історичної доби. Просто, ми виповнили вимогу часу: щиро, розсудно і...за своєю сучасною спроможністю.

На кінець, бажаємо заявити, що ми не мали на меті видавати якісь офіційні тексти і переклади, але тільки інформувати документально українську людину. Це ніяк

не виключає, що ми старалися дати тексти і переклади точні, автентичні й такі, що відповідали б найкраще і змістові і змислові, а то й букві соборових документів. Завжди, і в усіх перекладах, автентичність і перевага в сумнівних випадках залишається за латинськими соборовими текстами.

Випускаючи в наших часах цю п'яту книгу «Діянь і Постанов» Ватиканського Собору, ми відчуваємо природне вдоволення з виповненого обов'язку й довершеного діла, яке впливає з самого факту їх появи. І більше собі дати не можемо. Та залежатиме від наших читачів у майбутньому збільшити це природне вдоволення до величини якоїсь людської винагороди: Уважатимемо нашою задовільною винагородою, коли українська людина прочитає соборові тексти, і їх змісти стануть частиною її християнського світогляду, який поведе нашу народню спільноту на нові великі, пособорові діла, на благо цілої нашої громади і її Церкви.

Нехай же Святий Дух - Утішитель і Життєдавець - зійде на нас і на наші діла в цей Священний День П'ятдесятниці.

Рим, 29 травня 1966.

В Празник Сшестя Святого Духа

Видавництво ОО. Василіян

ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

З появою п'ятого тому *« Діянь і Постанов Вселенського Собору - Ватиканського II »* не багато залишається справ до вияснення. Прочитавши те, що було вже сказане в попередніх томах, можна відмітити хіба наступне.

Ідучи за хронологічною появою соборових документів, ми старались пов'язати їх в суцільні групи за їх тематикою. Тому і цей п'ятий том являється тематичним продовженням тому четвертого, в якому були згорнені в одне документи четвертої сесії Собору, і з ним він становить одну хронологічну цілість.

Та, коли в четвертому томі ми об'єднали в чотири розділи справи стосовно внутрішнього життя Церкви та її членів, в п'ятому томі обнімаємо в такі ж чотири групи ті тексти, які стосуються зовнішнього життя і дії Церкви Христової, а це: до світу всуцільному, до віруючих, і до інаковіруючих тобто не-християн. У цих стосунках окреме, динамічне значення має справа християнських місій, яку ми помістили саме в цьому томі.

Таким чином, п'ятий хоч і являється тематично приналежним до четвертої сесії Собору, однак становить таки свєрідну цілість у собі.

По сторінці перекладацькій слід відмітити, що в цьому п'ятому томі перекладач, а тому і читач стрічається з новими ланками людського життя, а тим і з новими поняттями й словами, які треба було брати майже з щоденного життя, щоб віддати певні сучасні змісти й описати явища сучасного світу. Як ми вже згадували, богословський і філософічний словник у нас небагатий; небагатий він також і щодо суспільствознавства, економії, політики тощо. Тож і треба було шукати відповідного словника, а часом таки пристосовувати нові поняття до вживаних уже слів і виразів. Отут то ми і свідо-

мі нашої незадовільності, і можемо стрінутися з критичними відмітками; та ми свідомі також і того, що прокладаємо перші кроки і, прямуючи цим шляхом далі, українська людина знайде свою мову в цих справах, головню коли знайде у них і свій голос і коли дасть свій вклад. Соборові документи дані на довші реченці, і тому буде й нагода до них повернутись з кращими і речевими і філологічними посібниками.

Долучуючи і до цього тому дві промови Папи Павла VI, сказані на двох публічних засіданнях, цим ми вичерпали такж документи найвищого Архисерейського Уряду, які творитимуть одну цілість з соборовими діяннями. Фактично, промовою з дня 7 грудня 1965 було закрито діяння Ватиканського Собору. Тому й документи видані в дні 8 грудня ми перенесли до першого, загального тому, в якому було зібрано те, що стосується підготовки, скликання, започаткування й закінчення Собору в суцільному.

Як і в інших томах, так і в цьому відкликаємося до першого тому стосовно речевих чи йменних показників. Тому цей перший том *«Діянь і Постанов»* буде неначебно провідником до інших.

І не лишається нам нічого іншого, як висказати отут наше загальне побажання, щоб Ватиканський Собор не пройшов попри українську людину безслідно, але став основою для дальшого українського церковного і релігійного буття.

Живши в добу Ватиканського Собору, і беручи в ньому, з Божого Провидіння, особисту, людську і канонічну участь, отсим перекладом ми старалися дати такж наше особисте свідчення про Ватиканський Собор, його діяння і постанови, виповняючи отак, у нашому житті, вже більше неповторний обов'язок.

Рим, 30 травня 1966.
В Празник св. Трійці

о. Атанасій Г. Великий, ЧСВВ

ДІЯННЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ ВАТИКАНСЬКОГО ІІ (1962-1965)

У вступі до поодиноких томів нашого видання « *Діа́нь і Постанов* » ми подавали загальні дані про кожну сесію Ватиканського Собору: т. І - про першу, т. ІІ. - про другу, т. ІІІ - про третю, т. ІV - про четверту сесію. Тому в цьому п'ятому томі можемо подати вже й деякі загальні підсумки про цілий Собор. Очевидно - це дуже загальні дані, але насвітлюють таки працю Собору. Маючи на увазі подати нашим читачам самі постанови Собору, інші справи історичного порядку відходять на другий плян. А вже ніяк не думасмо тут писати історію Собору, яка вимагатиме і багато студій, і багато більше документів від тих, що сьогодні стали вже доступні. А може і треба буде, щоб наросла певна історична перспектива, щоб могли писати історію Вселенського Собору Ватиканського Другого, 1962-1965 рр. А покищо, нехай послужать такі статистичні дані.

І. - СОБОРОВІ СЕСІЇ:

Так званих соборових сесій в широкому значенні, тобто радше скликань Собору відбулось чотири:

І сесія (скликання), від 11 жовтня до 8 грудня 1962 р.

ІІ сесія, від 29 вересня до 4 грудня 1963 р.

ІІІ сесія, від 14 вересня до 21 листопада 1964 р.

ІV сесія, від 14 вересня до 8 грудня 1965 р.

Підготовка Собору і перша сесія відбулась за понтифікату папи Івана XXIII (28. 10. 1958 - 3. 6. 1963). Всі інші сесії і закінчення Собору збулись за понтифікату папи Павла VI (від 21. 6. 1963). І ці сесії слід розрізняти від так званих публічних сесій Собору, які ка-

нонічно визначають хронологію Собору, і яких відбулось десять (1962-1965).

II. - ПУБЛІЧНІ СЕСІЇ:

Так звані публічні сесії Собору, за соборовим канонічним *Правильником*, ті, на яких відбуваються канонічні соборові акти в стислому значенні, як напр. відкриття і закриття Собору, присяга Соборових Отців, проголошення Конституцій і Декретів. Отож, за урядовим перерахуванням, таких сесій в часі Ватиканського Собору відбулось 10, за таким порядком:

1) 11 жовтня 1962: Відкриття Собору й ісповідь віри Папи Римського Івана XXIII і Отців Собору;

2) 29 вересня 1963: Ісповідь віри нового Папи Павла VI і нових Соборових Отців;

3) 4 грудня 1963: Проголошення Конституції « Про Святу Літургію » і Декрету « Про засоби суспільного повідомлення »;

4) 14 вересня 1964: Ісповідь віри нових Соборових Отців;

5) 21 листопада 1964: Проголошення Догматичної Конституції « Про Церкву » і двох Декретів: « Про Східні Католицькі Церкви » і « Про Екуменізм »;

6) 14 вересня 1965: Ісповідь віри нових Отців Собору;

7) 28 жовтня 1965: Проголошення трьох соборових Декретів: « Про душпастирський уряд єпископів у Церкві », « Про пристосоване оновлення чернечого життя », « Про священницький вишкіл », і двох соборових Деклярацій: « Про християнське виховання » і « Про відношення Церкви до не-християнських релігій »;

8) 18 листопада 1965: Проголошення Догматичної Конституції « Про Боже Об'явлення » і Декрету « Про апостолят мирян »;

9) 7 грудня 1965: Проголошення Душпастирської

Конституції « Про Церкву в сучасному світі »; двох Декретів: « Про місійну діяльність Церкви », « Про служіння і життя пресвітерів », і одної соборової Деклярації: « Про релігійну свободу »;

10) 8 грудня 1965: Відчитання декрету про закінчення Собору.

Ці й тільки ці сесії мають канонічний характер і являються публічними; інші підходять під категорію генеральних чи загальних засідань.

III. - ЗАГАЛЬНІ ЗАСІДАННЯ:

Головна праця Собору відбулась на так званих Загальних Засіданнях, на яких відбувались звіти, дискусії, голосування, частинні й загальні. Таких засідань за час тривання Собору відбулось 168, у такому порядку:

36 під час першої сесії Собору (11. 10. 1962 - 8. 12. 1962);

43 під час другої сесії Собору (29. 9. 1963 - 4. 12. 1963);

48 під час третьої сесії Собору (14. 9. 1964 - 21. 11. 1964);

41 під час четвертої сесії Собору (14. 9. 1965 - 8. 12. 1965);

IV. - СОБОРОВІ ЗВІТИ ПРО ТЕКСТИ:

Соборові дискусії й розглядання та голосування відбувались, звичайно, за попереднім звітом про тексти чи поправки, які виголошували Отці Собору, з доручення Комісій. В часі Собору було виголошено 147 різнорідних звітів, і так:

18 під час першої сесії;

43 під час другої сесії;

53 під час третьої сесії;

32 під час четвертої сесії.

До цих звітів можна б причислити і різні промови

Соборових Отців, Парохів, Авдиторів-мирян; найбільше торжественні промови цього роду відбулись в часі другої сесії, в 1963 році: 28 жовтня 1963: Кардинал Лев Суненс (Бельгія) промовляв у приявності папи Павла VI з нагоди 5-ої річниці вибору папи Івана XXIII; 4 листопада 1963: кардинал Степан Вишинські (Польща) промовляв з нагоди 400-ліття встановлення Тридентським Собором Духовних Семінарій; 3 грудня 1963: кардинал Іван Урбані (Італія) промовляв з нагоди 400-ліття Тридентського Собору, і т.д.

У. - СОБОРОВІ ДИСКУСІЇ:

В часі Ватиканського Собору, в дискусіях над текстами і поправками, виступило з словом 2212 Отців Собору, тобто:

608 в жовтні-грудні 1962 р.;

614 в вересні-грудні 1963 р.;

659 в вересні-листопаді 1964 р.;

331 в вересні-грудні 1965 р.

Крім того слід дочислити до дискусійних виступів письмові тексти, передані Ген. Секретареві, в числі 4361, які творять дискусійний матеріал Собору та були розглянені Комісіями.

VI. - СОБОРОВІ ГОЛОСУВАННЯ:

Кожний соборовий проєкт-схема, чи окремі їх частини й поправки переходили цілий ряд голосувань Отців, у більшості окремими картками. Таких голосувань, крім тих, що відбулись іншими способами (напр. повстанням) відбулось у часі Собору 544, за таким порядком:

34 під час першої сесії: жовтень-грудень 1962;

94 під час другої сесії: вересень-грудень 1963;

148 під час третьої сесії: вересень-листопад 1964;

268 під час четвертої сесії: вересень-грудень 1965.

VII. - ПРОГОЛОШЕНІ ТЕКСТИ СОБОРУ:

В часі свого тривання Ватиканський Собор проголосив 16 урядових документів, які являються Постановами Собору, та плодом його праці. За різною формою і вагою ці документи поділяються на такі групи:

I. - *Конституції* - 4: Про Святу Літургію, Про Церкву, Про Боже Об'явлення, Про Церкву в сучасному світі;

II. - *Декрети* - 9: Про засоби суспільного повідомлення; Про Східні Католицькі Церкви; Про Екуменізм; Про пастирський уряд єпископів у Церкві; Про пристосоване оновлення чернечого життя; Про священницький вишкіл; Про апостолят мирян; Про місійну діяльність Церкви; Про служіння й життя пресвітерів;

III. - *Декларації* - 3: Про християнське виховання; Про відносини Церкви до не-християнських релігій; Про релігійну свободу.

VIII. - ОТЦІ СОБОРУ:

У різних часах різна була приявність Отців на засіданнях Собору, яку стверджувано щоденно окремими картками, і згодом списувано при допомозі окремих машин. В загальному про Отців Собору можна сказати за цілий час тривання Собору слідує:

1) *Число*: Загальне число учасників Собору, в різні часи - наближається до 2860 Отців Собору, і так:

98 Кардиналів; 344 патріархів і правлячих архієпископів; 168 титулярних архієпископів; 1287 правлячих єпископів; 750 титулярних єпископів; 28 Аббасів і Пралатів; 60 Апостольських Префектів (місії); 125 Головних чернечих Настоятелів: разом 2860 учасників, з чого 1884 з єпархіяльного клиру, а 976 з клиру чернечого.

2) *Нові Отці Собору*: В часі тривання Собору було номіновано, назначено чи вибрано 296 нових Отців Собору.

3) *Неприявні Отці Собору*: З різних причин у засіданнях Собору не взяло участі 274 Отців Собору; головні причини: душпастирські потреби, урядові обов'язки; стан здоров'я; вік; політичні перешкоди, тощо.

4) *Померлі Отці Собору*: Під час тривання Собору померло 253 Отців Собору, тобто: 11 кардиналів, 35 правлячих архієпископів, 27 титулярних архієпископів, 94 правлячих єпископів, 78 титулярних єпископів, 4 Апост. Префектів, 4 Головних Настоятелів.

5) *Позасоборова праця Отців*: Крім соборових засідань, головна праця Отців Собору відбувалася на Єпископських Конференціях в ширшому значенні цього слова (студійні, інформативні, спільне досліджування текстів, також з участю знавців і т.д.). Для прикладу інтенсивності праці, можна навести такі дані (одержані до 31. 1. 1966), відповідно до деяких країн. І так Отці Собору відбули таких засідань: Австрія 38; Канада 8; Центральна Америка 21; Чиле 70, Філіпіни 38; Японія 24; Індія 38; Італія 29; Югославія 11; Мексико 28; Німецькі країни 30; Шкотія 30; Еспанія 43; ЗДА 26; Південна Африка 11, і т.д.

ІХ. - ПАПСЬКІ АВДІЄНЦІЇ:

Зокрема інтенсивною була праця Римських Архієреїв; не згадуючи про відповідальність за соборові Постанови, слід, наприклад, згадати хочби таку стисло з Собором зв'язану активність, як окремі послухання для різних учасників Собору, з нагоди їх побуту в Римі. І так Папа Іван XXIII і Павло VI дали такі послухання в часі тривання Собору:

27 Кардиналам-модераторам (2, 8, 9, 8)

39 Генеральному Секретареві Собору (4, 14, 11, 10)

129 Єпископам різних країн (спільно) (41, 51, 19, 19)

4 Дипломатам (1, 2, -, 1)

25 Не-католицьким Делегатам (1, 3, 6, 15)

- 8 Авдиторам і Журналістам (1, 3, 2, 2)
- 19 Іншим групам (-, 5, 5, 9)
- 251 Усіх разом і різним групам (49, 86, 52, 64).

Х. - СОБОРОВА ІНФОРМАЦІЯ:

На закінчення цього короткого перегляду слід згадати і ту працю, яка була проведена з боку соборових органів для інформування світу про діяння і постанови Собору. Цій справі було присвячене окреме Пресове Бюро, яке могло виказатися за час тривання Собору такими даними:

36 Офіційних пресових конференцій (10, 9, 8, 9), з чого в мові італійській 15, французькій 11, англійській 5, еспанській 4, німецькій 1;

176 Бюлетенів про Загальні Засідання (41, 43, 48, 44), разом 1040 сторін циклоstileвого друку (140, 253, 312, 335);

255 Документів різних, в часі підготовки Собору (112), в часі соборових сесій (116), між сесіями (25);

2403 Телелефонні розмови у кордонах Італії (200, 550, 761, 892);

11122 Телефонні розмови поза Італію (900, 3414, 3667, 3141);

3895 Телеграм висланих (550, 2204, 435, 706);

612 Телеграм прийнятих (100, 336, 118, 58);

9.690.000 Радіопереданих слів про Собор (295.000, 795.000, 3.350.000, 5.250.000).

Для поширення знання про Собор стояло до диспозиції журналістів і коресподентів 40 машин до писання, 2 циклостилї, 6 телефонних будок міських, 22 будки загальнішого засягу.

Зокрема інтенсивна по інформуванню про Собор показалася Ватиканська Радіостанція, присвячуючи Соборові і пов'язаним темам, за час підготовки і тривання Собору, таке число програм:

82.000 Радіопрограм, з чого: 23.000 про Собор, 59.000 інше; з того: Підготовка: 10.000 (згл. 30.000); між сесіями: 8.000 (згл. 26.000); в часі сесій: 5.000 (згл. 3.000);

24.000 Радіогодин передавання, про Собор 6.000, про інше: 18.000; тобто: Підготовка: 3.000 (згл. 9.000); між сесіями: 2.000 (згл. 8.000); в часі сесій: 1.000 (згл. 1.000).

Час цих трьох періодів розчислено за такими даними: Підготовка 45 місяців; між сесіями 29 місяців; в часі сесій 10 місяців.

* * *

Цих кілька зіставлень показують, якою великою справою являється Собор, та скільки він зужив сил і енергій людських й технічних, щоб Церква могла відбути свої столітні наради та винести свої вирішення. З боку людей було дано максимум старань, і Господь не відмовив йому свого Благословення на благо Церкви і людей.

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI
НА ВОСЬМОМУ ПУБЛІЧНОМУ ЗАСІДАННІ СОБОРУ
(18. 11. 1965)

Шановні БРАТИ й улюблені сини,

Ця наша публічна сесія Вселенського Собору Ватиканського Другого відбувається щопиш двадцять днів перед його закінченням; і крім того, що на ній проголошуємо добре вам знані соборові документи величезної ваги, вона дає нам нагоду промовити до вас про деякі практичні справи, які належать до закінчення цієї важливої церковної події, яку ми з великим трудом здійснили в чотирьох правильних відступах часу.

(Найбільший і найторжественніший Собор в історії Церкви)

Не говоритимемо сьогодні ані про велике значення цього Собору з боку релігійного, богословського, духовного, пастирського, історичного, ані про оте таїнство премудрости і благодати, яке він нам сьогодні подає, і ще довго подаватиме під розвагу, ані про оті новості, які соборові постанови вводять чи то у внутрішнє життя Церкви, чи в відносини й стосунки до тих людей чи справ, які нас оточують. Бо це все кожний з нас має в своїй душі й вони становлять тему наших роздум і нашої спасенної дії. Про це ми вже говорили й в попередніх наших промовах, а останньо в «*Апостольському Заклику*», з дня четвертого цього місяця. І не маємо також на думці давати якийсь біляне цілого Собору; щонайвище, нам вповні вистарчас завважити, що його хід і розвиток був всесторонньо й підхоже укладений,

упорядкований, свободний, мирний і, з-за вашої співучасті і співпраці торжественний, трудящий, плідний і спасенний. Між Соборами Божої Церкви жодний не був більше всесвітний, пильний, і мирний і жодний не розглядав таких різнорідних і широких справ. Бо говорив він і про власне життя Церкви, і про братів християн, не приналежних до нашої спільноти, і про інші не-християнські релігії, і взагалі про людську суспільність, яку ми на цьому Соборі краще пізнали щодо її заплутаних і тяжких проблем; яку ми навчилися палкіше любити, перш усього щодо її благобуту, миру і спасіння. Тому нехай буде дана хвала Богові, і Йому одному, нашому найліпшому найвищому Отцеві, через Ісуса Христа, нашого єдиного і найлюбішого Господа, в Святому Дусі, лютому нашому Утішителеві, який кормить нас, провадить і потішає своєю любов'ю. Богові нехай буде слава.

(Нові пособорові установи)

Нам повнотою вистачає скермувати нашу думку на ці наслідки Собору, які, як ми сказали, приналежать до самої таки мети Собору. А ця мета є радше початком багатьох справ; а перша з них - це установлення різних Рад, які співпрацюватимуть з нами над визначенням норм, предложених соборовими декретами. І бажаємо встановити такі Ради якнайскорше, бо нашим наміром є: здійснити без проволочки постанови цього вселенського Собору. Три такі пособорові Комісії ми вже встановили: одну для Святої Літургії, другу для перевірки Кодексу Канонічного Права, а третя займається виконанням тих приписів, що були встановлені в Декреті «*Про засоби суспільного повідомлення*». Ми також не вичікували схвалення декрету «*Про пастирський уряд єпископів у Церкві*», щоб, відповідаючи на висказане там побажання, повідомити вас про встановлення Синоду Єпископів. А його, як буде така воля Божа, ми сподіємося

скликати вперше, якщо вже не на слідуючий рік, зайнятий багатьма справами, пов'язаними з відбутим щойно Собором, то на другий рік 1967-ий. Бо тоді, відповідно до припису виданого ось тому сто літ нашим Попередником бл. пам. Пієм IX, припадає священна річниця мучеництва Апостола Петра.

(Розсудна ступневисть)

На ці часи подбаємо з усією дбайливістю, щоб без жодної проволочки були встановлені Комісії, які вирішив Собор, чи то для виготовлення норм здійснювання соборових Декретів, чи для виконання певних праць, які необхідні для переведення цих норм (пор. Декрет *«Про пастирський уряд єпископів у Церкві»*, ч. 44). Будуть також відкриті нові установи для тих послуг, які вимагатимуть чи то закони цього Собору чи потреби оновленого життя Церкви. А стосовно нас самих, то не забракне нам охоти виконати те, що впливає з цього вселенського Собору, і продовжувати працю, якої початок дали хочби оті три «Секретаріати», які вже виконують визначну працю; перший з них змагає до того, щоб усі християни і їхні Церкви обновили одність Церкви; другий відноситься до тих стосунків, які заходять між нами і не-християнськими релігіями; третій своїми клопотаннями і студіями старається досягти не-віруючих. Нехай Бог укріпить нашу волю та подасть силу й підмогу, якими зможемо виконати ці нові обов'язки.

Але це, Достойні Браті, вимагатиме дещо часу; якщо, отже, установа тих і подібних органів найвищого церковного правління відбуватиметься, як і слід, ступнево і якщо вони так будуть владнані і встановлені, щоб уникнути і надміру урядників і безкорисних витрат, то нехай ніхто не думає, що ми не виповнюємо докладно наших постанов, які ми виклали.

Не хочемо також знову і штучно концентрувати ті уряди, які питомі священній єрархії; але бажаємо, щоб

і єпископи мали участь у виконуванні постанов Вселенського Собору, і щоб ми, наскільки це можливе, користувалися їхньою допомогою, для кращого виконання нашого апостольського служіння в управі вселенською Церквою. Слід уважати, що нові повноважності, дані Єпископським Зборам чи Конференціям, є подією великої ваги в органічному розвитку канонічного права; і так як ми радо прийняли виникнення цієї установи, і її підпомагали, так і сподіємося, що вона прислужиться до гідного й спасенного розвитку католицької Церкви в різних народах і країнах світу; і надіємося також, що з-за цього члени Таїнственного Тіла Христового не то що між собою не роз'єднуються і не порізняються, але навпаки: стануть щораз більше пов'язані й зростуться в однодушну й братню одність. Ми будемо про це дбати; а найвищі установи церковного правління, перш усього таки Римська Курія, як будуть провидінною допомогою для нас, так також і певно вийдуть на користь цілої церковної структури.

(Заслуги й реформи Римської Курії)

Що ж до Римської Курії, то під кінець цього найбільшого вселенського торжества, яким католицька Церква показала багатство своїх духовних сил і стійкість своєї організації, нехай вільно буде нам поручити її вашій доброзичливості й вашій вдячності. Бо, якщо католицька Церква сьогодні втішається такими квітучими силами, які приємно нам, за Божим благословенням, признати, то це треба в більшій частині записати на рахунок цієї пильної і жертвенної праці, яку виконує цей інструмент апостольського служіння. Тому фальшиво хтось мігби уважати цей інструмент перестарілим, нездарним, дбайливим лише про свою користь чи нечесним; ми обов'язані дати йому свідчення про його добру службу. Ті недоліки, які давніше приписувано цьому

людському інструментові, що був установлений при Римському Архисрействі і для його вжитку, сьогодні, за Божою милістю, вже не існують; навпаки ціла Римська Курія поводить ся і керується справжньою любов'ю Ісуса Христа, намагається послужити святій Церкві й виявляє пильність у піддержуванні її розвитку; а це все вчиняє її не тільки здатною для виконання свого важливого завдання, але також і гідною довір'я цілої Церкви.

Це все не слід так розуміти, неначебто ми заперечували, що Римська Курія не може бути кращою; бо, що лиш є людське, що підпадає під біг часу, може легко схибити і занепасти; більше того, похибки людини стають тим більше явними і осудливими, чим вищою є її гідність і чим наполегливіше її обов'язки від неї вимагають, щоб вона була собою й давала свідчення християнської святости. А втім, що стосується нас, то ми попереду всіх це признаємо, але також і бажаємо довести до того, щоб Римська Курія підхоже була обновлена, стосовно до девятого параграфу щойно проголошеного декрету, під титулом «*Про пастирський уряд єпископів у Церкві*»; і подбаємо, щоб усі ті, що мають честь працювати в Римській Курії, щораз більше переймалися і визначалися справжнім духом Ісуса Христа.

І щодо тієї справи, Достойні Брати, то бажаємо також повідомити вас, що ми, попри наші великі зайняття, і в тому часі не були бездільні. Бо вже були пороблені і пляни і студії для обнови Римської Курії, і вони успішно поступають вперед. Однак таки визнаємо, що нема наглої потреби змінити саму її структуру; окрім того, що слід воно, щоб її урядовці змінювалися, треба чимало таки дечого обновити, дещо звести до простішої форми, а інше здосконалити; попрацюємо над тим, щоб були ясніше виложені і встановлені норми, за якими слід упорядкувати цю установу. Може буде виглядати, що це бажане оновлення поступас повільно, або є тільки частинне; та це буде тільки з-за того, що слід збе-

регти належну пошану і щодо людей і щодо переданих звичаїв; але саме такі оновлення буде остаточно здійснене.

А щоб підтвердити наші слова якимсь прикладом, можемо вже тепер подати вам до відома, що незабаром вийдуть норми, якими рядитиметься перша з Священних Римських Конгрегацій, тобто Святе Офіцій.

(Поширення благовісті Христової)

Але, Достойні Брати, слід щоб ми звернули нашу увагу не так на оті менші, хоч і потрібні зміни й здосконалення, але радше на оту духовну і моральну реформу, за якою стали б ми подібнішими до нашого Божественного Вчителя й здібніші до виконування обов'язків дорученого кожному з нас уряду. На це слід нам найперше глядіти, тобто на наше справжнє й дійсне освячення і на наші реальні можливості поширювати євангельську благовість між людьми цього нашого віку.

Нам здається, що воно дуже важливе, щоб ми самі собі з'ясували, яка повинна бути наша настанова в пособоровому часі. Бо Собор, на нашу думку, виявив три різні душевні настанови: перша — ентузіастична, і слухно. Бо вістка про його скликання була прийнята з подивом, радістю, надією і з якимсь неначе месіянським сновидінням; разом і сподівана і несподівана; душі всіх обвіяв неначе якийсь подув весни. Згодом прийшла друга настанова, в часі тривання Собору, якій властивою була проблематичність. Ці різномірні проблеми й труднощі не випадково визначали і саму таки соборову працю, яка була величезна; і тут треба похвалити перш усього членів Рад тобто Комісій і менших груп тобто Підкомісій, в яких передусім деякі соборові знавці вклали свій пильний і мудрий труд. І, бажаючи їх винагородити, ми постановили принайменше деяких з них мати сьогодні з собою в сослуженні цієї Божественної Жертви.

Але, рівночасно, дехто з тих, хто творить публічну опінію, поставив усе в дискусію або й уважав, що все слід поставити в сумнів; все виглядало їм тяжким і заплутаним; все було піддане під критику й у всьому нетерпеливо шукали вони новаторств; виникли непевності, собі протиставні думки, страхи, одчайдушність, самоволя; то тут то там зацеплювано сумніви про самі основи правди й авторитету, аж доки Собор не промовив, — лагідно, але й розсудно й торжественно. А тепер, перед своїм закінченням, Собор проголосить словами короткими, але наполегливими, яка повинна бути форма життя Церкви. Тому прийде третя настанова, тобто та, якою виникають постанови, приймаються Декрети Собору і виконуються. І до цього саме кожний повинен себе духовно настроїти. Дискусія кінчиться; починається роздума і зрозуміння. По переоранні цілини, приходить обробка ниви, яка відбувається за певним ладом, і доцільно.

(Пристосування й проникання соборового духа)

Церква пристосується до встановлених на Соборі нових норм; вони відзначаються вірністю, але й визначаються новістю збільшеної самосвідомості церковної спільноти, її подивугідної структури, її гарячішої любови, якою об'єднується, побуджується, освячується єрархічна спільнота Церкви.

Це, безперечно, доба отого пристосування до нових обставин, яку предсказав Іван XXIII, бл. пам'яті наш Попередник. Певно, що в своїй розсудливості він не надав цьому слову отого значення, яке дехто намагався йому надати, неначебто це пристосування дозволяло на все в Церкві дивитися за засадами релятивізму і за чисто світською настановою: і то на догмати, закони, установи, передані звичаї; бо Він, будучи людиною бистрого і ясного ума, добре бачив незрушність церковної науки і структури так, що на те, неначе на підвалини, спира-

лася його думка і дія. Отож у майбутньому це слово про пристосування до нових вимог треба буде вживати в тому значенні, щоб проглядала ясно думка Собору, і щоб були точно здійснювані свято і щасливо встановлені ним норми.

Думаємо, що Церква, якщо зважимо на її нову психологію, повинна поступати саме цим шляхом. Клір і вірні мають до виконання прегарне духовне завдання: обновили своє життя і працю, згідно з Христом Господом. Для виконання такого самого діла закликаємо наших братів і синів, тобто тих, що люблять Христа і Церкву, щоб разом з нами відважніше визнавали правду в тому значенні, як її передали Христос і апостоли в своїй науці; а, крім того, нехай виявляють духа церковного правопорядку й одиности, яка тісно й лагідно пов'язує душі й утворює нас в довір'ю й солідарності, як членів одного тіла.

(Прослава двох визначних Архієреїв)

А щоб тим краще заохотити себе до такої обнови християнського життя, закликаємо всіх синів Церкви, щоб пам'ятали вони шанобливо на слова і приклад двох великих безпосередніх наших Попередників - Римських Архієреїв: Пія XII і Івана XXIII, яким Церква й людство взагалі завдячують багато добродійств; і тому, з тим наміром, постановляємо, щоб були правно встановлені так звані канонічні процеси, щоб ці світлі й праведні Найвищі Пастирі, яких ми дуже шануємо, були приписані до числа Блаженних. Таким чином збудеться бажання всіх тих, що одноголосно просили, щоб їм обом були віддані небесні почесті; так і буде передана майбутнім поклінням їх священна спадщина всуцільному; а, на кінець, буде подбано й про те, щоб таким чином їх правдивий і дорогий образ був переданий до нашого пошанівку й до пошанівку майбутніх століть — не з іншої причини, як заради пошанування справжньої свя-

тості, тобто заради Божої слави та блага Його Церкви. І хоча ця справа, як кожному це очевидне, не могли б ми поступати швидко, то проте буде вона виконана правильно і пильно. Хай Бог вчинить, щоб вона вказала нам шлях туди, куди бажаємо дійти.

(В ім'я Марії - Матері Церкви)

Недалеке вже закінчення Вселенського Собору піддає нам думку, щоб зіставити біля нас усіх плодів, що їх Собор видав і щодо науки, даючи вселенській Церкві визначні і багаті документи правди й діяльності, і щодо любови, бо зібрав нас з найдальших закутин землі, щоб себе взаємно краще пізнати, щоб спільно молити Бога, щоб студіювати соборові справи, щоб їх вирішувати, щоб спільно визнати нашу вірність Ісусові Христові і Його Євангелії, щоб збільшити нашу насагу взаємної любови і любови до роз'єднаних братів, до вбогих і недужих на тілі й душі, до науковців і робітників, до цілої людської суспільності. Та не вистачило б часу зібрати все те в одне; але певно всі ми матимемо ще до такої студії нагоду, ми і наші наступники.

А тепер закінчуємо наші слова, висказуючи тільки один наш намір, що являтиметься немов запросинами до гідного вшанування пам'яті Вселенського Собору, тобто намір воздвигнути в Римі, де цього вимагають душпастирські потреби, новий храм у честь Пресвятої Діви Марії, Матері Церкви; Церкви, якої вона одночасно є першою благословенною дочкою, обдарованою окремими небесними даруваннями.

А далі повідомляємо й про інший наш намір, тобто: хочемо проголосити окремий ювілей у цілій Церкві, який тривав би від закінчення цього Собору аж до празника П'ятдесятниці, щоб святим проповіданням поширити благу вістку правди і любови, яку посиляє цей Собор, і щоб скріпилась у вірних свідомість їхньої спільності й злу-

ки з пастирями їхніх єпархій; з тієї нагоди звернемося з закликом до всіх і кожного зосібна, щоб намагалися скористати й збагатитися через оту « службу примирення » (пор. 2 Кор. 5, 18); а ця служба буде відкрита і подана щедро всім людям доброї волі. Повідомлення й норми стосовно цього Ювілею будуть видані якнайскорше.

Але слід вже таки кінчати оце наше слово й закінчити оцю торжественну сесію; та не скорше бажаємо її закрити, поки не подякуємо всім вам, що взяли особисту участь у цих прегарних і благих обрядах, і не привітаємо вас у Господі та не поблагословимо кожного з вас у Його святому імені.

— Текст промови подано за « *Оссерваторе Романо* », дня 19. 11. 1965, стор. 1-2; перевірено за « *Акти Апостольської Столиці* », т. 57 (1965), стор. 978-984.

ДУШПАСТИРСЬКА КОНСТИТУЦІЯ
“ ПРО ЦЕРКВУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ”

ВИГОТОВЛЕННЯ - ДИСКУСІЯ - СХВАЛЕННЯ

Душпастирська Конституція «*Про Церкву в сучасному світі*» своєю проблематикою і тематикою сягає перед - підготовчого періоду, тобто отого загального іспитування католицького світу, яке відбулось у 1959-1960 роках. Багато цього матеріалу було переглянено Підготовчими Комісіями та вжито до виготовлення окремих проєктів; зокрема Богословська Комісія виготовила кілька проєктів на подібні теми, а також Комісія про апостолят мирян виповнила ними свої об'ємисті проєкти. Проте в часі підготовки Собору не був випрацюваний окремий проєкт на таку тему і з таким приблизно змістом.

Ідея окремого соборового документу була кинена в радіопосланні папи Івана XXIII майже на передодні відкриття Собору, тобто 11 вересня 1962 р., де Папа Іван говорив про вимоги і потреби сьогоднішнього людства: любов і мир, прожиток, школа, свобода, справедливість, братерство, пошана до людської гідності і т.п.

Собор, відкритий дня 11 жовтня 1962 року, підхопив відразу такі актуальні проблеми та вже 20 жовтня 1962 року вистосував в імені Отців Собору «*послання до всіх людей*», в якому говорив про любов Бога до всіх людей, про духа, з яким Церква дивиться на світ, зокрема на світ убогих і страждаючих; порушив справу миру і соціальної справедливості. І хоча на це послання не було звернено відповідної уваги в світі, то Собор і його Отці не забули цих справ.

Вже в січні 1963 року так зв. Координаційна Комісія праць Собору доручила окремій мішаній Комісії, складеній з членів Комісій Богословської і апостоляту мирян, за предсідництва їх Презесів, виготовити проєкт на тему стосунків Церкви до проблем сучасного світу.

Праця почалася в лютому того ж року і була вивершена вже в травні 1963 року та переслана до Координаційної Комісії для перевірки і схвалення. Текст мав 6 розділів: 1) Подивугідне призначення людини, 2) Людська особа в суспільності, 3) Подружжя і сім'я, 4) Плекання і розвиток культури, 5) Економічний лад і соціальна справедливість, 6) Спільнота народів і мир. В липні 1963 р., по належній перевірці, Координаційна Комісія наказала дальшу перерібку проєкту, зокрема розроблення науки, яка була накреслена в першому розділі. Інші розділи мали бути додані до проєкту як дописні Інструкції.

В літку і восени 1963 року група спеціалістів, зібрана в Малінь у Бельгії кардиналом Л. Суненсом, випрацювала нарис нового тексту, який був розглянений мішаною комісією в листопаді 1963 року в Римі, разом з першим проєктом. Дальшою працею над новим текстом займалася окрема « центральна підкомісія » за предсідництва єп. з Ліворно (Італія), яка запитувала багато Отців Собору і знавців. Текст був виготовлений французькою мовою, перевірений в лютому 1964 року в Швайцарії частиною тієї ж Підкомісії, та апробований Підкомісією в березні 1964 року, головню щодо перших трьох розділів. Праця і виправлювання та здосконалювання тексту тривало далі й майже безперебійно аж до виготовлення мішаною Комісією першого тексту проєкту, схваленого Координаційною Комісією та переданого в липні 1964 року Папою Павлом VI під дискусією Отців Собору. Текст мав 29 сторін друку та поділявся на Вступ і 4 розділи: 1. Досконале покликання людини; 2. Церква на службі Бога і людей; 3. Поведінка християн у світі, 4. Важливіші завдання християн у наші часи, і Закінчення: всього 25 артикулів. Тим часом інші Підкомісії виготовляли матеріял інших розділів первісного проєкту, і пред'явили їх Отцям Собору восени 1964 року в формі « Прилог », зшитком у 64 сторін друку.

Коли проєкт був у розгляді Отців Собору, так зв. «Центральна Підкомісія» розробляла дальші внески і поправки та завваги, що постійно напливали до Комісії, та 17 вересня встановила деякі точки і засади дальшої переробки тексту, який в днях від 20 жовтня до 5 листопада 1964 був дискутований Отцями на 12 загальних засіданнях Собору (Засідання 105-116), а згодом додатково ще й 9-10 листопада. В дискусії взяло участь 169 Отців і 2 Авдиторів. Крім того було передано велику кількість внесків на письмі. З огляду на своє положення на цій сесії Собору, цей проєкт названо «проєктом 13», тобто за чергою тем цієї сесії.

З закінченням соборової дискусії над проєктом, в листопаді 1964 року Комісія станула перед завданням просто неспівмірним до своїх сил: ширина і різномірність порушених проблем, велике число усних і письмових внесків і поправок, зайняло всю увагу Комісії та її підкомісій в першій півріччі 1965 року так, що 11 травня 1965 року Координаційна Комісія могла схвалити виготовлений новий текст і пред'явити його до затвердження Папі Павлові VI (28 травня), який і передав його в новому вигляді на соборову дискусію, на останню сесію Собору.

Новий текст, переданий на четверту сесію Собору в вересні 1965 року, був майже з ґрунту новий і щодо своєї довжини, і щодо загального напрямку, тематики і форми. До нього було включено матеріал та зв. «Прилог». Мав він дві частини, теоретичну і практичну та складався з Вступу, з Вступного Викладу і Першої частини в 4 розділах: 1. Покликання людини, 2. Людська громада, 3. Значення людської діяльності в світі, 4. Місія Церкви в сучасному світі; та з Другої частини в 5 розділах: 1. Гідність подружжя і сім'ї, 2. Прогрес культури, 3. Економічно-соціальне життя, 4. Життя політичної громади, 5. Спільнота народів і мир, та Закінчення. Текст мав 80 сторін друку і 106 параграфів. Проєкт

був поданий Отцям Собору також у перекладах на головніші мови світу.

На четвертій сесії Собору над цим текстом відбулись дискусії Отців Собору, від 21 вересня до 8 жовтня 1965 року (засідання 132-145) за участю 163 промовців; може й ще більше число було подане на письмі і передане Ген. Секретареві, з уваги на програму цієї останньої сесії Собору. Працюючи вдень і вночі, Комісія могла в половині листопада подати Отцям Собору новий, перевірений текст у двох зшитках, з відповідними новими внесками і поправками; текст був скорочений до 97 параграфів і поданий з відповідними Звітами до поодиноких частин. Над цим текстом було проведено 33 голосування, в днях 15-17 листопада 1965 р. (засідання 161-163). Взагалі тексту був прийнятий, але з великим числом поправок, над якими Комісія засіла до нової праці, видаючи в перших днях грудня два великі зшитки (263 сторінки друку) з поправками і новим поправленим текстом, скороченим до 93 параграфів.

Дня 4 грудня Отці Собору, за допомогою 12 голосувань над поодинокими розділами, схвалили текст та прийняли спосіб, яким Комісія відповіла та поладнала поправки і внески так, що на останнім засіданні Собору (6. 12), тобто 168-му, цілий проєкт одержав таке остаточне схвалення: учасників 2373, за текстом 2111, проти 251, голоси неважні 11. І з цим вислідом проєкт, під назвою Душпастирської Конституції, ввійшов на публічну сесію в дні 7 грудня, на якому одержав своє публічне схвалення: 2309 - за, 75 - проти, і 10 голосів неважних, та був проголошений соборовою Конституцією.

Крім тексту, над яким було проведено публічне голосування в дні 7 грудня, для світу текст був проголошений в « *Оссерваторе Романо* », мовою латинською (дня 19. 12. 1965) й італійською (9. 1. 1966).

Українським перекладом Конституція появляється вперше.

ПАВЛО ЄПИСКОП
СЛУГА СЛУГ БОЖИХ
СПІЛЬНО З ОТЦЯМИ СВЯЩЕННОГО СОБОРУ
НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ СПРАВИ

ДУШПАСТИРСЬКА КОНСТИТУЦІЯ (1)
ПРО ЦЕРКВУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

ВСТУП

(Внутрішня злука Церкви з сім'єю народів)

1. - Радість і надія, смуток і журба сучасних людей, передовсім убогих і пригноблених, є також радістю і надією, смутком і журбою Христових учнів; і немає

(1) Душпастирська Конституція «*Про Церкву в сучасному світі*», аложена з двох частин, творить одну цілість.

Називається «душпастирська» тому, що - сперта на богословські засади - намагається визначити відносини Церкви до світу й до сучасних людей. Тому ані в першій частині не бракує їй душпастирського аспекту, ані в другій - богословського.

В першій частині Церква розвиває свою науку про людину і про світ, в якому людина живе, і визначає свої стосунки до них. А в другій частині роглядає докладніше різні аспекти сучасного життя й людської суспільности, а перш усього ті проблеми і питання, які в наші часи являються наполегливішими. Звідси й походить, що зміст другої частини, хоч і підпадає під доктринальні засади, то складається не тільки з елементів тривалих, але і з проминаючих.

Отож цю Конституцію слід пояснювати за загальними засадами богословського пояснювання, мавши на увазі - передусім у другій частині - ті змінні обставини, з якими порушувані справи природно пов'язуються.

нічого справді людського, що не знаходило б відгмону в їх серці. Бо їхня спільнота складається з людей, згромаджених у Христі, які в своєму паломничанні до Царства Отця кермуються Святим Духом, і які прийняли благовість спасіння, щоб її усім передати. Тому почуває вона себе справді тісно об'єднаною з цілим людським родом і його історією.

(До кого промовляє Собор)

2. - Тому Собор, Ватиканський Другий, глибше дослідивши таїнство Церкви, вже не до одних тільки синів Церкви і до тих, що призивають ім'я Христове, але й до всіх людей звертає без проволоки свою мову, бажаючи вияснити всім, як уявляє собі Церква свою присутність і свою діяльність у сучасному світі.

Отож стоїть перед її очима світ людей, тобто вся людська сім'я, в сукупності всіх речей, серед яких живе; світ, як театр історії людського роду, позначений його працьовитістю, його невдачами й досягненнями; світ, який - за думкою християн - постав й існує з любови Творця; і хоча він підлеглий неволі гріха, проте Христос - зломивши владу Лихого - висвободив його своїм розп'яттям і воскресінням, щоб - по волі Божій - перемінив він і осягнув своє звершення.

(На службу людини)

3. - А в наші часи людство, захоплене своїми власними винаходами і силою, ставить собі таки часто три-можні питання про сучасний розвиток світу, про місце і ролю людини у всесвіті, про глузд своїх окремих і громадських змагань та, вкінці, про остаточну мету людей і речей. Тому Собор, засвідчуючи і викладаючи віру зібраного Христом в одне Народу Божого, не може вимовніше показати свою єдність, пошану й любов до всієї людської сім'ї, до якої і він належить, як встановлюючи

з нею розмову про всі оті різномірні питання, даючи з свого боку євангельське світло й уділяючи людству тих спасенних снаг, які - під проводом Святого Духа - Церква сама одержує від свого Засновника. Бо треба спасти людину й обновили людську суспільність. Тому суттю цілого нашого викладу буде людина: єдина і ціла, з тілом і душею, з серцем і сумлінням, з умом і волею.

А тому Священний Собор, визнавши публічно за людиною високе покликання й ствердивши в ній певне божественне начало, запропонує людству щире співпрацю Церкви, для встановлення такого загального братерства між усіма людьми, яке відповідало б цьому покликанню. І не кермується в цьому Церква жодною земською амбіцією, але одне лиш має на меті, тобто: за проводом Утішителя-Духа далі вести діло самого Христа, який прийшов у світ, щоб дати свідчення правді, щоб спасати, а не осуджувати, щоб послужити, а не щоб йому услужувано (2).

Вступний виклад

ПРО ПОЛОЖЕННЯ ЛЮДИНИ В СЬОГОДНІШНЬОМУ СВІТІ

(Надія і журба)

4. - Щоб виконати таке завдання, Церква повинна завжди розпізнавати знаки часу й пояснювати їх у світлі Євангелії; щоб так - у зрозумілий для кожного покоління спосіб - могла вона відповідати на вічні питання людини: про глузд теперішнього і прийдешнього життя й про взаємовідношення між ними. Тому той світ, у якому живемо, треба пізнавати і розуміти його бажання та сподівання, а часто і його драматичні властивості. А деякі головні риси сьогодишнього світу можна б визначити ось як:

(2) Пор. Ів. 18, 37; 3, 17; Мат. 20, 28; Мар. 10, 45.

Сьогодні людство знаходиться в новій добі своєї історії, в якій поширюються на увесь світ глибокі й швидкі зміни; виведені з людської інтелігентности й творчої працьовитости, вони впливають і на саму ж таки людину, на її погляди й бажання, окремі чи громадські, на спосіб її думання й поведінки супроти речей і людей. Тим то можна вже говорити про справжні соціальні й культурні переміни, які впливають також і на життя релігійне.

Ця переміна несе з собою немалі труднощі, як це буває в критичному періоді всякого зростання. Отож: людина поширює далеко свою могутність, але не завжди вона спроможна вжити її на свою службу; проникаючи щораз глибше тайни свого духа, часто стає вона ще більше непевною себе; відкриваючи ступнево щораз краще закони соціального життя, вагається, яке надати йому спрямування.

Ніколи людство не користувалося такими великими багатствами, засобами й економічною силою, а однак велика частина мешканців світу ще голодує й терпить недостатки, і величезна маса людей - це ще повні анальфабети. Ніколи передше не мали люди такого гострого відчуття свободи, як сьогодні, але в тому ж таки часі постають нові роди соціальної і психічної неволі. Коли світ має таке живе відчуття своєї одности і співзалежності одиниць, а тому - й потрібної солідарности, в тому ж часі - в наслідок зудару протиставлених собі сил - впадає воно в тяжкі контрасти; бо ще й далі тривають гострі політичні, соціальні, економічні, расові та ідеологічні непорозуміння та й не виключена ще небезпека війни, яка могла б докорінно все знищити. Якже збільшається обмін ідеями, одночасно й самі вислови важливіших понять у різних ідеологіях набирають досить таки відмінного значення. А, вкінці, коли людина так пильно шукає досконалішого матеріального ладу, не так само поступає її духовний ріст.

Багато наших сучасників, знайшовшись у таких складних обставинах, неспроможні спізнати справді вічні вартості й погодити їх правильно з нововідкритими; тому, борсаючись між надією і журбою, ставлять вони собі запитання про сучасний розвиток, і тривожаться. А такий розвиток викликає, а то й примушує людей до відповіді.

(Основно змінені обставини)

5. - Сьогоднішнє душевне схвилювання й переміни в життєвих обставинах, пов'язані з ширшими перемінами; вони спричиняють, що в вишколі набирають щораз більше значення науки математичні й природничі, а то й гуманістичні, в порядку ж активності - виникаючі з тих наук технічні здобутки. Тож таке наукове думання, інакше як передше, оформлює і характер культури, і спосіб думання. Техніка доходить уже так далеко, що переформовує обличчя землі й старається підкорити собі навіть уже й позаземні простори.

Та й поза часи також поширює людський ум якоюсь мірою своє панування: в минуле - через історичне пізнання, в майбутнє - засобами предвиджування й плянування. Ба й поступ біологічних, психологічних і соціальних наук дає людині не тільки нагоду до кращого самопізнання, але й допомагає їй виконувати технічними засобами безпосередній вплив на життя суспільності. Одночасно ж людство щораз то більше призадумується над прогнозами й налагодженням свого демографічного зростання.

А сама таки історія так швидко йде вперед, що одиниці ледве встигають за нею поступати. Доля людської громади стає спільною і вже більше не розгублюється поміж різними історіями. Отак то людство переходить від статичного розуміння ладу до розуміння радше динамічного й еволюційного, звідкіля й походить, передовсім, ота нова складність проблем, що вимагає нових аналіз і синтез.

(Соціальні переміни)

6. - Тим самим і традиційні місцеві спільноти, як патріархальні сім'ї, родини, роди, села, різні громади і громадські відношення, проходять щораз основніші переміни.

Поволі поширюється індустріяльний тип суспільності, даючи деяким націям економічний достаток, але й основно перемінює розуміння й століттями формовані умовини соціального життя. Подібно розвивається й поступає урбанізація: чи то зростом числа міст і їх мешканців, чи через отой рух, яким міський спосіб життя поширюється й на сільське населення.

Нові й відповідніші засоби суспільного повідомл'яння причиняються до пізнання подій і швидкого поширення поглядів і переконань, викликаючи так багато складних наслідків.

Та не слід маловажити й того, що - з різних причин - люди, змушені емігрувати, змінюють тим свій спосіб життя.

Так ото постійно зростають стосунки людини до людини, та й сама соціалізація вводить нові стосунки, хоча й не завжди розвиває відповідну зрілість одиниці та її справжню особистість.

Цей розвиток проявляється виразніше серед тих народів, які вже користуються вигодами економічного й технічного прогресу; але хвилює він також і ті народи, які щойно змагаються за свій розвиток, і які бажать здобути для своїх країн блага індустріалізації й урбанізації. Ці ж самі народи, прив'язані передовсім до своїх давніших традицій, випробовують рівночасно і свої сили у зрілішій й особистій уживанні свободи.

(Психологічні, моральні й релігійні переміни)

7. - Зміна поглядів і структур дуже часто ставить під знак запитання традиційні вартості, передусім серед

молоді, яка часто втрачає терпець, а то й бунтується з-за своїх турбот, і - свідомо свого значення в соціальному житті, - бажає щоскорше брати в ньому участь. А звідси нерідко батьки й виховники, при виконуванні своїх обов'язків, досвідчають щораз більших труднощів.

А й самі традиційні установи, закони та й спосіб думання й відчування, здається, не завжди можна добре пристосувати до сьогоднішніх обставин; звідси виникає велике замішання і в поведінці, і в самих засадах поведінки.

Вкінці, нові обставини впливають теж і на саме релігійне життя. Бо, з одного боку, загострена снага розмірковування очищує його від якогось магічного розуміння світу й від ще й досі поширених забобонів, вимагаючи рівночасно щораз більшого особистого й діяльного сприймання віри: і так багато людей зростає в щораз живішому відчутті Бога. З другого ж боку, щораз густіші маси народу в практиці відходять від релігії. Сьогодні, відмінно як у минушині, не є вже чимсь то незвичайним і особистим заперечувати Бога і релігію або на них не зважати: бо сьогодні нерідко це вважається начебто вимогою наукового прогресу або якогось то нового гуманізму. В багатьох країнах усе це проявляється не тільки в поглядах філософів, але має широкий вплив на літературу, мистецтво, на пояснювання гуманістичних та історичних наук, а то й на самі громадянські закони, викликаючи в багатьох замішання.

(Брак рівноваги в сьогоднішньому світі)

8. - Така швидка, та ще й часто безладна переміна, ба й саме таки ясніше усвідомлення суперечностей у світі, породжують і збільшують розходження й різниці.

В самій бо людині щораз частіше виникає брак рівноваги між модерним практичним розумом і способом теоретичного думання, який не встигає вже опановувати

багатства своїх знань, ані переводити відповідні синтези. Постає також брак рівноваги між вимогами практичного успіху і вимогами морального сумління, а часто також між обставинами громадського життя і вимогами особистого думання, а то й світогляду. Заіснює також незрівноваженість між спеціалізацією людської діяльності і загальним світоглядом.

Та й у сім'ї виникають суперечності чи то під натиском демографічних, економічних і соціальних обставин, чи з тих таки труднощів, що постають з чергування поколінь, а чи й з нових соціальних відношень між чоловіками й жінками.

Не менш великі існують суперечності і між племенами, а то й між різними класами суспільности; між народами багатими і менше заможними, а то й убогими; вкінці, між інституціями міжнародними, що зродилися з мирових прагнень народів, і намаганнями ідеологічної пропаганди та колективними упередженнями націй чи інших громад.

А звідси - взаємне недовір'я і ворогування, спори і горе, в чому людина є рівночасно і причиною і жертвою.

(Загальніші прямування людства)

9. - А тимчасом зростає переконання, що людство може і повинно не тільки щораз більше укріпляти свою владу над сотворіннями, але, понад це, може встановити такий політичний, соціальний та економічний лад, який щораз краще служив би людині та допомагав і одиницям, і громадам у закріплюванні й плеканні власної собі гідности.

Тому то багато людей рішуче вимагають тих благ, що їх вони усвідомляють і живо собі уявляють: мовляв, позбавлено їх несправедливістю або неслухним розподілом. Народи, в своєму етапі розвитку, а також і ті, що тільки що недавно здобули собі самоуправу, бажають

свої частки в благах сьогоднішньої цивілізації, не тільки в ділянці політичній, але також в економічній, та щоб вільно виконувати свою роль в світі; а тимчасом щораз більше зростає їх віддаль, часто ж й економічна залежність від багатших народів, які розвиваються швидше. Народи голодуючі вступають в опозицію до народів заможніших. Там, де ще цього не здобуто, жінки вимагають правної і фактичної рівності з чоловіками. Робітники і селяни бажають не тільки здобути собі необхідне на прожиток, але й працею вишколювати свої особисті дарування; що більше: бажають брати участь у налагодженні життя економічного, соціального, політичного й культурного. Сьогодні, вперше за свою історію, цілі народи прийшли до переконання, що культурні блага можуть і, на ділі, повинні бути доступні для всіх.

А під усіма цими вимогами скриваються глибші й загальніші прямування: одиниці і громади прагнуть повного, вільного й гідного людини життя, підкорюючи собі на послуги все, що сьогоднішній світ може їм так щедро дати. А, крім того, народи щораз настійливіше змагаються і до того, щоб добитися до якоїсь загальнішої спільності.

Якже ж воно так, то сьогоднішній світ являється одночасно і сильним і слабким; здібним вчинити речі і найкращі і найгірші, тоді як перед ним лежить шлях до свободи або неволі, до прогресу або занепаду, до братерства або зненависти. Крім того людина стає свідомою, що від неї залежить правильно кермувати тими силами, що їх вона розбудила, які однак можуть її придавити або ж їй служити. Тому і сама собі ставить вона проблеми.

(Глибші проблеми людства)

10. - Справді, та незрівноваженість, яку виявляє сьогоднішній світ, пов'язується з тим основнішим браком рівноваги, що має своє коріння в людському серці. Бо

її у самій таки людині багато елементів знаходяться в боротьбі між собою. Коли вона, як сотворіння, з одного боку, досвідчає свою обмеженість, то з другого - почуввається в своїх бажаннях необмеженою й покликаною до вищого життя. Її, звабленій різнорідними благами, постійно доводиться між деякими вибирати, а деяких - зрікатися. Більше того: слабка вона й грішна, творить часто те, чого не бажає, а те, що бажала б чинити - не чинить (1). Тому і розтерзана вона сама в собі, а звідси і в громаді виникає багато великих непорозумінь. І чимало є таких, яких життя заражене практичним матеріалізмом, тож неспроможні вони пізнати цього драматичного положення; або - придавлені нуждою - не встигають його як слід доглянути. Багато думають, що вони знайшли мир у різнорідних тлумаченнях подій. А дехто надіється повної і правдивої свободи для людського роду від самих лише людських зусиль, і вважає, що якесь майбутнє царство людини на землі виповнить усі бажання її серця. Не брак і таких, які - втративши віру і глузд життя - похваляють одчайдушність тих, хто - вважаючи людське існування за позбавлене всякого властивого собі глузду - силкується надати йому якесь значення виключно земське. Але, супроти сьогоденішнього розвитку світу, зростає щораз більше число тих, хто ставить собі самі основні питання, або відчуває їх з новою чіткістю: Хто є людина? Який є глузд терпіння, зла, смерті, що й далі існують, не зважаючи на такий великий прогрес? Нащо всі ці здобутки, придбані такою високою ціною? Що може людина дати громаді, а чого від неї сподіватися? Що наступить після цього земського життя?

І навпаки, Церква вірить, що Христос - померлий і воскреслий за всіх (2) - може дати людині, через сво-

(1) Пор. Рим. 7, 14 сл.

(2) Пор. 2 Кор. 5, 15.

го Духа, світло і силу, щоб могла вона відповісти своєму найвищому покликанню; та що немає в людей на землі іншого імення, в якому могли б вони знайти спасіння (3). Подібно вірить вона, що ключем, осередком і ціллю всієї людської історії є її Господь і Вчитель. А, крім того, Церква стверджує, що в усіх перемінах є багато чогось такого, що є незмінне, і має свою основу в Христі, який є той самий вчора, сьогодні і навіки (4). Отож, у світлі Христа, який є образом невидимого Бога й перворідний всього сотворіння (5), Собор бажає говорити з усіма, щоб вияснити їм таїнство людини та співпрацювати для знайдення розв'язки головних питань нашого часу.

(3) Пор. Діян. 4, 12.

(4) Пор. Євр. 13, 8.

(5) Пор. Кол. 1, 15.

Частина I

ПРО ЦЕРКВУ І ПОКЛИКАННЯ ЛЮДИНИ

(Відповідь надхненням Святого Духа)

11. - Народ Божий, — порушуваний вірою в те, що Дух Господній, який наповняє вселенну, ним кермує, — в подіях, потребах і бажаннях, які поділяє спільно з людьми нашого часу, намагається розрізнити справжні знаки Божої приявності й провидіння. Бо віра ставить усе в новому світлі й виявляє Божі пляни щодо всебічного покликання людини, а тому накермовує умн до справді людських розв'язок.

Отож бажає Собор найперше розглянути в цьому світлі й звести до своїх Божих начал ті вартості, які сьогодні найвище цінуються. Бо ті вартості, - як такі, що походять з природи людини, Богом даної, - є дуже добрі; але, через зіпсуття людського серця, часто втрачають свою добropорядність і потребують направи.

Що думає Церква про людину? Що слід припоручати для побудови сьогоденішньої суспільності? Яке є остаточне значення людської діяльності в світі? Ці питання ждуть своєї відповіді. Звідси краще вийде на яв, що Народ Божий і людство можуть собі взаємно послужити так, що релігійна місія Церкви тим самим виявиться і найбільш гуманною.

Розділ I
ПРО ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ

(Людина - образ Божий)

12. - За майже однодушним розумінням віруючих і не віруючих, все, що існує на землі, треба скермовувати до людини, як до свого центру й завершення.

А хто ж є людина? Багато різних, а то й протиставних собі поглядів висказала і висказує вона про себе, за якими часто саму себе або ставляє за абсолютну норму, або затискає себе в безвихідь, тож і хвилюється і непокоїться. Церква, відчуючи ці труднощі й випосажена Божим об'явленням, може на них дати відповідь, якою можна визначити її положення, пояснити її труднощі, а також правильно пізнати її гідність і покликання.

Бо Священне Писання навчає, що людина була створена « на Божий образ », здібною пізнавати і любити свого Творця, і поставлена володарем над усіма земськими створіннями (1), щоб ними правити і ними користуватися, прославляючи Бога (2). « Бо що той чоловік, що згадуєш про нього, або людська істота, що про неї дбаєш? Мало чим зменшив esi його від ангелів, славою і честю увінчав його. Поставив його володарем над творами рук Твоїх, усе підбив йому під ноги » (Пс. 8, 5-7).

Та Бог не сотворив людини самотньою; бо вже спочатку « чоловіком і жінкою сотворив їх » (Бут. 1, 27), і їх об'єднання стало первовзором спільноти осіб. Бо людина з самих глибин своєї природи є громадським

(1) Пор. Бут. 1, 26; Мудр. 2, 23.

(2) Пор. Сир. 17, 3-10.

еством і без зв'язку з іншими не може ні жити ні розвивати свої сили.

Отож, як читаємо знову в Святому Письмі, побачив Бог « все, що створив: і воно було дуже добре » (Бут. 1, 31).

(Гріх)

13. - Однак людина, створена Богом у праведності, за намовою Лихого, вже з самого початку історії надушила своєї свободи, повставши проти Бога й забажавши досягти своєї цілі поза Богом. Бо, пізнавши Бога, не як Бога прославляли, але притемнилося їхнє нерозумне серце і служили сотворінню радше, ніж Творцеві (3). А те, що знане нам з Божого об'явлення, показується згідне і з самим досвідом. Бо людина, вглянувши в своє серце, відчуває свою склінність до злого, а то й бачить себе погруженою в різномірних пороках, що не може походити від свого доброго Творця. Відкинувши часто Бога, як своє начало, схибила також належне напруження до своєї остаточної мети та й зірвала з тим і цілий свій устрій і щодо себе самої, і щодо інших людей, і всього сотворіння.

Отож розтерзаною в самій собі стала людина. Тому й усе життя людей, і одиничне і громадське, являє собою неначе боротьбу, і то повну драматичності; між добром і злом, між світлом і темрявою. Що більше, нездбною знаходить себе кожна людина, щоб успішно встоятися наступам злого так, що відчуває себе немов зв'язаною кайданами. Та сам Господь прийшов, щоб людину вивільнити і скріпити, обновляючи її зсередини й викидаючи геть « князя цього світу » (Ів. 12, 31), який держав її в неволі гріха (4). А гріх применшує людину саму в собі, здержуючи її, щоб не досягла вона своєї повноти.

(3) Пор. Рим. 1, 21-25.

(4) Пор. Ів. 8, 34.

В світлі цього Об'явлення знаходить своє найглибше вияснення заодно і високе покликання і глибока нужда, що їх відчують люди.

(Природа людини)

14. - Людина, тілом і духом єдина, самою своєю тілесною природою поєднує в собі елементи матеріального світу так, що через неї знаходять вони своє завершення й долучують і свій голос до свободної хвали Творця (5). Тож не слід людині знецінювати тілесного життя, але навпаки: вона повинна своє тіло, яке створене Богом і яке воскресне в останню днину, уважати добрим, гідним пошани. Та, зранена гріхом, вона відчуває бунт тіла. Отож сама гідність людини вимагає, щоб прославила вона Бога в своєму тілі (6) та не дозволила йому услугувати лихим нахилам свого серця.

І не помиляється людина, коли вважає себе вищою за речі тілесні, і не вважає себе тільки за частину природи чи за анонімний складник людської суспільності. Своім бо нутром вона перевершує всесвіт: а повертається вона до тих глибин, коли споглядає у своє серце, де очікує її Бог - серцевідець (7) і де вона в Божому обличчі вирішує свою власну долю. Так ото, пізнаючи в собі духовну і безсмертну душу, не задивляється вона в якийсь оманливий витвір фізичних і соціальних обставин, але, навпаки, доходить до самої основної суті речей.

(Гідність ума, правда і мудрість)

15. - Правильно судить людина, наділена світлом Божої думки, що своїм умом вона перевищує всесвіт. Пильно вживаючи століттями свого розуму, вона справді та-

(5) Пор. Дан. 3, 57-90.

(6) Пор. 1 Кор. 6, 13-20.

(7) І Цар. 16, 7; Єр. 17, 10.

ки поступила вперед у науках емпіричних, технічних і гуманістичних. А в наших часах здобула вона визначні досягнення передовсім у досліджуванні матеріального світу та в його підкорюванні собі. Завсіди, одначе, шукала і знаходила вона глибшу істину. Бо розум не обмежений тільки до явищ, але здібний досягти справжньої впевнености і щодо самої розумної суті речі, хоча з-за наслідків гріховних він дещо затемнений і послаблений.

Розумна природа людини, вкінці, здосконалюється і повинна здосконалюватися мудрістю, яка ласкаво наводить людський ум до шукання і любови правди і добра; і нею ж людина пройнята - від видимого доходить до невидимого.

А наш вік, більше як попередні століття, потребує саме такої мудрости, щоб стали гуманнішими нові винаходи людини. Бо якщо не прийдуть мудреці, майбутня доля світу знайдеться в небезпеці. До того ж слід відмітити, що багато народів, убогих благами економічними, але багатих мудрістю, могло б у тому дати іншим визначну допомогу.

Даруванням же Святого Духа людина вірою доходить до оглядання і спізнавання таїнства Божої премудрости (8).

(Гідність сумління)

16. - У глибинах своєї свідомости людина відкриває закон, який вона не дає сама собі, але якого повинна слухатися; а його голос, що завжди закликає її любити і творити добро та берегтись злого, там де й слід, кличе в душі: це роби, а того бережися. Бо має людина в своєму серці Богом записаний закон, якого слухатись для неї - честь, і за яким буде вона суджена (9). Сумління є тайником і святилищем людини, в якому вона пе-

(8) Пор. Сир. 17, 7-8.

(9) Пор. Рим. 2, 15-16.

ребуває сама з Богом, що промовляє в глибинах її душі (10). В сумлінні, в чудний спосіб, стає явним цей закон, який виконується в любові Бога і ближнього (11). Вірністю своєму сумлінню християни об'єднуються разом з іншими людьми в шуканні правди та в розв'язуванні в правді багатьох моральних питань, що їх кладе життя одиниць і громадське спілкування. Отож, чим більше бере верх права совість, тим більше й одиниці і громади вистерігаються сліпої самоволі, а намагаються зберегти об'єктивні норми моралі. Та не рідко воно стається, що, з-за непоборного незнання, совість помиляється, не втрачаючи проте своєї гідности. Але цього не можна сказати тоді, коли людина замало дбає про шукання правди і добра, і її сумління стає поволі майже сліпе заради грішних схильностей.

(Вищість свободи)

17. - Тільки свободна людина може схилитись до добра; і цілком слушно наші сучасники таку свободу і високо цінують і її гаряче бажають. Часто, однак, її неправильно вважають неначебто за якусь вільність робити все, що подобається, навіть зло. А, тимчасом, правдива свобода є визначним знаменом Божого образу в людині. Бо сподобалось Богові залишити людину « в руці свого власного рішення » (12), щоб самохіть шукала вона свого Творця, і - визнавши його - свободно дійшла вона до свого повного і блаженного здосконалення. Отож гідність людини вимагає, щоб діяла вона за свідомим і свободним вибором, тобто за внутрішнім порушенням і переконанням, а не за якимсь сліпим внутрішнім поштовхом чи за чисто зовнішнім примусом. А такої

(10) Пор. Пій XII, *Радіопромова* « про плекання правильного сумління в молоді », 23 березня 1952: ААС 44 (1952), стор. 271.

(11) Пор. Мат. 22, 37-40; Гал. 5, 14.

(12) Пор. Сир. 15, 14.

гідности досягає людина, коли - звільнившись з всякої неволі пристрастей - іде до своєї мети, вибираючи свободно добро та вживаючи пильно й успішно відповідних до цього засобів. Це спрямування до Бога свободна людина, зранена гріхом, може вповні здійснити тільки за допомогою Божої ласки. Але кожному доведеться здати звіт на суді Божому, відповідно до того чи творив добро, чи зло (13).

(Таїнство смерти)

18. - Загадка людської природи доходить до свого верху в обличчі смерти. Бо страждає людина не тільки болями й повільним розладнанням тіла, але також, а то й ще більше, - страхом перед остаточним знищенням. Тож правильно розсуджує вона інстинктом свого серця, коли страхається і відкидає таку основну руїну і остаточний загин своєї особистости. Зародок вічності, що його має в собі, і якого не можна зтотожнювати з самою тільки матерією, повстає проти смерти. Всі змагання техніки, хоча і дуже таки корисні, не мають сили заспокоїти людської тривоги: бо продовжена біологічна довгожилість не може заспокоїти отого бажання прийдешнього життя, яке нездоланно діє в її серці.

Коли в обличчі смерти всяке міркування здає лаштунки, то Церква, поучена Божим Об'явленням, стверджує, що людина є сотворена Богом для щасливої мети, яка лежить поза межами земського горювання. А до того ще християнська віра навчає, що смерть тілесна, від якої людина була б свободна - не згрішивши (14), буде переможена, коли силою і милістю Спасителя буде привернене, втрачене з її власної вини, спасіння. Бо Бог покликав і кличе людину, щоб цілою своєю істотою об'єдналася з ним у спільності вічного і нетлінного Бо-

(13) Пор. 2 Кор. 5, 10.

(14) Пор. Мудр. 1, 13; 2, 23-24; Рим. 5, 21; 6, 23; Як. 1, 15.

жого життя. А цю перемогу здобув Христос, воскреснувши до життя, і своєю смертю висвободив людину від смерті (15). Тому кожній думаючій людині добре обґрунтована віра дає відповідь на її тривожні запитання про її майбутню долю; а рівночасно дає і спроможність спілкувати в Христі з улюбленими померлими братами, підказуючи надію, що вони знайшли таки справжнє життя в Бозі.

(Прояви і коріння атеїзму)

19. - Зокрема важлива підвалина людської гідності полягає в призначенні людини до спілкування з Богом. До розмови з Богом людина покликана вже від самого свого сотворення: бо заіснувала вона тільки тому, що була сотворена Богом з любови, існує далі з любови і не живе вповні згідно з правдою, якщо свобідно не признає цієї любови і не віддасть себе своєму Творцеві. Та багато наших сучасників зовсім не розуміють, або й відкидають цю внутрішню життєву злуку з Богом так, що безбожність слід причислити до найважливіших явищ сучасности і її пильніше розглянути.

Словом: атеїзм, визначаються явища між собою дуже відмінні. Коли бо одні виразно заперечують Бога, інші думають, що людина зовсім нічого не може про нього сказати; а інші розглядають питання Бога за таким методом, що воно виглядає позбавлене всякого глузду. Багато, неслучайно переступивши межі позитивних наук, або намагаються пояснити все цим таки єдиним науковим способом, або й, навпаки, вже не признають взагалі ніякої абсолютної правди. Дехто так вивіщує людину, що віра в Бога стає неначе безсильною; більше схильні вони, здається, до звеличування людини, ніж до заперечування Бога. Інші ж так собі уявляють Бога, що те заперечуване ними уявління ніякою мірою не є Богом Єван-

(15) Пор. 1 Кор. 15, 56-57.

гелії. Ще інші навіть не ставлять собі питання про Бога, бо, здається, - не відчуваючи отого релігійного занепокоєння - не бачать, чому б то їм треба було журитися релігією. Крім того, не рідко, атеїзм постає чи то з різкого протесту проти лиха в світі, чи то з неслухняного приписування прикмет абсолюту деяким людським благам так, що вони вже стають на місце Бога. Та й сама сучасна цивілізація, хоча й не сама з себе, але з-за надмірного пов'язання з земськими справами, часто може доступ до Бога вчинити тяжким.

Отож ті, хто добровільно намагаються виключити Бога з свого серця та відхиляти релігійні питання, не є вільні від провини, бо не йдуть за голосом свого сумління; але часто і самі таки віруючі мають у тому деяку відповідальність. Бо атеїзм, коли його розглянути в суцільному, не є чимсь первісним, але радше виникає з різних причин, між які треба причислити також критичну реакцію проти релігії, і то - в деяких країнах - передовсім проти християнської релігії. Тому, в цьому постанні атеїзму, не малу роль можуть відіграти віруючі, наскільки вони радше затемнюють, як появляють правдиве обличчя Бога і релігії: занедбанням релігійного виховання, або фальшивим викладом учення, або також недоліками свого релігійного, морального і соціального життя.

(Систематичний атеїзм)

20. - Сучасний атеїзм часто проявляється також у формі систематичній, яка, крім інших причин, до того доводить постулат автономії людини, що видвигає труднощі щодо будь-якої залежності її від Бога. Хто визнає такий атеїзм, уважає, що свобода полягає в тому, щоб людина сама була собі ціллю та єдиним майстром і творцем своєї історії; а це, на їх думку, не можна погодити з признаванням Бога, Творця і Метн всіх речей, або щонайменше робить таке твердження зовсім зайвим. Та-

кій доктрині може сприяти й оте почування сили, яке дає людині сьогоднішній прогрес.

Між формами сьогоднішнього атеїзму не слід проминути і тієї, яка очікує визволення людини передовсім у її економічному й соціальному визволенні. І вважає, що тому визволенню, за своєю природою, стоїть на заваді релігія, що спрямовує надії людини на якесь обманливе майбутнє життя і так відштовхує її від будівництва земської суспільності. Звідси прихильники такої доктрини, там де вони приходять до влади в державі, рішуче приборюють релігію і поширюють атеїзм, вживши тих засобів примусу, якими розпоряджає цивільна влада, передовсім у вихованні молоді.

(Відношення Церкви до атеїзму)

21. - Церква, щиро віддана Богові й людям, не може занехати, щоб, - хоча й з болем, - рішуче не осудити, як вже й передше осудила, оті згубні доктрини й дії, які протиставляються розумові й загальному людському досвідові та скидають людину з її вродженого достоїнства (16).

Однак, намагається вона в думанні атеїстів знайти причини заперечування Бога, і - свідомо ваги тих питань, що їх накидає атеїзм, та ведена любов'ю до всіх людей - уважає, що слід їх піддати поважному й глибокому досліджуванню.

Церква вчить, що признавання Бога ніяк не противиться гідності людини тому, бо ця гідність ґрунтується й звершується в самому таки Бозі: Бо людина була поставлена Богом-творцем у суспільності розумною й сво-

(16) Пор. Пій XI, Окр. посл. « *Божественного Спасителя* », 19 березня 1937: ААС 29 (1937), стор. 65-106; Пій XII, Окр. посл. « *Князя апостолів* », 29 червня 1958: ААС 50 (1958), стор. 601-614; Іван XXIII, Окр. посл. « *Мати й Учителька* », 15 травня 1961: ААС 53 (1961), стор. 451-453; Павло VI, Окр. посл. « *Свою Церкву* », 6 серпня 1964: ААС 56 (1964), стор. 651-653.

бідною; але передовсім, як син, покликана вона до об'єднання з Богом і до участі в його щасті. Вчить вона, крім того, що через потойбічну надію не применшується значення земських обов'язків, але їхнє виконання скріплюється ще і новими спонуками. І навпаки, з браку Божої основи й надії життя вічного, як часто воно сьогодні показується, поважно буває порушена людська гідність, а загадка життя й смерті, вини й терпіння залишається без розв'язки так, що люди часто попадають у зневіру.

А втім, кожна людина так і залишається для себе самої нерозв'язаним, а тільки підсвідомо відчутим питанням. Бо ніхто в певних моментах не може втекти цілком перед згаданим питанням, зокрема в важливіших подіях життя. А на це питання дає повну й певну відповідь лиш один Бог, який покликає людину до вищого думання й смиреннішого досліджування.

А ліку на атеїзм слід сподіватися і від підхожого викладу вчення, і від цілого життя Церкви та її членів. Бо до Церкви належить завдання вчинити приявним і неначе видимим Бога Отця та його воплощеного Сина, безперестанку обновляючи себе й очищуючи - під проводом Святого Духа (17). І, перш за все, цього досягається свідченням живої і зрілої віри, так вихованої, щоб могла вона ясно побачити труднощі та й їх перемогти. А віра ця повинна появили себе плідною, проникаючи в ціле, навіть земське життя віруючих, та наводити їх на правду й любов, передовсім супроти потребуючих. Щоб появили оту Божу приявність дуже також допомагає братерська любов між віруючими, які в одному дусі змагаються за євангельську віру (18), і показують себе як знамено одности.

(17) Пор. Собор Ват. II, Догм. конст. « *Про Церкву* », розд. I, ч. 8: ААС 57 (1965), стор. 12.

(18) Пор. Фил. 1, 27.

Також Церква, хоч і повнотою відкидає атеїзм, то однак щиро визнає, що всі люди, віруючі і не віруючі, повинні співпрацювати над правильним будівництвом світу, в якому спільно проживають; а цього певне бути не може без щирого й розсудливого порозуміння. Отож сумує вона задля отого розрізнення між віруючими і не віруючими, що його несправедливо вводять правителі деяких держав, не признаючи основних прав людини. А для віруючих вимагає вона діяльної свободи, щоб могли вони вільно будувати в цьому світі храм Божий. Атеїстів же людяно закликає, щоб широким серцем розважали Євангелію Христову.

Церква точно знає, що її благовість відповідає найтаємнішим бажанням людського серця, бо захищає гідність покликання людини, а тим, хто вже зневірився в свою кращу долю, повертає надію. Її послання не то що не применшує людини, але проливає світло, життя і свободу для дальшого розвитку; а втім ніщо інше не може вдоволити серця людини: «Вчинив ти нас для себе, Господи, і неспокійне серце наше, доки не спочине в Тобі» (19).

(Христос - нова Людина)

22. - Дійсно, таїнство людини знаходить справжнє вияснення тільки в таїнстві вочлененого Слова. Бо перший чоловік, Адам, був прообразом того, хто мав прийти, тобто Христа Господа (20). Христос, останній Адам, проявляє людині її власну досконалість і розкриває її високе покликання в самому вже об'явленні таїнства Бога Отця і його любови. Тому і не дивно, що в Ньому ці правди знаходять своє начало й досягають вершини.

Той, хто є «образом невидимого Бога» (Кол. 1, 15)

(19) Св. Августин, *Визнання*, I, 1: Патр. Лат. 32, 661.

(20) Пор. Рим. 5, 14. Пор. Тертуліян, *Про воскресіння тіла*, 6: «Що було виражене в землі, мало на меті Христа, майбутнього чоловіка».

(21), Він же - і повний чоловік, який знову привернув синам Адама Божу подібність, спотворену першим же гріхом. Тому, що прийнята ним людська природа не була в Ньому знищена (22), тому і в нас була вона піднесена до визначного достоїнства. Бо самий таки Син Божий, через своє вочлочення, злучивсь якимось з кожною людиною. Зроджений з Марії Діви, справді став одним із нас, подібний до нас у всьому, крім гріха (24).

Як непорочний агнець, своєю свобідно пролітою кров'ю Він заслужив нам життя, і в Ньому Бог поєднав нас з Собою, і між нами (25), та й висвободив з неволі диявола й гріха так, що кожний з нас може сказати з апостолом: Син Божий «полюбив мене й видав себе за мене» (Гал. 2, 20). Страждаючи за нас, не тільки дав нам приклад як іти нам слідом за Ним (26), але проклав і шлях, яким ідучи - і життя і смерть освячуються й вони набирають нового значення.

А християнин, ставши подібним до образу Сина, який є перворідний між багатьма братами (27), одержав «зачаток Духа» (Рим. 8, 23), яким і став здібний виповнити нову заповідь любови (28). Через того ж Духа, який

(21) Пор. 2 Кор. 4, 4.

(22) Пор. Собор Константиноп. II, кан. 7: «Ані Бог не перемінився Словом у тілесну природу, ані тіло не змінилось в природу Слова»: Денц. 219 (428); Пор. також Собор Константиноп. III: «Бо пресвяте, непорочне, живе його тіло не було обожествлене (теоктеїса ук анерете), але залишилось у своєму стані і в своїй суті»: Денц. 291 (556); пор. Собор Халкидонський: «в двох природах незмішано, незмінно, неподільно, невіддільно слід признавати»: Денц. 148 (302).

(23) Пор. Собор Константиноп. III: «так і його обожествлена людська воля не загинула»: Денц. 291 (556).

(24) Пор. Євр. 4, 15.

(25) Пор. 2 Кор. 5, 18-19; Кол. 1, 20-22.

(26) Пор. 1 Петр. 2, 21; Мат. 16, 24; Лук. 14, 27.

(27) Пор. Рим. 8, 29; Кол. 3, 10-14.

(28) Пор. Рим. 8, 1-11.

є « завдатком нашої спадщини » (Єф. 1, 14), ціла людина переходить внутрішню обнову, аж до « визволення нашого тіла » (Рим. 8, 23): « І коли Дух того, хто воскресив Ісуса з мертвих, мешкає у вас, то той, хто воскресив Христа з мертвих, оживить і наші смертні тіла Духом, що живе у вас » (Рим. 8, 11) (29). Певне, що християнин мусить і обов'язаний боротись проти зла через багато страждань, і перетерпіти навіть смерть; але з'єднаний з пасхальним таїнством, з Христом об'єднаний у смерті, укріплений надією - дійде до воскресіння (30).

А це важливе не тільки супроти християн, але й супроти всіх людей доброї волі, в серцях яких діє невидима Божа благодать (31). Бо якщо Христос помер за всіх (32), і якщо остаточна мета людина є справді одна, тобто Божя, то ми повинні вірити, що Дух Святий усім дає спромогу, щоб - у спосіб знаний одному тільки Богу - об'єдналися з цим пасхальним таїнством.

Отаке і таке велике є таїнство людини, яке виявилось віруючим через християнське об'явлення. Отож через Христа і в Христі стає ясною загадка терпіння і смерті, яка поза Його Євангелією - нас подавляє. Христос воскрес, смертю подолав смерть, і нам дарував життя (33), щоб - сини у Сині - взивали ми в Дусі: Авва! - Отче! (34).

(29) Пор. 2 Кор. 4, 14.

(30) Пор. Фил. 3, 10; Рим. 8, 17.

(31) Пор. Собор Ват. II, Догм. конст. « *Про Церкву* », розд. 2, ч. 16: ААС 57 (1965), стор. 20.

(32) Пор. Рим. 8, 32.

(33) Пор. *Літургія пасхальна Візант. Церкви*.

(34) Пор. Рим. 8, 15; Гал. 4, 6; пор. також Ів. 1, 22 і Ів. 3, 1-2.

Розділ II ПРО ЛЮДСЬКУ ГРОМАДУ

(Намір Собору)

23. - До важливих явищ сьогоднішнього світу належить збільшення взаємовідношень між людьми, до чого помітно спричиняється сучасний технічний поступ. Але братерське порозуміння між людьми здійснюється не в тому прогресі, але далеко глибше - в спільноті осіб, яка вимагає взаємної пошани для їх духовної достойности. А для плекання цієї між-особової спільноти, християнське об'явлення дає велику допомогу, а рівночасно вводить нас у глибше розуміння законів соціального життя, які вписав Творець в духовну і моральну природу людини.

Тому ж, що новіші документи Вчительського Уряду Церкви вже обширніше виклали християнську суспільну науку (1), Собор пригадує тільки деякі важливіші правди та викладає їх основи в світлі Об'явлення. А згодом кладе наголос на деякі висновки, які є важніші для наших часів.

(Громадський характер людського покликання)

24. - Бог, який має батьківську дбайливість про всіх, схотів щоб усі люди творили одну сім'ю та відносилися

(1) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*», 15 травня 1961: ААС 53 (1961), стор. 401-464; Той же, Окр. посл. «*Мир на землі*», 11 квітня 1963: ААС 55 (1963), стор. 257-304; Павло VI, Окр. посл. «*Свою Церкву*», 6 серпня 1964: ААС 54 (1964), стор. 609-659.

до себе взаємно по-братерському. Бо всі вони сотворені на образ Бога, який « створив з одного ввесь рід людський, щоб він жив по всій земній поверхні » (Діян. 17, 26), і покликані до одної і тої самої мети, тобто до самого Бога.

Тому любов до Бога і до ближнього є першою й найбільшою заповіддю. Святе ж Писання повчає, що не можна відділити любови Бога від любови до ближнього: « ...і всякі інші заповіді містяться у цьому слові: Люби твого ближнього, як себе самого... Любов, отже, - виконання закону » (Рим. 13, 9-10; I Ів. 4, 20). А це для людей, які щораз то більше від себе взаємно залежать, і для світу, щораз то більше об'єднаного - являється найважливішим.

Що більше, Господь Ісус, коли молить Отця, щоб « усі були одно... як і ми одно » (Ів. 17, 21-22), поставив просто недосяжні для людського ума перспективи, вказуючи на деяку подібність між одністю Божих осіб і одністю синів Божих, у правді й любові. А ця подібність виявляє, що людина, яка є самотнім сотворінням на землі, яке Бог створив задля нього самого, не може вповні віднайти себе, як тільки щирим даруванням себе самої (2).

(Співзалежність одиниці і громади)

25. - З громадського характеру людини виходить на яв, що поступ одиниці і розвиток самої такої громади є між собою співзалежні. Бо на початку, підметом і метою всіх громадських установ є, і повинна бути, людина, бо вона - по своїй природі - потребує необхідно громадського життя (3). Отож, якщо громадське життя не є для людини чимсь то додатковим, тоді спілкуванням з іншими, взаємними обов'язками і порозумінням з бра-

✓(2) Пор. Лук. 17, 33.

(3) Пор. Св. Тома, *Етика* I, лекція 1.

тами зростає людина в усіх своїх даруваннях і може виповнити своє призначення.

З-поміж громадських зв'язків, які є необхідні для виховання людини, деякі, як сім'я і політична громада, більш безпосередньо відповідають її внутрішній природі; а інші впливають радше з її свободної волі. В наших часах, і то з різних причин, збільшуються щораз взаємовідношення і взаємозалежності, а звідси постають різнорідні товариства й установи чи то публічного, чи приватного права. А те явище, яке називається соціалізацією, хоч не є воно і не без небезпек, приносить з собою багато користи для скріплення і зросту прикмет людської особи і для охорони її прав (4).

Але, коли люди для виконання свого призначення, в тому і релігійного, в цім громадськім житті знаходять багато підмоги, то, одначе, не можна заперечити, що ті ж люди з-за тих громадських обставин, у яких вони від самого таки дитинства проживають і в них знаходяться, часто таки бувають перепинювані в тому, щоб творити добро, а то й заохочуються до лиходіяння. Є безспірним, що оті часті громадські заколоти частинно походять з самого напруження економічних, політичних і соціальних форм, але в основі вони таки виникають з людської гордості й еґоїзму, які викликають замішання також у громадській площині. А там, де лад підпадає під наслідки гріху, людина - з уродження схильна до злого - знаходить нові спонуки до гріха, яких - без ласки і наполегливих зусиль - тяжко таки перемогти.

(Спільне благо)

26. - Із щораз тіснішої співзалежності, яка поступенно поширюється на весь світ, виходить, що спільне доб-

(4) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*», 15 травня 1961: ААС 53 (1961), стор. 418. Пор. також Пій XI, Окр. посл. «*Сорокового року*»; ААС 23 (1931), стор. 222 сл.

ро - тобто ота сукупність вимог соціального життя, яка дозволяє і громадам, і одиницям досягти повніше і вигідніше власну досконалість, - сьогодні стає щораз то більше загальним, і тому обнімає і права і обов'язки супроти цілого роду людського. Кожна громада повинна мати увагу для потреб і оправданих прямувань інших громад, а то й для спільного блага всієї людської сім'ї (5).

Рівночасно ж зростає й свідомість достоїнства, яка належиться людській особі, бож вона перевершує всі інші речі, а її права й обов'язки є загальні й непорушні. Слід, отож, щоб стало доступне людині все те, що потрібне їй для справді людського життя, як харчування, одяг, помешкання, право на свободний вибір життєвого стану, на закладання сім'ї, на виховання, на працю, на добре ім'я, на пошану, на відповідну інформацію, на поступування за правильними засадами свого сумління, на захищення приватного життя й на слухну свободу також у справах релігійних.

Отож соціальний лад і його прогрес повинен постійно служити на благо осіб, бо слід, щоб устрій речей підкорявся правопорядкові осіб, а не навпаки, як на це вказав і сам Господь, коли сказав, що субота була встановлена для людини, а не людина заради суботи (6). Цей лад треба щораз більше розвивати, ґрунтувати на правді, будувати на справедливості, оживлювати любов'ю; в свободі ж треба знаходити щораз більше гуманну рівновагу (7). А для виконання цього необхідно повести онову умів і широкі суспільні переміни.

Дух Божий, що дивним провидінням кермує бігом часу й оновляє обличчя землі, допомагає в цьому роз-

(5) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: ААС 53 (1961), стор. 417.

(6) Пор. Мар. 2, 27.

(7) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мир на землі*»; ААС 55 (1963), стор. 266.

витку. А євангельська закваска розбудила й розбуджує в серці людини нестримну вимогу гідності.

(Пошана для людської особи)

27. - Приступаючи до практичних і важливіших висновків, Собор наголошує потребу пошани для людини, щоб кожний уважав свого ближнього, і то без винятку, неначе «другого себе», мавши передовсім увагу на його життя і на необхідні для його гідного проживання засоби (8), щоб не взоруватися на отому багатієві, що ніяк не подбав про вбогого Лазаря (9).

А передусім сьогодні натискає обов'язок стати для кожної людини ближнім і послужити їй, при нагоді, ділом, чи вона - занедбаний усіма старик, чи неслухно знехтований чужинецький робітник, чи емігрант, або неправого ложа дитина, що терпить за особисто невчинений гріх, чи голодуючий, який звертається до нашого сумління, пригадуючи на слово Господа: «Усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших - ви мені зробили» (Мат. 25, 40).

А до того ж усе, що спротивляється самому такій життю, як: різнорідні вбивства, народовбивства, аборти, евтанасія і добровільне самовбивство; все, що порушує цілість людської особи, як: каліцтва, тілесні й умові тортури, змагання згнобити і самого духа; все, що ображає людську гідність, як: негідні людини життєві умовини, самовільне в'язнення, депортації, неволя, протитуція, торгівля жінками і дітьми; а також ганебні обставини праці, коли поводяться з робітниками як із звичайними інструментами наживи, а не як з свободними і відповідальними особами: все це і подібне є ганебними ділами; і коли вони запламовують людську цивілізацію,

(8) Пор. Як. 2, 15-16.

(9) Пор. Лук. 16, 18-31.

то таки більше обезславляють тих, хто так поводить, ніж тих, хто терплять таку несправедливість, а найбільше таки - противляться пошані для Творця.

(Пошана і любов до ворогів)

28. - Пошану і любов слід поширити також на тих, хто в справах суспільних, політичних або й релігійних і думає і поступає інакше ніж ми; і що з більшою людяністю і любов'ю глибше зрозуміємо їх спосіб думання, то тим легше зможемо дійти з ними до порозуміння.

А ця любов і лагідність ніяк не повинні робити нас байдужими супроти правди і добра. Що більше, сама ж таки любов понаглює Христових учнів, щоб проповідали всім людям спасенну правду. Але слід розрізняти між похибкою, яку треба завсіди відкидати, і тим, хто схибив, бо він завжди зберігає за собою гідність особи, навіть якщо він був заражений фальшивими чи менше влучними релігійними поглядами (10). Один тільки Бог є суддею і знавцем сердець; а тому він заборонює нам розсуджувати про чийсь внутрішню провину (11).

Наука Христа, щоб прощати також кривди, вимагає (12), а заповідь любови до всіх ворогів поширює закон Нового Завіту: « Ви чули, що було сказано: Люби ближнього свого й ненавидь ворога свого. А я кажу вам: Любіть ворогів ваших і моліться за тих, що гонять вас » (Мат. 5, 43-44).

(Основна рівність людей і соціальна справедливість)

29. - А що всі люди є в посіданні розумної душі і були створені на образ Божий, тому й таку саму мають

(10) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. « Мир на землі »: ААС 55 (1963), стор. 299, 300.

(11) Пор. Лук. 6, 37-38; Мат. 7, 1-2; Рим. 2, 1-11; 14, 10; 14, 10-12.

(12) Пор. Мат. 5, 43-47.

вони природу і таке саме походження; відкуплені ж Христом, мають таке саме покликання і таке саме Боже призначення, то - слід щораз більше признавати основну одність між усіма.

Але не всі люди, з-за розбіжності фізичної спроможности й інтелектуальних та моральних сил, можуть бути зрівняні між собою. Та слід перемогати й усувати всі форми дискримінації щодо основних прав особи чи то в ділянці соціальної, чи культурній: з-за статі, походження, барви, соціального стану, мови або релігії, як такі, що супротивляються Божій установі. Треба справді уболівати над тим, що ще й досіль не всюди бувають зберігані ці основні права одиниці; як, наприклад, коли жінці відказується спроможність свobodно вибрати жениха, чи вибрати свій життєвий стан, або мати доступ до однакового з чоловіком виховання чи культури.

Крім того, хоча між людьми бувають слушні розбіжності, то однакова гідність осіб вимагає, щоб дійти до більш гуманних і справедливіших життєвих обставин. Бо надмірні нерівності, економічні і суспільні, між членами чи народами однієї людської сім'ї викликають згіршення й спротивляються соціальній справедливості, слушності, гідності людської особи та й суспільному й міжнародному мирові.

А людські установи, чи то приватні чи публічні, нехай стараються послужити гідності й меті людини, рівночасно рішуче поборюючи всяке поневолювання, суспільне чи політичне, та зберігаючи основні права людей, за всякого політичного режиму. Більше того, треба щоб такі установи займалися поступово також справами духовними, з усіх справ найвищими, хоча деколи треба таки багато часу, щоб дійти до бажаної мети.

(Перемога над індивідуалістичною етикою)

30. - Глибокі і швидкі переміни наполегливіше вимагають, щоб не було таких людей, що - не зважаючи на

розвиток чи попавши в якесь отупіння - поступають тільки за чисто індивідуалістичною етикою. Щораз то більше виконується обов'язок справедливості й любови в тому, що кожний - відповідно до власної спромоги і потреб інших, - піддержуючи спільне благо, допомагає й плекає також чи то публічні, чи приватні установи, які служать для поліпшення життєвих обставин людей. Але є й такі люди, що, визнаючи широкі і великодушні погляди, живуть на ділі так, неначе б і не журилися взагалі про потреби громади. Що більше, в різних країнах багато людей легковажить собі соціальні закони й приписи. Немало є також таких, що не вагаються за допомогою різних обманств і хитрощів ухилятися від справедливих податків й інших громадських повинностей. Інші люди недоцінюють деякі норми громадського життя, як наприклад такі, що встановлені для зберігання здоров'я, або для кермування вуличним рухом, не звертаючи уваги на те, що таким недбальством виставляють на небезпеку життя своє й інших.

Нехай для всіх буде справою непорушною: уважати громадські відношення за найважливіший обов'язок сьогоденної людини і їх зберігати. Бо чим більше світ об'єднується, тим більше обов'язки людей перевершують окремі групи і поступово розтягаються на увесь світ. А це не може здійснитися, хіба що поодинокі люди і їхні згрупування плекатимуть у собі моральні і громадські чесноти, і поширюватимуть їх у суспільності так, що справді стануть вони новими людьми і творцями нового людства, за конечною допомогою Божої благодаті.

(Відповідальність і співпраця)

31. - Щоб поодинокі люди докладніше виконали обов'язок свого сумління так супроти себе самих, як і супроти різних громад, яких вони є членами, треба дбайливо вишколити їх у широкій духовній культурі, вживши тих

величезних засобів, які сьогодні є доступні людському родові. Передовсім виховання молоді, кожного соціально-го походження, так треба налагодити, щоб з неї вийшли мужі й жінки не тільки великого ума, але також і великого серця, яких наш час таки дуже потребує.

Але людина ледве може дійти до такого почуття відповідальності, якщо її життєві обставини не дозволяють їй прийти до усвідомлення своєї достоїнності, та відповісти своєму призанню, посвятившись Богові й ближнім. Бо людська свобода часто слабне там, де людина знаходиться в крайній нужді, або ледащіє там, де вона - потураючи над міру життєвій вигоді - гейби замикається в якійсь золотій самотності. І навпаки, скріплюється, коли людина приймає невідхильні вимоги життя громадського, приймається різнорідних постулатів людського співжиття та віддається на послуги людській спільноті.

Тому треба в усіх побуджувати волю, щоб брали на себе свою частину спільних підприємств. Схвальною є поведінка тих народів, в яких щонайбільша частина громадян бере свободну участь у публічних справах. Треба, однак, мати увагу на реальні обставини кожного народу та на необхідну дійовість публічної влади. А щоб усі громадяни були схильні брати участь у житті різних угруповань, з яких складається громадське тіло, слід щоб у тих угрупованнях вони знаходили такі блага, що їх до себе потягали б та настроювали б на службу іншим. Слушно можемо думати, що майбутня доля людства лежить у руках тих, що зможуть дати майбутнім поколінням засади життя й надію.

(Воплочене Слово і людська солідарність)

32. - Так як Бог сотворив людей не для самотнього життя, але для громадського об'єднання, так теж Йому «подобалось... людей не тільки поодиноці, без усякого

взаємного зв'язку, освятити і спасти, але зібрати їх в один нарід, що признавав би Його в правді та служив Йому в святості » (13). Тому, від самого початку історії спасіння, Він вибрав людей не тільки як одиниць, але також як членів громади. Бо, відкриваючи свої задуми, Бог назвав вибраних « своїм народом » (Вих. 3, 7-12), з яким й уклав на Синаї союз (14).

А ця громадська сутність здосконалюється й звершується ділом Ісуса Христа. Бо саме такі вочленене Слово схотіло стати учасником людської спільності: в Кані був приявний на весіллі; прийшов до дому Закхея; їв з митарями й грішниками; об'явив любов Отця й визначне призначення людей, вживши слів і взорів щоденного життя й згадавши найзвичайніші громадські справи; освятив людські відносини, зокрема сімейні, з яких розвиваються громадські взаємовідносини, добровільно підкоряючись законам своєї батьківщини; бажав жити життям робітника, питомим своїй добі і своїй країні.

В своїй проповіді виразно наказав Божим синам, щоб поводитись між собою як брати. В своїй молитві просив, щоб усі його учні були « одне ». Що більше, сам себе видав на смерть за всіх, як Спаситель усіх. « Ніхто не спроможен любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів життя своє віддає » (Ів. 15, 13). А апостолам приказав проповідувати всім народам євангельську звістку, щоб рід людський став Божою сім'єю, в якій повнотою закону стала б - любов.

Первородний між багатьма братами, між усіма, що прийняли Його вірою і любов'ю, після своєї смерті й воскресіння, - даруванням Святого Духа, - встановив братерську спільноту в своєму Тілі, яким є Церква, в

(13) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », розд. 2, ч. 9: ААС 57 (1965), стор. 12-13.

(14) Пор. Вих. 24, 1-8.

якому всі є собі взаємно членами, щоб відповідно до різнорідних дарувань собі взаємно usługували.

А цю солідарність завжди слід збільшати, аж до тієї днини, в якій вона досягне своєї досконалости, коли то люди, - спасені благодаттю, - як у Христі-браті улюблена сім'я Божа, віддадуть досконалу славу Богові.

Розділ III
ПРО ЛЮДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ У ВСЕЛЕННІЙ

(Проблема)

33. - Своїм трудом і своїм розумом людина завсіди старалася розвинути щораз більше своє життя; а сьогодні, передовсім за допомогою науки і техніки, поширила й постійно поширює свою владу майже на всю природу; а завдяки збільшеним засобам і різномірним зв'язкам між народами, людська сім'я поволі пізнає і уважає себе в цілому світі за одну спільноту. Тим то і багато благ, яких людина колись дожидала передовсім від вищих сил, сьогодні здобуває собі своїми власними зусиллями.

В обличчі цього велетенського змагання, яке охопило вже весь людський рід, постає між людьми багато питань: Який глузд і яка вартість усієї тієї діяльності? Як користуватися тими всіма речами? До якої мети напружені всі оті змагання одиниць і громад? Церква, яка зберігає депозит Божого слова, з якого виймає засади життя релігійного й морального, бажає з'єднати світло об'явлення з досвідом усіх, щоб освітлити шлях, на який вступило людство, хоча й не має вона завжди готової відповіді на поодинокі питання.

(Вартість людської діяльності)

34. - Для віруючих неспірним є, що людська діяльність, одинична і громадська, тобто оте велике зусилля, яким - з бігом століть - люди стараються поліпшити умови свого життя, само по собі відповідає Божому плану. Бо людина, створена на образ Божий, одержала наказ, щоб - підкорюючи собі землю з усім, що на ній, -

правила світом у праведності й святості (1) та, признаючи Бога Творцем усього, себе саму й вселенну возносила до Нього, щоб так - підкоривши людині все - чудним стало Боже ім'я на всій землі (2).

А це відноситься навіть до цілком щоденних справ. Бо чоловіки й жінки, здобуваючи прожиток і собі і сім'ї, так виконують свою діяльність, що стають хосенними і цілій громаді, і слушно можуть уважати, що своїм трудом розвивають діло Творця, дбають про вигоду своїх братів та спричиняються особистим трудом до виповнення в історії Божих задумів (3).

Отж християни нехай не думають, що діла, які люди виконують своїм хистом і силою, супротивляються Божій всесилі, а розумне єство начебто суперничає з Творцем; нехай будуть радше переконані, що здобутки людства є новим виявом Божої величі та плодом його невимовного провидіння. А що більше зростає потуга людей, то й ширшою стає їх відповідальність чи то одиниць, а чи й громад. Звідси стає очевидним, що християнська благовість не відводить людей від побудови світу, ані не спричинює занедбування блага ближніх, а радше таки ще більше й стисліше їх до того зобов'язує (4).

(Потреба впорядкувати людську діяльність)

35. - Людська діяльність - як походить вона від людини, так до людини і націлена. Бо людина своєю дією не тільки змінює речі і суспільності, але й здосконалює саму себе. Багато вчиться, вишколює свої сили, виходить поза і понад себе. А такий зріст, коли пра-

(1) Пор. Бут. 1, 26-27; 9, 3; Мудр. 9, 3.

(2) Пор. Пс. 8, 7 і 10.

(3) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. « Мир на землі »: ААС 55 (1961), стор. 297.

(4) Пор. *Послання Отців Ватиканського Собору до всіх людей*, жовтень 1962: ААС 54 (1962), стор. 823.

вильно його розуміти, має більшу вартість як накопичення тільки зовнішніх багатств. Більше вартує людина заради того, чим вона є, як заради того, що робить (5). А також усе те, що люди роблять для досягнення більшої справедливості, ширшого братерства та гуманнішого ладу в соціальних відносинах - важить більше як самий тільки технічний прогрес. Бо цей прогрес дає начебто підставу для людського розвитку, але не спричинює його сам собою.

Звідси нормою людської діяльності є, щоб - відповідно до Божого плану і волі - була вона згідною з правдивим благом людського роду, дозволяючи самій людині, або й об'єднаній у суспільності, плекати й виповнювати своє призначення.

(Слушна автономія справ земських)

36. - Та багато наших сучасників, здається, страхається, щоб з-за тіснішої злуки між людською діяльністю і релігійністю не була знеможливлена автономія людей чи громад, чи й наук.

Якщо під поняттям земської автономії розуміємо, що і сотворені речі, і самі такі суспільності втішаються властивими собі законами і вартостями, які слід людині ступнево пізнавати, вживати й налагоджувати, то вимагати її - справа зовсім слушна; а цього не тільки вимагають люди нашого часу, але воно згідне також з волею Творця. Бо з самої такої своєї сотвореної природи всі речі є випосажені своєю, собі питомою сутністю, правдою, добротою, собі властивими законами і ладом, які людина повинна шанувати, признаючи всім наукам і мистецтву властиві їм методи. Тому методичне досліджування в усіх науках, як тільки воно проводиться способом справді науковим та й за моральними засадами, в

(5) Пор. Павло УІ, *Промова до дипломатичного корпусу*, 7 січня 1965: ААС 57 (1965), стор. 232.

дійсності ніколи не супротивляється вірі, бо і справи світські, і справи віри походять від одного й того ж Бога (6). Що більше, той хто смиренню й витривало змагається відкрити таємниці природи, хоча й несвідомо - буває немов ведений рукою Бога, який творить, що вони є тим, чим насправді є. Тому треба жаліти з-за деяких настанов, яких не бракувало деколи і серед християн, заради незадовільно спізнаної правної автономії науки, і які - серед спорів і змагань - витворили в багатьох оте переконання, що наука і віра собі взаємно супротивляються.

Але коли під словами: « автономія дочасних речей », розуміється, що сотворені речі не залежать від Бога й людина може їх вживати незалежно від Творця, то кожний, хто признає Бога, відчуває, як дуже фальшивими є такі погляди. Бо сотворіння без Творця втрачає свою суть. А втім, усі віруючі кожної релігії завжди вчували в мові сотворінь Його голос і появу. Що більше, забувши про Бога, і саме сотворіння відходить у тінь.

(Людська діяльність зранена гріхом)

37. - А Святе Письмо, з яким згоден і досвід століть, навчає, що людський прогрес, який є великим благом людини, буває для людства і великою спокусою: бо переплутавши всякий порядок вартостей і змішавши зло з добром, одиниці й громади дбають не раз тільки про себе самих, а не про інших. А звідси світ вже не являє собою місце справжнього братерства, коли збільшена потуга людства загрожує знищенням і самого людського роду.

Бо вся історія людей пройнята зусильним змаганням

(6) Пор. Собор Ват. I, Догм. конст. « *Про католицьку віру* », розд. III: Денц. 1785-1786 (3004-5).

(7) Пор. Пій Паскینی, *Життя і праці Галілео Галілеї*, 2 кн. вид. Ватикан (1964), в італ. мові.

з силами темряви, що - розпочате від самого постановня світу - триватиме, за словом Господа, аж до останнього дня (8). Включившись у цю боротьбу, людина мусить постійно змагатися, щоб обстояти добро та й дійти до згідності з собою, хоч і не без великих зусиль і Божої допомоги.

Тому Церква Христова, завіривши в Провидіння Творця, коли з одного боку признає, що людський прогрес може справді прислужитись до правдивого щастя людей, то з другого боку не може забути отого висказу апостола: « Не вподібнюйтеся до цього світу » (Рим. 12, 2), тобто до отого духа пустоти й злоби, який перемінює на засіб гріху людську діяльність, призначену на службу Богові і людині.

І якщо хтось шукає, як подолати оту нужду, то християни визнають, що всяка діяльність людини, - яка знаходиться в щоденній небезпеці від гордості й невладного самолюбства, - мусить бути очищена й здосконала Христовим хрестом і воскресінням. Бо людина, відкуплена Христом і Святим Духом вчинена новим сотворінням, може й повинна любити речі, створені Богом. Вона ж приймає їх від Бога й глядить на них та пошановує їх як такі, що походять з рук Божих. Отож, дякуючи за них Благадавцеві й уживаючи їх, та користуючись сотворіннями в душі вбозства й свободи, входить у справжнє посідання світу, як той, хто нічого не маючи, все посідає (9). « Усе ваше, ви ж Христові, а Христос - Божий » (1 Кор. 3, 22-23).

(Здосконалення людської діяльності в таїнстві пасхальнім)

38. - Бо Слово Боже, яким все постало, і Яке стало тілом, і оселилося між людьми на землі (10), ввійшло

(8) Пор. Мат. 24, 13; 13, 24-30; і 13, 36-43.

(9) Пор. 2 Кор. 6, 10.

(10) Пор. Ів. 1, 3 і 14.

в історію світу як справжня людина, приймаючи й об'єднуючи її в Собі (11). Він об'являє нам, що «Бог є любов» (1 Ів. 4, 8), рівночасно ж навчає нас основного закону людської досконалості, тим то й переміни світу, а ним є заповідь любови. Отож він і запевняє тих, що вірять у Божу любов, що не є марнотою змагання тих, що силкуються відкрити шлях любови для всіх людей та встановити загальне братерство. Але одночасно й застерігає, що цю любов слід появляти не тільки в речах великих, але також і передовсім таки в звичайних умовах життя. Вистраждавши за всіх нас грішників смерть (12), своїм прикладом навчає нас, що слід також нам двигати хрест, який тіло і світ вкладають на плечі тих, що здійснюють мир і справедливість. Христос, ставши своїм воскресінням Господом, якому дана вся влада на небі і на землі (13), силою свого Духа діє в серцях людей, не тільки розбуджуючи бажання майбутнього світу, але так само відновляючи, очищуючи й укріплюючи ті шляхетні бажання, якими людство старається зробити своє життя більш гуманним та підкорити для цієї мети цілий світ. А дарування Духа є різноманітні: одних покликає він, щоб віддавали явне свідчення та вдержували живим серед людей бажання небесного царства; інших покликає до того, щоб посвятилися на службу людям на землі, підготовляючи тим своїм служінням матеріал для небесного царства. А всім уможливорює, щоб - відрікшись від самолюбства й об'єднавши всі земські сили людського життя - прямували до майбуття, коли й саме людство стане приємною Богові офірою (14).

А завдаток цієї надії та напуття залишив Господь своїм вірним у цьому таїнстві віри, в якому природні

(11) Пор. Єф. 1, 10.

(12) Пор. Ів. 3, 16; Рим. 5, 8.

(13) Пор. Діян. 2, 36; Мат. 28, 18.

(14) Пор. Рим. 15, 16.

складники, перероблені людиною, переміняються в його славне Тіло і Кров, в трапезу братерської спільноти й закуску небесного пиру.

(Нова земля і небо нове)

39. - Не знаємо часу кінця землі й людства (15), ані не знаємо способу переміни вселенної. Вправді, проміне образ цього світу, zdeформований гріхом (16), але ми поучені в тому, що Бог підготовляє нову оселю й нову землю, в яких справедливість перебуває (17), і його щастя виповнить і перевершить усі мирні бажання, що постають у серцях людей (18). Тоді, подолавши смерть, сини Божі воскреснуть у Христі, і те, що було посіяне в безсиллі й тлінні, зодягнеться в нетління (19); і залишиться любов та її діла (20), а все оте творіння, яке Бог сотворив для людини, освободиться з неволі марноти (21).

Ми застережені, що ніщо не вартує для людини, хоча б і весь світ позискала, якщо загубила б себе саму (22). Та вижидання нової землі не повинно послаблювати, але радше підсилювати оту дбайливість для здосконалення цієї землі, де зростає сукупність отої нової сім'ї людської, яка вже може дати деякі зариси того нового віку. Тому, хоча треба пильно розрізняти земський прогрес від зросту Царства Христового, то, - оскільки він починається до кращого владнання людської суспільності, - дуже він таки важливий для Царства Божого (23).

(15) Пор. Діян. 1, 7.

(16) Пор. 1 Кор. 7, 31; св. Іриней, *Проти єресей*, V, 36: Патр. Гр. 8, 1221.

(17) Пор. 2 Кор. 5, 2; 2 Петр. 3, 13.

(18) Пор. 1 Кор. 2, 9; Одкр. 21, 4-5.

(19) Пор. 1 Кор. 15, 42 і 53.

(20) Пор. 1 Кор. 13, 8; 3, 14.

(21) Про. Рим. 8, 19-21.

(22) Пор. Лук. 9, 25.

(23) Пор. Пій XI, Окр. посл. « Сорокового року »: ААС 23 (1931), стор. 207.

Бо всі блага людської гідности, братерської спільності й свободи, тобто всі оті добрі плоди нашої природи й працьовистости, - після того як у Дусі Господньому й відповідно до Його заповідей поширимо їх на землі, - згодом знову знайдемо їх, очищеними від усякої недосконалости, прославлені й перемінені, коли Христос передасть Отцеві « царство вічне й загальне: царство правди й життя, царство святости й благодаті, царство справедливости, любови й миру » (24). На цій землі оте Царство існує вже в тайні; а після приходу Господа буде звершене.

(24) Префація празника Царя-Христа (лат. обр.).

Розділ ІУ
ПРО ЗАВДАННЯ ЦЕРКВИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

(Взаємовідносини між Церквою і світом)

40. - Все те, що ми сказали про достойність людини, про людську громаду, про глибоке значення людської діяльності - творить основи відносин між Церквою і світом та являється базою діалогу між ними (1). Тому в цьому розділі, мавши на увазі все те, що цей Собор сказав про таїнство Церкви, треба розглянути все те, що стосується Церкви, наскільки вона існує в цьому світі, з ним живе та в ньому діє.

Церква, вийшовши з любови предвічного Отця (2), оснований в часі Христом Спасителем, згромаджена в Святому Дусі (3) - має спасенну й потойбічну мету, яку можна вповні досягти тільки в майбутньому віці. Але сама вона вже існує на цій землі, зібрана з людей, тобто з членів земської суспільності, які до того покликані, щоб уже в самій такій історії людського роду створили сім'ю дітей Божих, яку треба збільшувати аж до приходу Господа. Об'єднана заради небесних благ та й ними випосажена, ця сім'я для того й була Христом « в цьому світі об'єднана й побудована в товариство » (4) та « обладнана відповідними засобами видимої і громадської спільності » (5). Так то Церква, одночасно « грома-

(1) Пор. Павло УІ, Окр. посл. « *Свою Церкву* », ІІІ: ААС 56 (1964), стор. 637-639.

(2) Пор. Тит. 3, 4: « *філантропія* ».

(3) Пор. Єф. 1, 3; 5, 6; 13 - 14, 23.

(4) Пор. Собор Ват. ІІ, Догм. конст. « *Про Церкву* », розд. 1, ч. 8: ААС 57 (1965), стор. 12.

(5) Там же, розд. 2, ч. 9: ААС 57 (1965), стор. 14; пор. ч. 8: ААС, цит. м., стор. 11.

да видима і спільнота невидима » (6), іде разом з людством та й однакової зазнає земської долі, будучи неначе закваскою та немов то душею людської суспільності (7), яку слід оновити в Христі й перетворити на сім'ю Божу.

Справді, це взаємне проникання суспільності земської і небесної можна спізнати тільки вірою, ба більше, аж до повноти явління слави синів Божих, залишається таїнством людської історії, яку заплутує гріх. Бо Церква, в змаганні за свою спасенну, собі властиву мету, не тільки уділяє людині Божого життя, але також і на цілий світ проливає відбитку свого світла, передовсім у тому, що оздоровляє і підносить гідність людської особи, укріплює зв'язки людської суспільності та надає щоденній людській діяльності глибшого глузду й значення. Так ото Церква уважає, що і через поодиноких своїх членів, і через цілу свою сукупність може вона багато допомогти в тому, щоб гуманнішими вчинити людство і його історію.

А крім того, Церква Католицька охотно і високо оцінює все те, що для здійснення цього завдання дали й дають своїм трудом інші християнські Церкви та церковні Громади. А одночасно, є вона глибоко переконана, що і сама вона - в підготовці Євангелії - може одержати велику й різнорідну підмогу від світу, чи то від поодиноких людей, а чи й від людської громади, від їхніх дарувань і праці. І для плекання цієї взаємної співпраці й допомоги, подаються деякі загальні засади стосовно того, що якоюсь мірою є спільне і Церкві і світові.

(Допомога Церкви - людині)

41. - Сучасна людина знаходиться на шляху до повнішого розвитку своєї особистості та до щонайкращо-

(6) Там же, розд. 1, ч. 8: ААС 57 (1965), стор. 11.

(7) Пор. Там же, розд. 4, ч. 38: ААС 57 (1965), стор. 43 і відмітка 120.

го розкриття й закріплення за собою своїх прав. А тому, що Церкві доручено появити таїнство Бога, який є остаточною метою людини, то вона й розкриває людині глузд її існування, тобто найглибшу правду про людину. Церква правдиво знає, що тільки єдиний Бог, якому вона служить, відповідає найосновнішим бажанням людського серця, яке ніколи вповні не насичується земськими благами. А крім того вона знає, що людина - порушувана постійно Святим Духом - ніколи й повнотою не стане байдужою до релігійних проблем, як це показує не тільки досвід попередніх століть, але й різноманітне свідчення наших часів. Бо завжди людина бажатиме пізнати принаймні в загальному, який є глузд її життя, її діяльності та її смерті. Сама вже тільки прихильність Церкви викликає в її душі ці проблеми. Та тільки один Бог, який створив людину на свій образ і відкупив з гріха, дає найповнішу відповідь на ці питання, і то через об'явлення в Христі, своєму Сині, який став людиною. Отож, хто йде за Христом - досконалою людиною, той і сам стає більшою людиною.

З тієї віри Церква може захоронити гідність людської природи від усіх хитань у поглядах, як напр. на людське тіло, з яких одні його за багато принижують, а інші - неспівмірно вивищують. Жодний людський закон не може краще забезпечити особисту гідність та свободу людини, як Христова Євангелія, дана Церкві. Бо ця Євангелія звіщає і проголошує свободу дітей Божих, відкидає всяку неволю, яка, остаточно, походить від гріха (8), свято пошановує гідність сумління й свободу її рішень, закликає постійно подвоювати всі людські дарування на службу Богові і на благо людей, а, врешті, всіх поручає любові - всіх (9). Це відповідає основному закону християнського правопорядку. Бо хо-

(8) Пор. Рим. 8, 14-17.

(9) Пор. Мат. 22, 39.

ча той самий Бог є Спасителем і Творцем, і той самий також є Господом історії людства й історії спасіння, то однак в цьому самому Божому ладі не тільки не касується слухна автономія створіння, а передовсім людини, але радше відзискує вона свою гідність і на нього спирається.

Отож Церква, силою дорученої собі Євангелії, проголошує права людей і признає та високо оцінює отой сучасний динамізм, що всебічно плекає ці права. Але цей рух треба проїняти духом Євангелії та оберегати від усякого роду фальшивої автономії. Бо ми сьогодні є в спокусі думати, що наші особисті права лише тоді бувають вповні збережені, коли вони стоять окремо від усяких основ Божого закону. А таким шляхом гідности людської особи не можна не тощо спасти, але можна її хіба загубити.

(Допомога Церкви - громаді)

42. - Одність людської сім'ї дуже таки скріплюється й здосконалюється одністю сім'ї дітей Божих, - основою в Христі (10).

Властивна місія, дана Христом своїй Церкві, не є політичного, економічного чи соціального порядку; бо ціль визначена їй є порядку релігійного (11). Але саме з тієї релігійної місії випливають обов'язки, світло і

(10) Догм. конст. «*Про Церкву*», розд. 2, ч. 9: ААС 57 (1965), стор. 12-14.

(11) Пор. Пій XII, *Промова до істориків і мистців*, 9 березня 1956: ААС 48 (1956): «*Її Божественний Засновник, Ісус Христос, не дав їй жодного мандату ані не встановив якогось культурного завдання. Ціль, яку Христос їй призначив, є стисло релігійна... Церква повинна провадити людей до Бога, в тій цілі, щоб вони без жодних застережень поєдналися з ним... Церква ніколи не може втратити з своїх очей цю властиву релігійну, надприродну ціль. Глузд всієї її діяльності, аж до останнього канону її Права, не може бути інша, як безпосередньо чи посередньо причинитися до цього*».

сила, що можуть прислужитися для встановлення й скріплення людської суспільности за засадами Божого закону. А де цього було б потрібно, вона й сама - відповідно до обставин часу і місця - може, а то й повинна трудитися на службі загалові, а передовсім для потребуючих, виконуючи діла милосердя і тому подібне.

Крім того, Церква признає все те благо, яке знаходиться в сучасному соціальному динамізмі, передусім отой розвиток до єдності, процес здорової соціалізації та громадської й економічної організації. Бо піддержування єдності є згідне з оснєвним призначенням Церкви, тому, бо вона « в Христі є немов таїнством тобто знаком і знаряддям внутрішньої злуки з Богом і єдності всього людського роду » (12). Так то вона показує світові, що справжня зовнішня громадська єдність походить з єдності умів і сердець, тобто з отії віри й любови, з якої, у Святому Дусі, постала її нерозривна єдність. Бо та сила, яку може дати Церква сьогоднішній людській суспільності, полягає в отій вірі й любові, здійсненій у житті, а не якомусь зовнішньому впливові, виконуваному чисто людськими засобами.

А що силою своєї місії і сутности Церква не зв'язується з якоюсь окремою формою людської культури, чи з політичним, економічним або й соціальним устроєм, то й може вона стати, з-за цієї своєї універсальности, дуже тісною пов'язкою між різними людськими громадами і народами, якщо тільки вони матимуть до неї довір'я та діяльно визнають за нею правдиву свободу в виконуванні цієї її місії. Тому то Церква заохочує своїх синів, але також і всіх інших людей, щоб у тому сімейному дусі дітей Божих перемогли всі розходження між народами і племенами та скріпили з нутра оті слушні людські об'єднання.

(12) Конст. догм. « *Про Церкву* », розд. 1, ч. 1: ААС 57 (1965), стор. 5.

Отож, щонебудь існує правдиве, добре і справедливе в найрізномірніших людських установах, що їх створив і постійно створює людський рід, те все розглядає Собор з великою пошаною. А крім того заявляє, що Церква бажає підсобляти та плекати всі такі установи, наскільки це від неї залежить і може бути узгоднене з її місією. Вона нічого гарячіше не бажає як того, щоб у службі на благо всіх могла вона вільно розвиватися за всякої влади, яка визнає основні права людини і сім'ї та вимоги спільного блага.

(Допомога Церкви - для людської діяльності)

43. - Собор закликає християн, як громадян одної і другої суспільности, щоб у душі Євангелії намагалися точно виконати свої земські обов'язки. Розходяться з правдою ті, що, хоч і знають, що ми не маємо тут постійного місця, а шукаємо майбутнього (13), уважають, що можуть занедбувати свої земські повинності, не зважаючи на те, що з-за самої своєї віри вони ще більше зобов'язані їх виповняти, відповідно до покликання, що ним був кожний покликаний (14). Але не менше помиляються й ті, хто, навпаки, уважають, мовляв, вільно їм так поринати в земські справи, немов би вони були цілком чужі життю релігійному, думаючи, що всно полягає тільки в актах богочитання й у виконанні деяких моральних обов'язків. Оте розходження між вірою, яку визнаємо, і щоденним життям багатьох, належить до числа тяжчих помилок нашого часу. Оте згіршення сильно нап'ятовували пророки вже і в Старому Завіті (15), а ще більше в Новому Завіті загрозив йому тяжким покаранням самий Ісус Христос (16). Отож нехай не буде

(13) Пор. Євр. 13, 14.

(14) Пор. 2 Сол. 3, 6-13; Єф. 4, 28.

(15) Пор. Іс. 58, 1-12.

(16) Пор. Мат. 23, 3-23; Мар. 7, 10-13.

протисталювана собі взаємно діяльність професійна й соціальна з одного, а життя релігійне з другого боку. Християнин, який занедбує свої земські обов'язки, тим самим занедбує свої обов'язки супроти свого ближнього, що більше - супроти самого Бога і виставляє своє вічне спасіння на небезпеку. Радніше нехай тішаться християни з того, що за взором Христа, який був ремісником, можуть виконувати всі свої земські зайняття, згортаючи свої людські, сімейні, професійні, наукові чи технічні змагання разом з релігійними благами в одну життєву синтезу, яка в своєму найвищому ладі все скермовує на славу Бога.

Бо мирянам, хоча і не виключно, є властиве дбати про світські повинності й праці. Отож, коли вони, чи то одинцем чи спільно, діють як громадяни світу, зберігатимуть не тільки закони властиві кожному ділу, але також старатимуться набути собі в цих ділянках справжню досвідченість. Охотно співпрацюватимуть з людьми, які прямують до тих самих цілей. Нехай вони, де треба і без вагань, придумують нові почини та їх здійснюють, визнаючи вимоги своєї віри і будучи випосажені її силою. До їх уже оформленого сумління належить дбати, щоб Божий закон було записано в житті земської суспільності. А від священників миряни нехай дожидають духовного просвічення і сили. Та, однак, нехай не думають, що їхні пастирі завжди є такі досвідчені, щоб у кожному порушенні питанні, також і важливим, могли мати під рукою готову і конкретну розв'язку, або що вони для того тільки й послані: радше вони самі таки нехай беруть на себе питому собі відповідальність, просвічені християнською мудрістю та зважаючи пильно на науку Вчительського Уряду (17).

(17) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*», ІУ: ААС 53 (1961), стор. 456-457; пор. там же, І: ААС, цит. м. стор. 410-411.

Часто самий християнський погляд на справи направить їх, у деяких обставинах, на точно визначені розв'язки. А інші вірні, як воно правильно часто буває, з меншою щирістю може й інакше думатимуть про одну і ту саму справу. Якщо ж пропонувані розв'язки, навіть і без окремого наміру сторін, багато людей самохіть пов'язує з євангельською благовістю, то таки слід пам'ятати, що ніхто в таких випадках не може покликуватися на церковний авторитет, як виключно прихильний його думці. Але завжди нехай стараються себе взаємно просвічувати щирим обговорюванням, зберігаючи обопільну любов і, передовсім, маючи на приміті спільне добро.

А миряни, які беруть участь у цілому житті Церкви, обов'язані не тільки насичувати світ християнським духом, вони бо покликані і для того, щоб серед людської громади в усьому бути свідками Христа.

Єпископи ж, яким доручений обов'язок управляти Церквою Божою, з своїми пресвітерами нехай так проповідують благовість Христову, щоб опромінити світом Євангелії всі земські діяння вірних. Крім того, усі пастирі нехай пам'ятають, що своєю щоденною поведінкою і дбайливістю (18) вони показують світові обличчя Церкви, з якого люди судять про правду і силу християнської благовісті. Нехай вони, спільно з ченцями та своїми вірними, життям і словом покажуть, що Церква самою своєю приянвістю та з усіма її благами є невичерпним джерелом тих чеснот, яких передовсім потребує сучасний світ. Настійливими студіями нехай себе так приспособляють, щоб у розмові з світом і людьми всяких поглядів могли виповнити своє завдання. А над усе нехай зберігають у своєму серці слова цього Собору: «Тому, що людський рід сьогодні щораз більше зливається в одність громадську, господарську та соціальну, то тим

(18) Пор. Догм. конст. «*Про Церкву*», розд. 3, ч. 23: ААС 57 (1965), стор. 35.

більше треба, щоб священники, спільними стараннями і засобами, під проводом єпископів та Найвищого Архiereя, уникали всякого розпорошення, щоб згромадити в одну сім'ю Божу цілий рід людський » (19).

Хоча Церква, силою Святого Духа, залишилася вірною обручницею Господа і ніколи не перестала бути знаменом спасіння в світі, то вона таки не забуває, що між її членами (20), чи то клиром чи мирянами, в довгому ряді століть не бракувало таких, що спроневіряться Святому Духові. Та й в ці наші часи не виходить з уваги Церкви, як дуже між собою буває різне її благовіт-тування і людська незадовільність тих, кому було до-ручено Євангелію. І, як не судила б про ці недоліки історія, ми повинні бути їх свідомі та й відважно їх по-борювати, щоб не наносили вони втрат у поширюванні Євангелії. Знає також Церква, скільки і вона сама по-винна постійно визрівати досвідом століть у плеканні своїх відносин до світу. Мати Церква, ведена Святим Духом, невинно завзиває своїх синів до « очищення і оновлення себе, щоб знамено Христове виразніше воз-сіяло на обличчі Церкви » (21).

(Допомога для Церкви від сучасного світу)

44. - Як в інтересі світу є визнати Церкву за соціаль-ну дійсність історії та її закваску, так і сама Церква знає, скільки вона одержала від історії та розвитку людства.

Досвід минулих століть, поступ наук, закриті в різ-них формах людської культури скарби, якими повніше проявляється сутність самої людини і відкриваються но-

(19) Там же, ч. 23: ААС, цит. м., стор. 35-36.

(20) Пор. Св. Амбросій, *Про дієство*, розд. 8, ч. 48: Патр. Лат. 16, 278.

(21) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », розд. 2, ч. 15: ААС 57 (1965), стор. 20.

ві шляхи до правди, - також і Церкві виходять у користь. Бо вона, від самих початків своєї історії, навчинася висказувати благовість Христову за допомогою понять і мов різних народів і намагалася насвітлити її мудрістю філософів, з тим наміром, щоб пристосувати Євангелію, наскільки і слід було, і до розуміння загалу і до вимог мудреців. І таке пристосоване проповідування об'явленого слова повинно залишитися законом для всієї євангельської проповіді. Бо таким чином у кожному народі і постає спроможність виражати на свій лад благовість Христову, і розвивається обмін між Церквою та різними культурами народів (22). А для збільшення такого обміну, Церква - зокрема в наші часи, коли швидко змінюються обставини і дуже таки переминюються способи думання - потребує окремої допомоги тих, хто, живши в світі, знає різноманітні його установи і науки та й розуміє їх внутрішню сутність, чи ідеться про віруючих чи про невіруючих. Обов'язком цілого Народу Божого, а передусім пастирів і богословів, за допомогою Святого Духа, є - вислухувати, розрізняти і пояснювати різноманітну бесіду наших часів і розсуджувати її в світлі Божого слова, щоб об'явлену Правду можна було щораз глибше пізнати, щораз краще зрозуміти і відповідніше викласти.

Церква, - тому що має вона також свій соціальний устрій, - хоч і посідає знамено своєї одности в Христі, то однак може збагатитися і збагачується також розвитком людського соціального життя, не тому, неначебто бракувало чогось у данім їй Христом устрою, але щоб можна було глибше її саму пізнати, краще виявити та успішніше пристосувати до наших часів. З вдячністю спостерігає вона, що в своїй спільноті, але не менше і в поодиноких своїх синах, вона має різноманітну допомогу

(22) Пор. Догм. конст. «*Про Церкву*», розд. 2, ч. 13: ААС 57 (1965), стор. 17.

від людей всякого сану і стану. Бо всі ті, що розвивають людську суспільність в ділянці сімейній, культурній, економічній і соціальній, а також політичній, чи то національній чи міжнародній, відповідно до Божого задуму, приносять немало допомогу також і спільноті церковній, наскільки вона залежить від речей зовнішніх. Більше того, Церква визнає, що вона чимало скористала і може скористати навіть з опозиції тих, хто їй протиставиться і її переслідує (23).

(Христос - початок і звершення)

45. - Церква, допомагаючи світові та сама багато одержуючи від світу, до того одного тільки прямує, щоб прийшло Боже Царство і було здійснене спасіння цілого людського роду. А усе те благо, що Народ Божий може дати цілому людству в часі своєї земської мандрівки походить з того, що Церква є « загальною Тайною спасіння » (24), яка відкриває і сповнює таїнство любови Бога до людини.

Бо Слово Боже, яким усе постало, Саме стало тілом, щоб, як досконалий Чоловік, усіх спасти й усе в собі об'єднати. Господь є метою людської історії, пунктом, до якого напрямлені бажання історії і цивілізації, осередком людського роду, радістю всіх сердець і сповненням усіх їхніх бажань (25). Він Той, кого Отець

(23) Св. Юстин, *Діялог з Трифоном*, розд. 110: МГр. (вид. Отто), 1897, стор. 391-3: « ...але чим більше нам таке стається, тим більше число інших стають вірнішими й побожнішими через ім'я Ісуса ». Пор. Тертуліян, *Апологет*, розд. 50, 13: *Корпус христ. письм.*, латинська серія, I, стор. 171: « Ми зростаємо, коли ви нас зжинаєте: кров християн є посівом ». Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », розд. 2, ч. 9: ААС 57 (1965), стор. 14.

(24) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », розд. 7, ч. 48; ААС 57 (1965), стор. 53.

(25) Пор. Павло УІ, *Промова*, дня 3 лютого 1965.

воскресив з мертвих, возніс і посадив праворуч себе, встановлюючи Його суддею живих і мертвих. Оживлені і згромаджені Його Духом, ідемо до завершення людської історії, яке вповні покривається з задумом Його любови: «Об'єднати все у Христі: небесне і земне» (Єф. 1, 10).

Бо й сам Господь каже: «Ось, приходжу скоро, і відплата моя при мені, щоб віддати кожному по ділах його. Я - Альфа і Омега, початок і кінець, перший і останній» (Одр. 22, 12-13).

Частина II

ДЕЯКІ НАПОЛЕГЛИВІШІ ПРОБЛЕМИ

(Вступ)

46. - Виклавши науку про гідність людини, а також про її особисте і громадське завдання в цілому світі, зараз Собор - у світлі Євангелії й людського досвіду - звертає свою увагу на деякі наполегливіші сучасні й дуже відчутні потреби людства.

Між багатьма справами, які сьогодні звертають на себе увагу всіх, слід згадати передусім наступні: подружжя і сім'ю, людську культуру, економічно-соціальне і політичне життя, міжнародне об'єднання людства і мир. Слід, щоб у кожній з цих справ були виявлені християнські засади, якими християни повинні кермуватися, а інші люди щоб знайшли в них світло в шуканні розв'язок їхніх заплутаних проблем.

Розділ I

ПРО ДОСТОЙНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ І СІМ'Ї

(Подружжя і сім'я в сучасному світі)

47. - Спасіння людини й людської та християнської суспільності є тісно пов'язане з сприятливими обставинами подружньої і сімейної спільноти. Тому християни, разом з тими, хто високо цінує цю спільноту, щиро радіють з тих різномірних посібників, даних сьогоднішнім людям для підтримки цієї спільноти любови і плекання її життя, а які подругам і батькам допомагають у їхньому визначному завданні; з того сподіюється вони кращих благ і з свого боку стараються їх збільшити.

Та не всюди з такою самою виразністю ясніє гідність цієї установи; бо буває вона деколи притемнена мно-гоженством, розводовою пошестю, так званою вільною любов'ю та іншими пороками; а крім того, подружжя любов буває часто заплямована самолюбством, нахилом до розкошування та осудними протиприродними практиками. А то й самі такі сучасні економічні, соціально-психічні й громадські обставини вводять немалий нелад у сім'ю. Вкінці, в деяких країнах світу не без журби спостерігаємо виникання проблем, пов'язаних з ростом населення. Все це турбує свідомість людей. Але сила і снага подружньої і сімейної установи виявляється також у тому, що глибокі сучасні суспільні переміни, не зважаючи на виникаючі звідси труднощі, часто таки і на різний лад появляють справжню істоту цієї установи.

Тому Собор, насвітлюючи краще деякі глави церковного вчення, наміряє просвітити й потішити християн, і всіх тих людей, що стараються зберегти й розвивати природну гідність подружнього стану і його визначне священня значення.

(Святість подружжя і сім'ї)

48. - Створена Творцем і обдарована своїми законами глибока душевна спільнота подружнього життя й любови, встановлюється подружнім союзом, тобто невід-кличною особистою угодою. Так то людським актом, яким подруги себе взаємно дають собі і приймають, постає Божою волею утверджена установа, важна і перед людською суспільністю; цей священний зв'язок, заради блага і подругів і дітей, а то й суспільности, не залежить тільки від людської волі. Бо сам Бог є творцем подружжя, обладнаного різними благами і цілями (1); і всі вони

(1) Пор. Св. Августин, *Про благо подружжя*: Патр. Лат. 40, 375-6, 394; св. Тома, *Сумма Теолог.*, додат. питання 49, арт. 3 до 1; *Декрет для вірменів*: Денц.-Шен. 1327; Пій XI, Окр. посл. «*Чистого подружжя*»: ААС 22 (1930), стор. 547-548; Денц.-Шен. 3703-3714.

мають щонайбільше значення для існування людського роду, для особистого розвитку і вічної долі поодиноких членів сім'ї, для гідності, тривкості, миру та благобуту і самої сім'ї і всієї людської суспільності. А своєю природною сутністю сама подружня установа і подружня любов напружені на зроджування і виховання потомства і в цьому мають свій вінець і завершення. Отож чоловік і жінка, які подружнім союзом « не є вже більше двоє, але одне тіло » (Мат. 19, 6), глибокою сполукою осіб і діл дають собі взаємну допомогу та службу, і щоденно досвідчають та щораз повніше здобувають відчуття і глузд своєї одиности. А ця внутрішня душевна злука, як взаємне дарування двох осіб, а також і благо дітей вимагають від подругів повної вірності собі та домагаються від них нерозривної одиности (2).

Христос Господь щедро поблагословив цю багатогранну любов, яка виникла з божого джерела любови і була встановлена на взір Його єдности з Церквою. Бо як колись Бог вийшов назустріч своєму народові в союзі любови й вірности (3), так і Спаситель людства і Жених Церкви (4) виходить назустріч християнським подругам у Тайні Подружжя. І перебуває з ними, щоб, як Він сам полюбив Церкву і видав себе заради неї (5), так саме і подруги любили себе взаємним самовідданням в непроминаючій вірності. Справжня подружня любов підноситься до Божої любови, і кермується та й збагачується спасительною силою Христа й спасенною дією Церкви, щоб подруги успішно прямували до Бога та й мали допомогу й потіху в своєму високому призованні

(2) Пор. Пій XI, Окр. посл. « *Чистого подружжя* »: ААС 22 (1930), стор. 546-7; Денц.-Шен. 3706.

(3) Пор. Ос. 2; Єр. 3, 6-13; Єзек. 16 і 23; Іс. 54.

(4) Пор. Мат. 9, 15; Мар. 2, 19-20; Лук. 5, 34-35; Ів. 3, 29; пор. також 2 Кор. 11, 2; Єф. 5, 27; Одкр. 19, 7-8; 21, 2 і 9.

(5) Пор. Єф. 5, 25.

батька-матері (6). Тому для виконання обов'язків і достоїнсти свого стану, християнські подружки скріплюються і немов посвячуються окремою святою Тайною (7); і силою її виповнюючи своє подружнє і сімейне призначення, сповнені Христового духа, яким їхнє життя стає пройняте вірою, надією і любов'ю - щораз більше наближаються до свого власного здосконалення і взаємного освячення, а тому, взагалі, і до прославлення Бога.

Звідси і діти, а то й усі домочадці, за взором і сімейною молитвою батьків, легше знайдуть шлях до чоловіколюб'я, спасіння і святости. А подружки, прикрашені гідністю й призначенням батьківства і материнства, виповнятимуть пильно обов'язок виховання, передовсім релігійного, який їм в першу чергу прислуговує.

Діти ж, як живі члени сім'ї, на свій лад причиняються до освячення батьків. Вдячністю, побожністю і довір'ям відповідатимуть на добродійства батьків і допомагатимуть їм по-синівськи в труднощах і в самотності похилого віку. Вдівство, прийняте на себе мужньо як продовжування подружнього призначення, буде в загальній пошані (8). Сім'я розділятиме щедро свої духовні блага спільно з іншими родинами. Тому християнська сім'я, з-за свого походження з подружжя, яке є образом і участю в союзі любови між Христом і Церквою (9), всім розкриватиме живу привабливість Спасителя в світі та справжню сутність Церкви, чи то подружньою любов'ю, чи її плідністю, єдністю і вірністю, а чи й щирою співпрацею всіх членів.

(Подружжя любов)

49. - Багато разів слово Боже звертається до молодят і подругів, щоб вони чистою любов'ю пронизува-

(6) Пор. Собор Ват. II, Догм. конст. «*Про Церкву*»: ААС 57 (1965), стор. 15-16; 40-41; 47.

(7) Пій XI, Окр. посл. «*Чистого подружжя*»: ААС 22 (1930), стор. 583.

(8) Пор. 1 Тим. 5, 3.

(9) Пор. Єф. 5, 32.

ли сватъбу, і з неподільним благоволінням плекали подружжя (10). Також багато наших сучасників високо цінують справжню любов між чоловіком і жінкою, яка проявляється на різні лади, відповідно до чесних звичаїв народів і часів. А ця любов, як визначний вчинок людини, тому, що полягає у волевім спрямуванні особи до особи, заключає в собі благо цілої людини, а тим і може окремою достоїнстю назначити всі її вияви тілесні і душевні та ушляхетнити їх як окремішні складники й ознаки подружньої приязні. І цю любов зволив Господь зцілити, здосконалити і вивищити окремим даруванням ласки й любови. Така любов, що об'єднує разом і божеське і людське, веде подругів до свободного й взаємного дарування себе самих, виявлюваного і ніжністю почуттів і ділами, та проникає все їхнє життя (11); що більше, самою своєю щедрою дбайливістю воно здійснюється і зростає. Отож далеко перевищує отой простий еротичний нахил, що, виплеканий на еґоїзмі, швидко і мізерно зникає.

Ця любов зосібна виявляється і здійснюється в питомій подружній повинності. Тому ці акти, якими подруги дружно і чисто між собою об'єднуються, є чесні і достойні і, якщо тільки бувають виконувані на справді людський спосіб, то виражають і підтримують взаємне дарування, яким вони себе обопільно, радісно і вдячно збагачують. Ця любов, визначена взаємним довір'ям, а передовсім узаконена Тайною Христовою, залишається вірною собі серед успіхів і противнощів, і духом і тілом, а тому є чужим для неї всякий перелюб і розвід. Одність подружжя має більш як задовільне потвердження від Господа також в отій рівнорядній особистій гід-

(10) Пор. Бут. 2, 22-24; Прип. 5, 15-20; 31, 10-31; Тов. 8, 4-8; Пісн. 1, 2-3; 1, 16; 4, 16-5, 1; 7, 8-14; 1 Кор. 7, 3-6; Єф. 5, 25-33.

(11) Пор. Пій XI, Окр. посл. « Чистого подружжя »: ААС 22 (1930), стор. 547, 548; Денц.-Шен. 3707.

ності і чоловіка і жінки, яку слід признавати в повній і взаємній любові. Для тривалого виповнювання цього християнського покликання треба визначної чесноти: тому подруги, покріплені благодаттю на святе життя, плекатимуть пильно і молитвою вимолюватимуть собі міцність у любові, великодушність і духа жертвенности.

Справжня подружня любов і більше цінуватиметься, і створиться про неї здорова публічна опінія, якщо християнські подруги визначатимуться в цій любові свідченням вірності і згоди та й дбайливістю про виховання дітей, і братимуть участь у необхіднім культурнім, психологічним і соціальним оновленні подружжя і сім'ї. Треба повчити молодь щодо гідности, обов'язків і виявів подружньої любови, відповідно, вчасно і перш усього у рамках самої таки сім'ї, щоб, вишколені в пошані до чистоти, в підходящому віці могли перейти від чесного наречення до зашлюблення.

(Плідність подружжя)

50. - Подружжя і подружня любов за своїм характером напружені на родження і виховання нащадків. Бо діти є найвизначнішим даруванням подружжя та й найбільше таки спричиняються до блага самих таки батьків. Бо власне Бог, - що сказав «не добре чоловікові бути самому» (Бут. 2, 18) та що від початку сотворив людину «чоловіком і жінкою» (Мат. 19, 4), бажаючи їй дати окрему співучасть у своєму творчому ділі, - благословив чоловіка і жінку, кажучи: «будьте плідні й множитесь» (Бут. 1, 28). Тому справжнє плекання подружньої любови і вся сутність сімейного життя, яка з неї випливає, прямують до того, щоб подруги були настроєні до відважної співпраці з любов'ю Творця і Спасителя, який через них поширює і збагачує Свою сім'ю.

Нехай знають подруги, що в своєму призначенні, - передавати і виховувати людське життя, яке треба ува-

жати за їх окрему місію, - вони є співпрацівниками любови Бога Творця та неначе її викладачами. Тому з людською і християнською відповідальністю старатимуться виконувати своє завдання та, в послухній пошані до Бога, спільним порозумінням і змаганням витворять собі слухний суд, зваживши і на своє власне благо і на благо дітей, чи то вже народжених чи сподіваних, розрізняючи і матеріяльні і духовні обставини часів і свого життєвого положення та, вкінці - маючи на увазі благо сімейної спільноти, земської суспільности і самої таки Церкви. Остаточно цей суд вони повинні винести самі і перед Богом. А в своїй поведінці християнські подружки нехай будуть свідомі того, що їм не вільно в тому поступати самовільно, але завжди повинні кермуватися, виробленою відповідно до Божого закону, совістю, і бути послухними Вчительському Урядові Церкви, який пояснює його автентично в світлі Євангелії. А цей Божий закон показує повне значення подружньої любови, її захищає та приводить до справжньої людської досконалости. Таким чином християнські подружки, з довір'ям до Божого Провидіння і в душі жертвенности (12), прославляють Творця та змагаються за досконалість у Христі, коли виконують своє призначення народжування з шляхетною, людською і християнською відповідальністю. Серед подругів, що таким чином виконують доручені собі від Бога завдання, слід згадати зокрема тих, які, за спільною і розсудною згодою, великодушно приймають і відповідно виховують також і численніше потомство (13).

Але подружжя не є встановлене тільки для народжування; бо сама суть отого нерозривного союзу між особами та й благо потомства вимагають, щоб прояв-

(12) Пор. 1 Кор. 7, 5.

(13) Пор. Пій XII, Промова « *Між відвідинами* », 20 січ. 1958: ААС 50 (1958), стор. 91.

лялася в ньому також упорядкована любов подругів, щоб раз-у-раз вона поступала та визрівала. Тому, хоча б і забракло іноді так дуже бажаного потомства, то подружжя, як спільнота і поведінка цілого життя, завжди триває та зберігає свою вартість і нерозривність.

(Подружжя любов і пошана людського життя)

51. - Знає Собор, що в гармонійному наладнанні свого подружнього життя подруги натрапляють в сьогоднішніх життєвих умовах на труднощі і можуть знайтися в таких обставинах, у яких принайменше на якийсь час не можна збільшати числа свого потомства; а тому можуть плекати і зберігати вірність любові й повну життєву спільноту не без труднощів. Бо, де занепадає інтимне подружнє життя, там не рідко попадає в небезпеку і вірність, а то може зазнати шкоди й добро потомства: бо тоді виставлене на пробу і виховання дітей, і відвага народжувати інших нащадків.

Є такі, що в тих проблемах відважуються вживати нечесних розв'язок, а то не вагаються й перед вбивством; але Церква пригадує, що не може бути дійсної протиставності між Божими законами про передавання життя і плеканням справжньої подружньої любови.

Бо Бог, Господь життя, дав людям це прегарне служіння для зберігання життя, яке слід виконувати способом достойним людини. Тому, вже від самого початку треба з найбільшою пильністю берегти життя; скидання плоду і дітовбиство є мерзенним злочином. А статевий характер людини та людська розродча сила дуже таки перевищують те, що існує на нижчих ступнях життя; тому й самі акти, властиві подружньому життю, упорядковані відповідно до справжньої людської достоїнності, слід оточити великою пошаною. Отож моральна поведінка в тих справах, коли ідеться про погодження подружньої любови з відповідальним переда-

ванням життя, не залежить виключно від самого тільки щирого наміру й оцінки спонук, але повинна бути визначувана за об'єктивними критеріями, виведеними з самої особи та сутності її вчинків, які зберігають всуцільному справжню любов і повний змісл взаємного самовіддання і людського народжування; а це не може статися, якщо не плекається щирої подружньої чистопорядности. Синам Церкви, які держаться цих засад, в налаштуванні народин не вільно вступати на такі шляхи, які Вчительський Уряд, з'ясовуючи Божий закон, осуджує (14).

Нехай буде відомим усім, що людське життя і обов'язок його передавання не обмежується тільки до цього світу, і не можна його тільки до нього примірювати і розуміти, але завжди стосується також і вічного призначення людини.

(Загальне старання про подружжя і сім'ю)

52. - Сім'я є своєрідною школою повнішого людства. А щоб могла вона досягнути повноти свого життя і місії, треба доброзичливого порозуміння і взаємної поради подругів, а теж і пильної співпраці батьків у вихованні дітей. Дуже помічною для їх вироблення є активна участь батька, але і сімейна дбайливість матері, якої потребують передусім молодші діти, і її треба їм забезпечити, не нехтуючи правним соціальним розвитком

(14) Пор. Пій XI, Окр. посл. «Чистого подружжя»: ААС 22 (1930), стор. 559-561; Денц.-Шен. 3716-3718; Пій XII, *Промова до з'їзду Італійського Об'єднання Акушерок*, 29 жовтня 1951: ААС 43 (1951), стор. 835-854; Павло VI, *Промова до кардиналів*, 23 червня 1964: ААС 56 (1964), стор. 581-589. Деякі питання стосовно цих дослідів передано, з доручення Римського Архисерея, Комісії для студій населення, родини, народин, для дальшого дослідження; з їх закінченням Римський Архисерей видасть свій суд про справи. Тому, зберігаючи науку Вчительського Уряду, Священний Собор не бажав предклати практичні розв'язки.

жінки. Дітей необхідно так виховувати, щоб згодом, у дорілому віці, могли вони з повною свідомістю відповідальності піти за своїм покликанням, також і священним, та вибрати собі такий життєвий стан, у якому, якщо одружаться, могли б закласти власну сім'ю, у пригожих собі моральних, соціальних і економічних обставинах. До обов'язку батьків чи опікунів належить розсудливою порадою дати молоді провід у закладанні сім'ї, якого слід їм радо послухати; але нехай вистерігаються змушувати їх прямо чи непрямо до подружжя чи до вибору друга.

І так сім'я, в якій різні покоління об'єднуються і себе взаємно спмагають в набуванні повнішої життєвої мудрости і в узгоджуванні прав одиниць з вимогами громадського життя, становитиме основу суспільности. Тому всі, що мають вплив на соціальні угруповання і спільноти, повинні успішно причинятися до розвитку подружжя і сім'ї. Нехай цивільна влада уважає за свій священний обов'язок признавати, захищати і розвивати їхню справжню сутність, берегти публічну моральність і сприяти сімейному благобутю. Треба зберігати право батьків на вирошування потомства і виховування його під опікою сім'ї. Провидінними законами та різними починами слід також охороняти і як слід підпомагати тих, хто нещасливо позбавлений блага сім'ї.

Християни, використовуючи теперішній час (15) і розрізняючи те, що вічне від того, що проминає, нехай пильно помножують блага подружжя і сім'ї, чи то свідченням власного життя, чи однозгідною дією з людьми доброї волі; так, перемагаючи труднощі, подбають про потреби і вигоди для сім'ї, які відповідають новим часам. А для осягнення тієї цілі великою допомогою буде в вірних її християнське розуміння, права моральна совість людей та досвід і мудрість знавців священних наук.

(15) Пор. Єф. 5, 16; Кол. 4, 5.

Також і вчені, передовсім біологи, лікарі, соціологи і психологи можуть дуже багато допомогти для блага подружжя і сім'ї, а то й для спокою сумління, якщо старатимуться спільними зусиллями глибше вияснити різноманітні обставини, які сприяють чесному налагодженню людських народин.

До священників належить, щоб вони з властивим знанням сімейних справ, різнорідними пастирськими засобами, проповідуванням Божого слова, літургійним богочитанням та іншими посібниками підпомагали призначення подругів у їхньому подружньому і сімейному житті, привітно і терпеливо піддержували їх у труднощах, утверджували в любові, - щоб так постали справді світлі сім'ї.

Різні почини, а передусім різні стоваришення сімей, нехай намагаються утвердити молодь, а то й самих подругів, зокрема нововінчаних, і повчанням і дією вишколити їх для сімейного, соціального й апостольського життя.

А, на кінець, і самі такі подруги, - сотворені на Божий образ і поставлені в правдивому званні осіб, рівнорядні почуваннями, подібні думанням, об'єднані спільною святістю (16), ідучи за Христом, началом життя (17), - нехай у радощах і жертвах свого призначення, через свою вірну любов, стануть свідками того таїнства любови, яке Господь своєю смертю і воскресінням об'явив світові (18).

(16) Пор. *Григоріянський Сакраментарій*: Патр. Лат. 78, 262.

(17) Пор. Рим. 5, 15 і 18; 6, 5-11; Гал. 2, 20.

(18) Пор. Єф. 5, 25-27.

Розділ II ПРО ПРАВИЛЬНИЙ РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ

(Введення)

53. - До самої таки людської особи належить те, що до справжньої і повної людськості доходить вона тільки через культуру, тобто через розвивання благ і вартостей природи. Тому, де тільки мова про людське життя, там тісно пов'язуються між собою природа і культура.

Під словом « культура » загально розуміється все те, чим людина здосконалює і виявляє різнорідні дарування своєї душі і тіла; старається своїм пізнаванням і трудом підбити у свою владу весь світ; розвитком звичаїв і інституцій гуманнішим вчиняє життя громадське, і в сім'ї, і в цілій громадській збірності; а, вкінці, своїми ділами з бігом часу виявляє свої великі духовні переживання і прагнення, ними обмінюється і їх зберігає, щоб послужили вони для проґресу багатьох, а то й цілого людського роду.

Звідси походить, що людська культура вказує необхідно на аспект історичний і суспільний, а слово « культура » приймає часто значення соціологічне й етнологічне. В тому значенні говориться і про плюралізм культур. Бо з різнорідного способу вжитку речей, виконування праці та себевиявляння, плекання релігійности і формування звичаїв, встановлювання законів і правових інститутів, розвивання наук і мистецтв, а також відчуження краси, - виникають різноманітні спільні обставини життя і різнорідні форми укладу життєвих благ. І так з переданих установ постає спадщина, питома кожній людській спільноті. Так ото й створюється те середовище, точно визначене й історичне, в яке входить людина кож-

ного народу чи віку, і з якого черпає блага для людського і громадського розвитку.

Відступ 1: Культурні обставини сучасного світу.

(Нові форми життя)

54. - Соціальні і культурні обставини життя сучасної людини глибоко змінилися так, що можна говорити про нову епоху людської історії (1). Звідси і для здосконалювання й поширювання культури відкрились нові шляхи. А їх підготували: великий розвиток природничих і гуманістичних наук, в тому й соціальних; зріст техніки, а також поступ у виготовлюванні й правильному споготовлюванні засобів, якими люди між собою порозуміваються. Тому сучасна культура визначається окремими рисами: так звані стислі науки помітно вишколюють критицизм; новіші психологічні досліджування глибше вияснюють людську діяльність; історичні науки дуже спричиняються до того, щоб речі розглядати з боку їх змінності й розвитку; життєві звичаї й обичаї щораз більше стають тотожними; індустріялізація, урбанізація та інші чинники, які підсилюють громадське життя, виворюють нові форми культури (культура мас), з яких виникають нові способи думання, діяння, розваг; а, одночасно, поживлені стосунки між різними народами і громадськими нашаруваннями ширше розкривають усім і кожному зокрема скарби різнорідних культурних форм, і так назріває повільно загальніша форма людської культури, яка тим більше просуває і виображує одність людського роду, чим краще бачить питоменності різних культур.

(Людина - творець культури)

55. - Щораз то збільшується число чоловіків і жінок кожної громади чи народу, які стають свідомі того, що

(1) Пор. Вступ до Конституції, ч. 4.

вони є творцями і мистцями культури своєї суспільності. В усьому світі щораз більше зростає відчуття автономії і відповідальності, які мають першорядне значення для духовної і моральної зрілості людського роду. А це ще виразніше виявляється тоді, коли ставимо собі перед очі об'єднання світу, щоб побудувати на правді і на справедливості кращий світ. Таким чином ми є свідками народжування нового гуманізму, в якому людина визнається передусім своєю відповідальністю супроти братів та історії.

(Труднощі й обов'язки)

56. - В таких умовах не можна дивуватися, що людина, яка відчуває свою відповідальність за поступ культури, живе великими сподіваннями; але глядить вона також з журбою на різномірні суперечності, які вона сама повинна розв'язати.

Що робити, щоб частіші культурні стосунки, які повинні довести до справжнього і плідного діалогу між різними громадами і народами, не заплутували життя громад, і не порушували мудрости предків, ані не загрожували питомим прикметам народів?

Як треба сприяти динамізмові й експансії нової культури, щоб не пропала дійова вірність успадкованим традиціям? А це зокрема важливе там, де оту культуру, яка постає з велетенського поступу науки і техніки, слід поєднати з отією культурою духу, який живе класичними студіями різномірних традицій.

Як можна погодити оту швидку і прогресивну зрізничкованість окремих дисциплін з потребою творити їх синтезу та зберегти в людині спроможність споглядання і подиву, які ведуть до мудрости?

Що слід робити, щоб усі люди в світі стали учасниками культурних благ, коли, одночасно, людська культура знавців стає щораз вищою і складнішою?

Як, наприкінці, визнати за правосильну ту автоно-

мію, якої вимагає для себе культура, щоб не потрапити в чисто земський, а навіть супротивний самій релігії гуманізм?

Але і серед цих суперечностей слід сьогодні так розвивати культуру, щоб вона, в належному порядку, розвивала цілу людську особистість і помагала людям у виконванні тих обов'язків, до яких покликані всі, а передусім християни, по-братерському об'єднані в одній людській сім'ї.

Відступ 2: Деякі засади культурного розвитку

(Віра і культура)

57. - Християни, які прямують до небесного городу, повинні знати і шукати те, що вгорі (2); тим, однак, ніяк не применшується, але радше зростає вага їх зобов'язання: працювати разом з усіма людьми над гуманнішою побудовою світу. І справді, таїнство християнської віри дає їм помітні спонуки і посібники для пильнішого виконання цього обов'язку, а передусім для повнішого розуміння такої праці, звідкіля людська культура, в суцільності людського призначення, знаходить своє визначне місце.

Бо коли людина ділом своїх рук чи за допомогою техніки управляє землею, щоб вона приносила плоди та стала гідною домівкою для всієї людської сім'ї, і коли свідомо бере участь у житті соціальних угруповань, то тим вона здійснює Божий задум, об'явлений на початку (3), тобто: підкорювати собі землю й здосконалювати сотворення; але разом з тим і сама вона убагороджується і, водночас, виповняє велику Христову заповідь: про посвячення себе на служіння братам.

А, крім того, коли людина зглиблює різноманітні фі-

(2) Пор. Кол. 3, 1-2.

(3) Пор. Бут. 1, 28.

лософичні, історичні, математичні й природописні дисципліни чи займається мистецтвом, то вона може таки дуже багато спричинитися до того, щоб людство піднеслось до вищого розуміння правди, добра й краси та до оцінки загальних вартостей, і так ясніше просвітлюлося тією чудною Мудрістю, яка була від віків у Бозі, з Ним усе створюючи, граючись на Його земному крузі, втішаючись перебуванням з людськими синами (4).

Тим то і людський дух, свобідніший від служіння матерії, може вільніше підноситися до почитання і оглядання самого Творця. Що більше, під поштовхом благодаті настроюється до прийняття Божого Слова, яке, поки стало тілом, щоб усіх спасти і в Собі об'єднати, вже « було в світі », як « справжнє світло, яке просвітлює кожну людину » (Ів. 1, 9-10) (5).

Безперечно, що сьогодинішній прогрес науки і техніки, які за своєю метою неспроможні проникнути в майглибшу сутність речей, може сприяти деякому феноменалізові й агностицизові, якщо дослідна метода, якою ці дисципліни користуються, неслухно буває ставлена найвищою нормою в шуканні повної правди. Більше того, існує небезпека, що людина, вповаючи понад міру на сьогодинішні винаходи, уважатиме себе за самовистачальну і не шукатиме вже більше того, що вгорі.

Однак ті невдачі не впливають неухильно з сьогодинішньої культури, і не повинні вводити в спокусу, щоб не признавати її позитивних вартостей. А між ними знаходяться: нахил до науки і послідовна вірність правді в наукових досліджуваннях; потреба співпраці з іншими в технічних групах; почуття міжнародної солідарності; щораз живіша свідомість відповідальности знавців супроти людей, що потребують допомоги й охорони;

(4) Пор. Прип. 8, 30-31.

(5) Пор. Св. Іриней, *Проти єресей*, III, 11, 8 (вид. Сенярд), стор. 200; пор. там же, 16, 6: стор. 290-292; 21, 10-22: стор. 370-372; 22, 3: стор. 378 сл.

бажання вчинити сприятливішими для всіх життєві умови, передусім для тих, що позбавлені відповідальности і виказують культурну вбогість. Все це може спричинитися до підготовки євангельської благовісті, яку годна вивершити Божа любов Того, що прийшов спасти світ.

(Зв'язки між Христовою благовістю і культурою)

58. - Між благовістям спасіння і людською культурою існують різносторонні пов'язання. Бо Бог, об'являючи себе своєму народові - аж до повної своєї появи в вочленому Сині, говорив до людей відповідно до питомої різним епохам культури.

Так само і Церква, живши в ході століть у різних обставинах, вживала винаходів усяких культур, щоб занести і пояснити всім народам проповідь Христової благовісті, її дослідити й глибше зрозуміти та краще виразити в літургійній службі і в різнорідному житті громади віруючих.

Але, одночасно, Церква як така, що послана до всіх народів кожного віку і країни, не зв'язується виключно і нерозривно з жодною окремою обичайністю, з жодним старинним чи новітнім звичаєм. Зберігаючи свою власну традицію і, рівночасно, свідомо своєї загальної місії, вона може ввійти в спільність з різними видами культури, з якої збагачується і Церква і самі такі оті всілякі культури.

Благовість Христова постійно відновлює життя і культуру впалої людини та й поборює й усуває ті схиблення і зло, які походять з завжди діючої гріховної спокуси. Безупину очищує і підносить вона обичаї народів. Духовні цінності й дарування кожного народу й віку вона своїми вищими скарбами неначе знутри запліднює, закріплює, вивершує й обновляє в Христі (6). Так то

(6) Пор. Єф. 1, 10.

Церква, виконуючи своє собі властиве завдання (7), вже тим самим побуджує і підпомагає людську і громадську культуру, та своєю, навіть і літургійною дією виховує людину до внутрішньої свободи.

(Різномірні устрої людської культури)

59. - З вище поданих причин, Церква пригадує всім, що культуру треба зачислити до повноти досконалости людської особи, до благ громади та всієї людської суспільності. Тому слід так вишколювати духа, щоб розвивалася спроможність подиву, інтуїції, контемпляції та спромога формування особистої думки, і вироблювання релігійного, морального і соціального почуття.

Бо культура, тим, що походить безпосередньо з розумного і громадського характеру людини, безперестанно потребує для свого розвитку слушної свободи і правосильної автономної спроможности діяти за питомими собі засадами. Тому слушно вимагає вона для себе пошани і втішається деякою недоторканністю, зберігаючи, очевидно, права одиниці і громади, чи то якоїсь точно визначеної чи загальної, в межах спільного блага.

Священний Собор, пригадуючи те, що сказав Собор Ватиканський Перший, заявляє: « існує подвійний лад пізнання » і від себе різний, тобто - віри і розуму; і Церква не забороняє, щоб « культура мистецька і наукова, кожна в своїх межах, користувалася собі властивими засадами і собі питомою метою »; тому, « признаючи цю слушну свободу », підтверджує правосильну автономію людської культури, а передусім науки (8).

(7) Пор. слова Пія XI до М. Д. Ролянд-Госселін: « Не можна ніколи втрачати з нашої уваги, що метою Церкви є проповідати Євангелію, а не цивілізувати; якщо вона і цивілізує, то через проповідь Євангелії » (*Соціальний Тиждень Франції*, Версай 1936, стор. 461-462).

(8) Собор Ват. I, Конст. « *Син Божий* »: Денц. 1795, 1799 (3015, 3019). Пор. Пій XI, Окр. посл. « *Сорокового року* »: ААС 23 (1931), стор. 190.

А це все вимагає також, щоб людина, зберігаючи моральний лад і спільне благо, могла свobodно шукати правди і виявляти й поширювати свої погляди, та виконувати всіляке мистецтво; а, вкінці, щоб могла вона бути правдиво інформована про події публічного характеру (9).

А публічна влада не повинна визначувати властивого характеру форм людської культури, але запевнити їй такі обставини і подавати такі посібники, щоб усім можна було плекати культурне життя, а також і меншинам якоїсь нації (10). Тому треба передусім наполягати на те, щоб культура, всупереч властивій собі цілі, не була змушувана служити політичним чи економічним властям.

Відступ 3: Деякі важливіші культурні обов'язки християн

(Обезпечення прав і вжитку культурних благ)

60. - Тому, що зараз існує спротога висвободити багато людей від нужди і незнання, то найбільше відповідним обов'язком нашого віку, передовсім же християн, є: ретельно працювати над тим, щоб у справах економічних і політичних, в ділянці національній чи міжнародній, були встановлені основні засади, за якими всюди було б визнане і здійснене право всіх на людську і громадську культуру, відповідну достоїнстві людини, без різниці походження, статі, нації, релігії чи соціального положення. Тому треба подбати для всіх про достатню кількість культурних благ, а передовсім тих, що становлять так звану основну культуру, щоб маси людей не були перепинювані, з-за неписьменности й позбавлення діяльної відповідальности, в справжній людській співпраці на спільне благо.

Отож треба старатися, щоб люди, яким на це дозволяють їх умові снаги, могли поступити на вищі студії;

(9) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мир на землі*»: ААС 55 (1963), стор. 260.

(10) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мир на землі*»: ААС 55 (1963), стор. 283.

і то так, щоб вони, якщо можливо, могли досягнути в людській суспільності ті уряди, обов'язки і служби, які відповідали б і їх природним даруванням і тому досвіді, що його вони набули (11). Так то кожна людина і кожна соціальна група кожного народу зможуть досягнути повне виявлення свого культурного життя, стосовно до своїх дарувань і своїх традицій.

А крім того слід наполегливо працювати над тим, щоб усі люди стали свідомі свого права на культуру, і свого обов'язку здосконалювати самих себе та спомогати інших. Бо обставини життя і праці деколи є такі, що перепиняють культурні змагання між людьми, а то й вбивають у них всяке бажання культури. В окремий спосіб це відноситься до селян і робітників, яким треба створити такі умови праці, які не перепинювали б їх людської культури, але їй пособляли б. Жінки, правда, вже співпрацюють майже в усіх ділянках життя, але слід, щоб могли вони вповні взяти на себе свою роль, відповідно до властивого їм характеру. До всіх належатиме подбати, щоб була визнана і підтримана питома і потрібна співучасть жіноцтва в культурному житті.

(Повноцілє культурне виховання людини)

61. - Сьогодні, більше як колись, існує трудність звести в синтезу різнорідні науки і мистецтва. Бо тоді, коли зростає об'єм і різнорідність складників, які творять культуру, одночасно поодинокі люди втрачають спроможність їх пізнати й органічно їх поєднати так, що все більше послаблюється образ «універсальної людини». Та, проте, кожній людині залишається обов'язок зберегти поняття цілої людської особистості, в якій визначаються вартості ума, волі, сумління і братерства, що

(11) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мир на землі*»: ААС 55 (1963), стор. 260.

мають свою основу в Бозі-Творцеві, і в Христі були чудово оздоровлені й піднесені.

Неначе матір'ю і годувальницею такого виховання є передусім сім'я, в якій діти, викормлені любов'ю, легше засвоюють собі правильні поняття про речі, а щонайкращі форми людської культури немов природно переливаються в душу поступової молоді.

Для такого виховання існують в сьогоdnішній суспільності нагоди, передовсім з-за збільшеного поширення книжки і нових засобів культурного і громадського повідомлення, які можуть сприяти загальній культурі. Із ступневого зменшення трудового часу, для багатьох людей збільшуються щораз більші вигоди. Правильніше використовується дозвілля для відпруження духа і для скріплення духовного й тілесного здоров'я; за допомогою свободних зайнять і студій, подорожей у чужі країни (туризм) вишколюється дух людини, і люди збагачуються кращим взаємопізнанням; спортивні викони й маніфестації спричиняються до зберігання духової рівноваги серед суспільности та до встановлювання братніх стосунків між людьми всіх станів, націй чи різних рас. Отож християни нехай співпрацюють, щоб культурні маніфестації та вияви, які є властиві нашій епосі, були пронизані гуманним і християнським духом.

Та це все таки неспроможне виховати людину для повної культури, якщо разом з цим занедбується глибоке питання про значення культури і науки для людської особистости.

(Людська культура і християнський вишкіл)

62. - Хоча Церква багато спричинилася до прогресу культури, то, однак, досвід показує, що погодження культури з християнським світоглядом, з-за випадкових причин, не завжди поступає без труднощів.

Ці труднощі не конечно вчиняють шкоду для життя

з віри; що більше, вони можуть побуджувати духа до ґрунтовнішого й вищого розуміння віри. Бо новіші при-
родописні, а також історичні й філософічні студії і здо-
бутки ставляють нові питання, які мають також свої
життєві наслідки, а то й вимагають від богословів нових
досліджувань. Крім того, - зберігаючи методи і вимоги,
питомі богословській науці -, запрошується богословів
до того, щоб вони завжди досліджували більш підхожі
способи, як передавати сучасним людям науку; бо що
іншого є самий депозит віри тобто правди, а що іншого
- спосіб її виражування, хоч завжди за тим самим зна-
ченням і за тим самим змістом (12). В душпастирстві
слід достатньою мірою приймати й користуватися не тіль-
ки богословськими засадами, але також здобутками ци-
вільних наук, передовсім психології і соціології, щоб і
віруючі доходили до чистішого й більше зрілого життя
з віри.

Для життя Церкви, на свій лад, мають велике зна-
чення також література і мистецтво. Бо вони змага-
ються за те, щоб вивчати питому сутність людини, її
проблеми й досвід у пізнаванні й здосконалюванні себе
самої і світу; відкрити її положення в історії й у все-
ленній; а також намагаються вони насвітлити людську
нужду і радість, потреби і спроможності, а то й накрес-
лити кращу долю для людини. Таким чином можуть
піднести людське життя, що проявляється в усіляких
формах різних країн і часів.

Тому слід працювати над тим, щоб художники від-
чули з боку Церкви прихильність для їхньої діяльності
і, втішаючись упорядкованою свободою, встановлювали
кращі стосунки до християнської спільноти. А Церква
нехай визнає також і нові форми мистецтва, які більш
підхожі для наших сучасників, відповідно до характе-

(12) Пор. Іван XXIII, *Промова*, 11 жовтня 1962, на відкрит-
тя Собору: AAC 54 (1962), стор. 792.

ру різних націй і країн. А в храми нехай буде їх прийнято тоді, коли відповідним і пристосованим до літургійних вимог висловом наводять думку до Бога (13). Так то краще виявляється і пізнання Бога, і євангельська проповідь стає прогляднішою в умах людей, і являється начебто споготовлена для їхніх обставин.

Отож віруючі нехай живуть якнайтісніше злучені з іншими людьми свого віку і нехай намагаються досконало зрозуміти їх спосіб думання й відчування, який проявляється в їх духовній культурі. Нехай поєднують знання нових наук і доктрин, а то й нових винаходів з християнськими звичаями і з пізнаванням християнського вчення, щоб релігійна культура і доброчесність поступали в них рівнобіжно з знанням науки і з поступом техніки, та й щоб самі вони могли розсуджувати і пояснювати всі справи в повному християнському значенні.

А ті, хто в Семінаріях і на Університетах займається богословськими науками, нехай об'єднаними силами і досвідом стараються співпрацювати з тими людьми, що визначаються в інших науках. Богословське досліджування нехай займається зглиблюванням об'явленої правди й одночасно нехай не занедбує зв'язків з своїми часами, щоб, для повнішого пізнання віри, можна було подати допомогу вченим різних дисциплін. Ця співпраця багато пособлятиме в вишколі священних служителів, які згодом зможуть краще вияснити нашим сучасникам науку Церкви про Бога, про людину і про світ так, що вони охотніше приймуть їхнє слово (14). Більше того, побажанням є, щоб багато мирян набули собі вишкіл у священних науках та щоб немало з них, на ділі, плекали такі студії і їх розвивали. А щоб могли вони ви-

(13) Пор. Конст. «*Про Святу Літургію*», ч. 123: ААС 56 (1964), стор. 131; Павло VI, *Промова до римських мистців*: ААС 56 (1964), стор. 439-442.

(14) Пор. Собор Ват. II, Декрет «*Про священницький вишкіл*» і «*Про християнське виховання*».

конати свій обов'язок, слід признати віруючим, чи то клирикам чи мирянам, слушну свободу досліду, думання і висказування смиренно, але й відважно (15) своїх поглядів, у тих справах, у яких вони є компетентні.

(15) Пор. Собор Ват. II, Догм. конст. «*Про Церкву*», розд. 4, ч. 37: ААС 57 (1965), стор. 42-43.

Розділ III ПРО ЕКОНОМІЧНО-СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ

(Деякі аспекти економічного життя)

63. - Також і в економічно-соціальному житті треба пошановувати й розвивати достоїнство людини і повноту її призначення та благо всієї суспільності. Бо людина є творцем, осередком і ціллю всього економічно-соціального життя.

Сьогоднішня економія, не інакше як решта ділянок соціального життя, відзначається все зростаючим опануванням людиною природи, частішими і настійливішими взаємними стосунками і співзалежністю між громадянами, громадами і народами, а також частішим втручанням політичної влади. Також і прогрес у способі продукції та в обміні благ і послуг зробив з економії підходящий інструмент, що може краще прислужитися людству в його збільшених потребах.

Але не бракує також причин журби. Немало людей, головню в країнах економічно розвинених, стали немов так якоюсь мірою опановані еконсмією, що майже все їхнє особисте і громадське життя стало просякнуте духом економізму, і то так серед народів колективної економії, як і в інших. І в тому самому часі, коли зріст економічного життя міг би злегшити економічні нерівності, якщо б ним розумно і гуманно кермувати і координувати, то однак дуже часто він їх ще й загострює, а часто таки - обертається в регрес соціального положення слабших і в приниження вбогих. Коли велика маса людей ще не має і найнеобхідніших речей, деякі живуть вигідно, а то й розтратно, навіть і в країнах менше розвинених. Люксус і нужда співіснують. Коли

горстка втішається великою спроможністю вирішувати, то багато не мають майже ніякої можливості поступати за власною ініціативою і відповідальністю, а часто живуть у таких життєвих і трудових обставинах, які є недостойні людської особи.

Подібна нерівність і соціальні та економічні неладки спостерігаються між хліборобством, індустрією і громадським обслуговуванням, як і між різними областями однієї і тої самої нації. Між народами економічно більше розвиненими й іншими нарастають щораз то тяжчі суперечності, які можуть загрожувати і самому таки світовому мирові.

Наші сучасники щораз більше усвідомлюють собі ці нерівності, бо вони є вповні пересвідчені, що ширші технічні й економічні можливості, які має сьогоднішній світ, можуть і повинні поправити ці несприятливі обставини. Тим то всі люди домагаються великих реформ економічно-соціального життя та зміни поглядів і поведінки. Для того і Церква, з ходом століть і в світлі Євангелії, виготовила та, зокрема в останніх часах, проголосила засади справедливості й слухності, яких домагається здоровий розум, і для індивідуального та громадського життя, і для життя міжнародного. І Священний Собор бажає підтвердити ці засади стосовно до обставин цього віку та проголосити деякі напрямні, передовсім у відношенні до вимог економічного прогресу (1).

Відступ 1: Про економічний прогрес

(Економічний прогрес на послугах людей)

64. - Сьогодні, більше як передше, звертається слухну увагу на збільшення хліборобської та індустріальної

(1) Пор. Пій XII, *Промова*, 23 березня 1952: ААС 44 (1952), стор. 273; Іван XXIII, *Промова до Асоціації Італійських Католицьких Робітників*, 1 травня 1959: ААС 51 (1959), стор. 358.

продукції, а також громадського обслуговування, щоб подбати про приріст населення і задоволити зростаючі вимоги людства. Тому треба підтримувати технічний прогрес, духа новаторства, намагання до творення й розбудови підприємств, пристосіблювання продукційних метод, та відважні зусилля всіх тих, що зайняті в продукції, тобто всі ті елементи, які служать прогресові. Але головна мета продукції не полягає тільки в збільшенні продуктів, ані не в зисках чи у владі, але в служінні людині, чи пак повній людині, згідно з потребами матеріального порядку і з вимогами її життя - інтелектуальними, моральними, духовними і релігійними і, скажемо: кожної людини і кожної людської громади, кожного роду чи країни світу. Отож економічну активність, за властивими її методами і законами та в межах морального ладу (2) слід так виконувати, щоб були виповнені Божі задуми щодо людини (3).

(Кермування економічним протресом)

65. - Економічний розвиток повинен стояти під контролею людини, але не зданий на самоволлю: ані небатях людей чи угруповань, які посідають велику економічну силу, ані політичних спільнот, ані деяких тільки сильніших націй. Навпаки, слід, щоб якнайбільше людей в усіх площинах, і, коли йдеться про міжнародні стосунки, щоб усі народи мали в його керуванні активну участь. Також слід, щоб спонтанні почини одиниць і вільних угруповань були узгіднені та підхоже й органічно поєднані з зусиллями публічних властей.

(2) Пор. Пій XI, Окр. посл. « *Сорокового року* »: ААС 23 (1931), стор. 190 сл.; Пій XII, *Промова*, 23 березня 1952: ААС 44 (1952), стор. 276 сл.; Іван XXIII, Окр. посл. « *Мати й Учителька* »: ААС 53 (1961), стор. 450; Собор Ват. II, Декрет « *Про засоби суспільного повідомляння* », розд. 1, ч. 6: ААС 56 (1964), стор. 147.

(3) Пор. Мат. 16, 26; Лук. 16, 1-31; Кол. 3, 17.

Економічного розвитку не можна залишати ані на якийсь лише механічний самоплив економічної діяльності одиниць, ані у виключне відання публічної влади. Тому треба нап'ятувати як фальшиві ті доктрини, які, під прикриттям фальшивої свободи, спротивляються потрібним реформам, але й ті, що нехтують основними правами одиниць і громад на користь колективної організації продукції (4).

А втім, нехай пам'ятають громадяни, що вони мають і право й обов'язок, який мусить визнавати теж цивільна влада, спричинитися за своєю спроможністю до справжнього прогресу своєї власної суспільності. Передусім у країнах економічно недорозвинених, де треба невідкладно вжити всіх засобів, тяжко загрожують спільне благо ті, хто держить своє майно невикористаним, або - зберігаючи за собою особисте право на еміграцію - відіймають у своїй суспільності ті матеріальні й духовні засоби, яких вона потребує.

(Усуння економічно-соціальних різниць)

66. - Щоб подбати про вимоги справедливості й слушності, треба наполегливо змагати до того, щоб - зберігаючи права одиниць і властивий характер кожного народу - якнайскорше усунути величезні, існуючі й щораз зростаючі, економічні нерівності, часто злучені з індивідуальною і громадською дискримінацією. Так само, в багатьох країнах, взявши на увагу окремі трудності в витворюванні і збуті хліборобських продуктів,

(4) Пор. Лев XIII, Окр. посл. « *Свобода* », в Акти Льва XIII, т. 8, стор. 220 сл.; Пій XI, Окр. посл. « *Сорокового року* »: ААС 23 (1931), стор. 191 сл.; Той же, Окр. посл. « *Божественного Спасителя* »: ААС 39 (1937), стор. 65 сл.; Пій XII, *Різдвяне послання*, 1941: ААС 34 (1942), стор. 10 сл.; Іван XXIII, Окр. посл. « *Мати й Учителька* »: ААС 53 (1961), стор. 401-461.

треба допомагати селянам і в збільшенні та збуті продукції, і в вводженні потрібних змін і новаторств, та в запевненні слухних прибутків, щоб вони не залишались, як це часто буває, в стані громадян нижчого нашарування. А й самі хлібороби, передусім молодь, нехай пильно прикладаються до удосконалення свого професійного вишколу, без якого не можна досягнути розвитку хліборобства (5).

Слушність і справедливість також вимагають, щоб змінність, яка є неминуча в розвитку економії, була так упорядкована, щоб життя одиниць і їх сімей не стало непевним і хитким. А супроти робітників, які походять з іншої нації чи країни, але своїм трудом причиняються до економічного розвитку народу чи країни, треба пильно вистерігатися всякої дискримінації щодо умовин, винагороди і праці. А крім того всі, а передовсім публічна влада, нехай не вважають їх за прості лише інструменти продукції, але нехай поводитимуться з ними як з особами і поспособляють їм, щоб могли вони покликати до себе свою сім'ю і знайти для себе відповідне помешкання та сприяють їх прищепленню в соціальне життя народу чи країни, яка їх приймає. А все ж таки, якщо можливо, нехай будуть створені джерела праці в їх власних країнах.

У справах економічних, які сьогодні є в стані трансформації, як і в нових формах індустріального суспільства, в яких, наприклад, поступає так звана автоматизація, треба подбати, щоб кожному була дана відповідна праця, а також можливість відповідного технічного і професійного вишколу, та щоб був забезпечений прожиток і людська гідність передусім тих, що заради недуги чи віку знаходяться у більших труднощах.

(5) Щодо питань хліборобства пор. передусім Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: ААС 53 (1961), стор. 341 сл.

Відступ 2: Деякі загальні засади економічно-соціального життя

(Умови праці й відпочинок)

67. - Людський труд, виконуваний в продукції і переробці благ, чи в громадському обслуговуванні, вирізняється між іншими елементами економічного життя, які мають тільки інструментальний характер.

Бо такий труд, чи його прийнято за власним вибором, чи винайнято працедавцем, походить безпосередньо від людини, яка витискає в природі неначе свій знак та підкорює її своїй волі. Своїм трудом людина: звичайно промишляє на життя своє і своїх; об'єднується з своїми братами і дає їм послуги; може виконувати справжню любов та співпрацювати над здосконалюванням Божого створіння. Більше того, уважаємо, що пожертвова- ним Богові трудом людина об'єднується з самим спасительним ділом Ісуса Христа, який, трудившись в Назареті власними руками, надав праці визначної достоїн- ности. Звідси й походить обов'язок кожного: сумлінно працювати й мати право на працю; а до суспільности, відповідно до її обставин, належить, із свого боку, спомагати громадян, щоб могли вони знайти відповідну для себе працю. А, вкінці, працю слід так винагород- жувати, щоб людина мала спроможність вести гідне се- бе і своїх життя: матеріяльне, громадське, культурне і духовне, маючи на увазі рід і продуктивність праці, а також обставини заводу і спільне благо (6).

А, що економічна діяльність звичайно здійснюється

(6) Пор. Лев XIII, Окр. посл. «*Нові справи*»: ААС (1890-1891), стор. 649-662; Пій XI, Окр. посл. «*Сорокового року*»: ААС 23 (1931), стор. 200-201; Той же, Окр. посл. «*Божественного Спасителя*»: ААС 29 (1937), стор. 92; Пій XII, *Різдвяне послання* 1942 р.: ААС 35 (1943), стор. 172; Той же, *Радіопослання до робітників Іспанії*, 11 березня 1951: ААС 43 (1951), стор. 215; Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: ААС 53 (1961), стор. 419.

об'єднанням трудом людей, несправедливим і нелюдським було б так її організувати і налаштувати, щоб вона ко-мусь з робітників виходила на шкоду. Часто ж бо воно трапляється й сьогодні, що працюючі стають начебто невільниками власної праці. А це ніяк не можна оправдати так званими законами економії. Тож необхідно, щоб увесь процес продукції був пристосований до ви-мог особи та способу її життя; найперше таки до жит-тя сімейного, а зокрема стосовно матері родини, зва-жаючи завжди і на стать і на вік. Крім того робітникам треба дати спромогу виявити у самому процесі праці свої кваліфікації і свою особистість. Всі, однак, посвя-чуючи з належною відповідальністю свій час і свої сили продукції, нехай втішаються достатнім відпочинком і дозвіллям для плекання життя сімейного, культурного, громадського і релігійного. Що більше, нехай буде їм дана нагода свобідно розвивати ті їхні сили і снаги, які в професійній праці вони спроможні тільки неза-довільно вишколювати.

(Співучасть в економічних починах і трудові конфлікти)

68. - В економічних починах ідеться про об'єднання осіб, тобто свобідних і незалежних людей, створених на образ Божий. Тому, зваживши на обов'язки кожного, чи то власників, чи працедавців, чи керівників, а чи й робітників, і зберігаючи необхідну одність у проводі заводу, треба відповідними способами розвивати актив-ну співучасть усіх у кермуванні заводами (7). А що часто вже не тільки в самому заводі, але вище та інсти-тутами вищого розряду вирішуються справи економіч-

(7) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. « *Мати й Учителька* »: ААС 53 (1961), стор. 408, 424, 427; поняття « кермування » взяте з Окр. посл. « *Сорокового року* »: ААС 23 (1931), стор. 199. Щодо розвит-ку цього питання пор. Пій XII, *Промова*, 3 червня 1950: ААС 42 (1950), стор. 485-488; Павло VI, *Промова*, 8 червня 1964: ААС 56 (1964), стор. 574-579.

ного і соціального порядку, від яких залежить майбутня доля робітників і їх дітей, то необхідно, щоб і в їх вирішуванні вони мали співучасть, і то самі особисто, або через вільно вибраних представників.

Між основні права людської особи треба зараховувати право робітників вільно закладати асоціації, які могли б їх справді представляти та дбати про впорядкування економічного життя, а теж право вільно брати участь у їх діяльності - без загрози помсти. Такою впорядкованою співучастю, поєднаною з поступовою економічною і соціальною формацією, зростатиме в усіх щораз більша свідомість власного завдання й обов'язку, з якої зродиться те, що кожний, відповідно до питомих собі способностей і здібностей, відчуватиме себе співником суцільного економічного і соціального розвитку, і творцем усього спільного блага.

А коли виникають економічно-соціальні суперечності, необхідно змагати до мирного їх ладнання. Хоча треба завжди першою мірою вдаватися до щирих переговорів між сторонами, то однак страйк і в сучасних обставинах може залишитися необхідним, хоча й остаточним засобом для захищення власних прав і для здійснення слушних вимог трудящих. Але якнайскорше таки треба шукати шляхів для встановлення переговорів і зговорень.

(Загальне призначення земських благ)

69. - Бог призначив землю і все, що на ній, для вжитку всіх людей і народів так, що сотворені блага повинні бути в користуванні всіх, відповідно до слушних норм, і під проводом справедливости, в злучі з любов'ю (8). Які то не існували б форми власности, присто-

(8) Пор. Пій XII, Посл. « *Галузка радости* »: ААС 31 (1939), стор. 642; Іван XXIII, Консисторіяльна промова: ААС 52 (1960), стор. 5-11; Той же, Окр. посл. « *Мати й Учителька* »: ААС 53 (1961), стор. 411.

совані до правосильних установ народів і відповідні до різномірних і змінних обставин, треба завжди мати на увазі це загальне призначення маєтків. Тому людина, користуючись цими благами, повинна вважати зовнішні речі, які правно посідає, не тільки як свої власні, але також як спільні, в тому значенні, що вони повинні бути корисними не тільки для себе, але також для інших (9). А втім, право посідати частину благ, вистачальних для себе і своїх сімей, належиться всім. Так думали Отці й Учителі Церкви, навчаючи, що люди обов'язані допомагати вбогим, і то не тільки з того, що комусь залишається (10). А хто знайшовся б у крайній нужді, має право придбати собі потрібне з багатства інших (11). Тому, що в світі є так багато голодуючих,

(9) Пор. св. Тома, *Сумма Теолог.* II-II, пит. 32, арт. 5 до 2; Там же, пит. 66, арт. 2; пор. пояснення Льва XIII, Окр. посл. «Нові справи»: ААС 23 (1890-1891), стор. 651; пор. також Пій XII, *Промова*, 1 червня 1941: ААС 33 (1941), стор. 199; Той же, *Радіопослання різдв'яне 1954 р.*: ААС 47 (1955), стор. 27.

(10) Пор. св. Василій Великий, *Гом. на Луку*: «Розкину житниці мої», ч. 2; Патр. Гр. 31, 263; Ляктанцій, *Божественних Установ*, кн. У, про справедливість: Патр. Гр. 6, 565 Б; св. Августин, *На Івана трактат 50*, ч. 6: Патр. Лат. 35, 1760; той же, *Оповідання на Псалом 147*, 12: Патр. Лат. 37, 192; св. Григорій Великий, *Гомілії на Євангелії*, гом. 20: Патр. Лат. 76, 1165; той же, *Книга Душпастирських Правил*, частина III, розд. 21: Патр. Лат. 77, 87; св. Бонавентура, *На третю книгу Сентенцій*, діст. 33, пит. 1 (вид. Квараккі, III, 728); той же, *На четверту кн. Сентенцій*, діст. 15, ч. II, арт. 2, пит. 1 (вид. Квараккі, IV, 371 Б); пит. про злишне (рук. Асиз, Міська Бібл. 186, стор. 112-113); св. Альберт Вел., *На третю книгу Сентенцій*, діст. 33, арт. 3, розд. 1 (вид. Борґнет, 28, 611); той же, *На книгу четверту Сентенцій*, діст. 15 арт. 16 (вид. цит. 29, 494-497). Щодо визначення злишнього пор. у наших часах Іван XXIII, *Радіотелевізійне послання*, 11 вересня 1962 р.: ААС 54 (1962), стор. 682: «Обов'язком кожної людини, понаглюючий обов'язок християнина є, щоб мірити злишне мірою потреби ближніх, і пильнувати, щоб заряджування й розподіл сотворених благ служило на користь усіх».

(11) В тому випадку важне є старинне правило: «в крайній потребі все є спільне, тобто призначене для взаємного обміну». З другого боку, що до способу, міри й норми примінювання цієї засади, крім новіших авторів, пор. св. Тома, *Сумма Теолог.* II-II-

Священний Собор наполягає на всіх, чи то одиниці, чи публічні власті, щоб, - пам'ятаючи на оте Слово Отців: «Прокорми того, хто мре голодом, бо як його не нагодуєш, то вб'єш його» (12), і відповідно до своєї спромоги, - справді корисно посвятили і розділили свої маєтки, даючи підмоги передусім тим одиницям чи народам, які можуть їх ужити для свого порятунку і розвитку.

В недорозвинених економічно суспільностях подекуди вже частинно подбали про оте загальне призначення майна і то їхніми звичаями і притаманними їхнім громадам традиціями, за якими кожному членові припадають найнеобхідніші блага. Треба однак вистерігатися того, щоб деякі звичаї не вважати за щось цілком непорушне, якщо вони вже не відповідають новим вимогам сучасности; і, з другого боку, не слід нерозважно виступати проти чесних звичаїв, які - належно пристосовані до сучасних обставин - не перестали бути корисними. Подібно і серед народів економічно дуже розвинених: відповідною сіткою соціальних установ для забезпечення і взаємопоруки можна б здійснити, із свого боку, оте загальне призначення дїбр. Крім того, слід піддержувати сімейні й соціальні обслуговування, передусім ті, що дбають про культуру і виховання. В їх організації треба однак допильновувати, щоб громадяни не попадали в якусь недбайливість супроти суспільности і не відмовлялись від відповідальности в прийнятих урядах та не відказувались громадського обслуговування.

(Інвестиції і банківництво)

70. - Маєткові інвестиції й собі повинні змагати до того, щоб творити пригожі умови для праці й прибут-

пит. 66, арт. 7. Очевидно, що в приміненні цієї засади слід зберігати всі моральні приписи.

(12) Пор. *Декрет Граціана*, розд. 21, діст. 86 (вид. Фрідберг, I, 302). Цей висказ знаходиться вже і в Патр. Лат. 54, 591 (пор. *Антоніанум* 27 (1952), стор. 349-366).

ків, потрібних і для сучасного, і для майбутнього населення. Ті, хто вирішує ці інвестиції і економічний устрій взагалі, чи це будуть одиниці, чи громади, а чи й публічна влада, повинні мати перед очима саме оті цілі та бути свідомими цього свого важкого обов'язку, щоб, з одного боку, допильновувати, щоб було подбано про необхідні вимоги для життя і одиниць, і цілої суспільності, а, з другого боку, передбачувати майбутнє і встановлювати слушну рівновагу між вимогами сучасного споживання, і одиничного, і колективного, і вимогою інвестувати маєтки для прийдешнього покоління. Завсіди також треба мати перед очима наполегливі потреби слабше розвинених народів і країн. А щодо справ валютних, то необхідно вистерігатися всього, що могло б принести втрату і власному й іншим народам. Слід крім того подбати, щоб економічно слабші, з-за зміни монетарної вартості, не потерпіли неслухних втрат.

(Посідання, приватна власність, лятифундії)

71. - Тому, що посідання й інші форми приватного володіння зовнішніми маєтками спричиняються до вияву особистості, і тому, що крім того дають їй нагоду виконувати свою роль в суспільності й в економії, дуже залежить на тому, щоб і одиницям і громадам влегшув доступ до деякого володіння зовнішніми благами.

Приватне посідання чи володіння зовнішніми добрими дають кожному потрібний простір для особистої і сімейної незалежності і повинні бути признані як продовження людської свободи. Вкінці, тому що вони дають принуку до виконання обов'язків і повинностей, являються однією з вимог громадянських свобод (13).

(13) Пор. Лев XIII, Окр. посл. «*Нові справи*»: ААС 23 (1890-1891), стор. 643-646; Пій XI, Окр. посл. «*Сорокового року*»: ААС 23 (1931), стор. 191; Пій XII, *Послання*, 1 червня 1941 р.: ААС 33 (1941), стор. 199; Той же, *Радіопослання*, 1 вересня 1944 р.:

Форми такого володіння чи власності є сьогодні різноманітні і щораз більше зрізничковуються. Всі вони, однак, не зважаючи на громадські фонди, на права і послуги, які дає суспільність, являють собою немало-важну основу безпеки. А це треба сказати не тільки про посідання матеріальних, але також і нематеріальних дібр, якими є професійні спосібності.

А право приватного володіння не противиться тому праву, яке лежить в основі різних форм публічного посідання. Однак переведення дібр у публічне посідання може відбуватися тільки компетентною владою, за вимогами спільного блага і в його межах, та за слушною винагородою. Крім того, до публічних властей належить допильновувати, щоб хтось не надуживав приватної власності на шкоду спільного блага (14).

А сама приватна власність має, таки з самої своєї сутності, соціальний характер, який ґрунтується на законі спільного призначення дібр (15). Буває, що, знехтувавши громадським її характером, власність часто стається нагодою до зажерливості і тяжких безпорядків так, що опонентам дається нагоду оспорювати і саме таки право на неї.

В багатьох економічно слабше розвинених країнах існують великі, а навіть таки дуже широкі господарські посілості, слабо оброблювані, або таки, заради зисків, і взагалі залишені облогом, без усякої обрібки, тоді, коли велика частина населення або взагалі не має землі, або користується тільки маленькими ланками піль, а, з дру-

ААС 36 (1944), стор. 253; Той же, *Різдв'яне радіопослання 1942 р.*: ААС 35 (1943), стор. 17; Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: ААС 53 (1961), стор. 428-429.

(14) Пор. Пій XI, Окр. посл. «*Сорокового року*»: ААС 23 (1931), стор. 214; Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: ААС 53 (1961), стор. 429.

(15) Пор. Пій XII, *Зеленосвятне радіопослання 1941 р.*: ААС 44 (1941), стор. 199; Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: ААС 53 (1961), стор. 430.

ного боку, являється очевидною і наглою потреба збільшити плодючість земель. Не рідко ті, кого власники наймають на працю, чи ті, що титулом частинного винайму їх управляють, одержують заробітну плату чи прибутки негідні людини, не мають пристойного помешкання, а то й визискуються посередниками. Позбавлені всякого забезпечення, живуть у такому особистому поневоленні, що від них віднімається всяку можливість діяти самохіть і відповідально, та й буває їм заборонений всякий культурний розвиток і всяка участь в громадським і політичним житті. Тому, відповідно до різних обставин, є потрібні реформи: збільшити дохід, поправити умови праці, збільшити і забезпечити заробітки, і дати понуку до ініціативи; що більше, треба розподілювати недостатньо оброблені земельні посілості тим, хто може ці землі зробити більш плідними. А в тому випадку треба запевнити потрібні речі і засоби, передусім виховні посібники та засоби для слушної кооперативної організації. А скільки разів загальне добро вимагає вивласнення, слід розцінювати слушну винагороду з врахуванням усіх обставин.

(Економічна діяльність і Царство Христове)

72. - Християни, що беруть активну участь у сьогоднішньому економічно-соціальному розвитку і захищають справедливість та любов, нехай будуть переконані, що вони можуть багато причинитися до благобуту людства і миру в світі. В цій діяльності, чи то поодинокі чи об'єднані, нехай присвічують прикладом. Здобувши собі необхідне знання і досвід, в своїх земських зайняттях нехай зберігають слушний лад, у вірності супроти Христа і Його Євангелії так, щоб все їхнє життя, особисте і соціальне, просякало духом євангельських блаженств, а зокрема - вбозства.

Кожний, хто слухає Христа і шукає перше Божого

Царства, - звідси зачерпне більшої і чистішої любови для спомагання всіх братів і для виконання у душі любови діла справедливости (16).

(16) Про правильний вжиток мастку за наукою Нового Завіту пор. Лук. 3, 11; 10, 30 сл.; 11, 41; 1 Петр. 5, 3; Мар. 36, 12; 12, 29-31; Як. 5, 1-6; 1 Тим. 6, 8; Єф. 4, 28; 2 Кор. 8, 13; 1 Ів. 3, 17 сл.

Розділ IV ПРО ЖИТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ ГРОМАДИ

(Сучасне публічне життя)

73. - В наших часах спостерігаються глибокі переміни також і в устрою, і в установах народів, які впливають з їх культурного, економічного і громадського розвитку; а ці переміни мають великий вплив і на життя політичної громади, перш за все у тому, що відноситься до прав і обов'язків у вжитку громадянської свободи, в добуванні загального блага і в налаштуванні стосунків між громадянами та в відношенні до публічної влади.

З позбавленого відчуття людської гідності в різних країнах світу постає намагання обновили політично-правний лад, в якому були б краще збережені права одиниць в публічному житті, тобто право на свободу зборів, організації, вияву власних поглядів і право приватного і публічного визнання релігії. Бо охорона прав особи є безумовною вимогою для того, щоб громадяни, одинично чи й об'єднано, могли брати активну участь у житті й кермуванні державою.

Разом з культурним, економічним і соціальним прогресом, в багатьох зростає бажання взяти більшу участь в організуванні життя політичної громади. В свідомості багатьох зростає намагання, щоб зберегти права національних меншин, не занедбуючи їх обов'язків супроти політичної громади; крім того, щоденно зростає пошана супроти інакодумаючих і інаковіруючих; й одночасно встановлюється ширша співпраця, щоб усі громадяни, а не тільки привілейовані, могли дійсно користуватися особистими правами.

Відсуджуються також всякі політичні форми, існуючі в деяких країнах, які перепиняють громадянську і релігійну свободу, збільшують жертви зажерливості і політичних пристрастей, а виконувannya влади звертають від загального блага на користь якоїсь партії або й самих правителів.

Для справді гуманного політичного життя немає нічого кращого за те, щоб плекати внутрішні почуття справедливості і доброзичливості та служби на спільне благо, а то й скріплювати основні погляди про правдивий характер політичної громади та про ціль, правильний вжиток і межі публічної влади.

(Сутність і ціль політичної громади)

74. - Люди, сім'ї і різні громади, які становлять політичну спільноту, є свідомі власної незадовільності для встановлення вповні гуманного життя, і відчують потребу ширшої спільноти, в якій усі могли б щодня вживати своїх сил на щораз краще здобування загального блага (1). Тому і встановлюють вони різновидні політичні громади. Отож політична спільнота існує заради отого спільного блага, в якому знаходить своє повне оправдання і глузд, і з якого виводить своє первісне і собі властиве право. А спільне благо обнімає суцільність тих соціальних життєвих умовин, в яких люди, сім'ї і товариства можуть повніше і легше здобути свою власну досконалість (2).

Але люди, що становлять політичну спільноту, є численні і різні, і тому правно можуть мати різні погляди. Отож, щоб політична громада не розладналась у собі, якщо кожний піде за своїм поглядом, треба влади, яка на спільне благо кермувала б силами всіх громадян, не

(1) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: AAC 53 (1961), стор. 417.

(2) Пор. там же.

механічно ані не деспотично, але як сила моральна, яка спирається на свободу і на свідомість обов'язку і відповідальности.

Отож стає очевидним, що політична спільнота і публічна влада основуються в людській природі, а тому належать до Богом даного устрою, хоча визначування правління і правителів залишається свободній волі громадян (3).

Виходить також, що виконання політичної влади, чи в суспільності як такій, чи в установах, які представляють державу, слід завжди здійснювати її в межах морального ладу - для досягнення спільного, динамічно сприйманого блага, за встановленим правопорядком, чи то таким, що його щойно треба встановити. Тоді громадяни обов'язані слухатися за совістю (4). А звідси виходить на яв відповідальність, гідність і вага тих, хто поставлений правити.

Але, де громадяни зазнають гніту від публічної влади, яка переступає свої компетенції, то в тому, що вимагає об'єктивне спільне благо, нехай вони не відказують їй послуху; однак вільно їм захищати права свої і своїх співгромадян супроти такої влади, зберігаючи ті межі, які накреслює природне й євангельське право.

А конкретні способи, якими політична спільнота наладнує свій власний устрій та виконання публічної влади, можуть бути різні, відповідно до різного характеру народів та історичного розвитку; завжди, однак, повинні вони служити для виховання людини культурної, мирної і добронаміреної супроти всіх, на користь цілого людського роду.

(Загальна співпраця в публічному житті)

75. - Вповні відповідає людській природі, щоб було винайдено такі політично-правні устрої, які запевняли

(3) Пор. Рим. 13, 1-5.

(4) Пор. Рим. 13, 5.

б усім громадянам щораз кращу і вільну від усякої дискримінації дійсну спромогу брати свободну і дійову участь і в установлюванні основних законів політичної громади, і в правлінні публічними ділами, і в визначуванні компетенцій та меж різних установ, і в визначуванні правителів (5). Отож нехай усі громадяни пам'ятають на своє право й, одночасно, на обов'язок вживання свого виборного права на загальне благо. Церква за гідне похвали й уваги вважає діло тих, хто посвячується публічним справам, щоб послужити людям, і приймається відповідальности такого служіння.

Щоб громадянська співпраця, поєднана з свідомістю відповідальности, могла успішно здійснитися в щоденнім публічному житті, є потрібний правопорядок, в якому було б позитивно встановлено відповідні компетенції урядів й установ державної влади, і, рівночасно, успішна й незалежна охорона прав. Слід признати, зберігати й піддержувати (6) права і їх ужиток для всіх осіб, сімей і громад, разом з обов'язками, які лежать на всіх громадянах. Між ними треба згадати обов'язок давати державі матеріяльні й особисті послуги, яких вимагає спільне добро. Нехай стережуться правителі, щоб не забороняли сімейних, соціяльних чи культурних асоціацій, товариств або посередніх установ, та не перепинювали їх правну й успішну діяльність, але радніш нехай стараються їх охотно і впорядковано піддержувати. А громадяни, чи одинцем чи об'єднані, нехай вважають, щоб не давати публічній владі надмірної власти, але і нехай не домагаються від неї, невідмірно, надмірних ви-

(5) Пор. Пій XII, *Радіопослання*, 24 грудня 1942: ААС 35 (1943), стор. 9-24; 24 грудня 1944: ААС 37 (1945), стор. 11-17; Іван XXIII, Окр. посл. «*Мир на землі*»: ААС 55 (1963), стор. 263, 274, 177, і 278.

(6) Пор. Пій XII, *Радіопослання*, 7 червня 1941: ААС 33 (1941), стор. 200; Іван XXIII, Окр. посл. «*Мир на землі*»: ААС 55 (1963), стор. 273, 274.

гід і послуг так, щоб не применшувати відповідальности осіб, сімей і соціальних груп.

З-за дуже складних обставин наших часів, публічна влада примушена частіше втручатися в справи соціальні, економічні й культурні, щоб встановити відповідніші умови, в яких і громадяни і громади знайшли б успішніші підмоги для свободної праці - на повне благо людини. Однак, відповідно до різних країн і розвитку народів, можна на різні лади розуміти стосунки між соціалізацією (7) і автономією та розвитком одиниці. Але де заради загального блага було б введено якісь тимчасові обмеження в ужитку прав, то, як тільки обставини зміняться, слід якнайскорше привернути свободу. Ї супротивним гуманності, коли політична влада прибирає тоталітарні або диктаторські форми, які порушують права осіб чи суспільних верств.

Громадяни нехай великодушно й пишно плекають любов до батьківщини, однак без вузькоглядности, тобто завсіди й одночасно нехай мають на увазі благо всієї людської сім'ї, яка пов'язується різними стосунками між родами, племена і народами.

Всі християни нехай усвідомлять собі своє окреме і питоме призначення в політичній громаді; їй повинні вони присвічувати прикладом відповідальности і служби для загального блага так, щоб могли показати ділом, як слід поєднувати владу і свободу, особисту ініціативу з солідарністю і стосунком до цілого громадського тіла, потрібну єдність з хосенною різноманітністю. У справах дочасного устрою нехай признають слухні, хоча й собі супротивні погляди, і нехай шанують тих громадян, також між собою об'єднаних, які їх чесно захищають. А політичні партії повинні підтримувати те, що за їх думкою потрібне для спільного блага; але ніколи не дозволено ставити власну вигоду перед спільним благом.

(7) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: AAC 53 (1961), стор. 416.

А громадське і політичне виховання сьогодні є так дуже потрібне і народові, і передусім молоді, щоб усі громадяни могли відіграти свою роль в житті політичної громади. Ті, що є, або можуть бути способні, нехай приготувляються до тяжкої, але і шляхетної політичної праці (8), і нехай стараються її виконувати, не зважаючи на власні користи чи винагороду. Чесно і розсудно нехай діють проти всякої несправедливості й гніту, проти диктатури чи нетерпимості одної людини, чи одної політичної партії; нехай посвячують свої сили щиро і чесно, з любов'ю і мужністю - для блага всіх.

(Політична громада і Церква)

76. - Передовсім у плюралістичній суспільності має велике значення, щоб заіснували слушні погляди на стосунки між політичною громадою і Церквою та щоб ясно було розрізняване те, що християни, одиниці чи громади роблять під проводом християнської свідомості як громадяни, і те, що вони роблять разом з своїми пастирями в імені Церкви.

Церква, яка за своїми завданнями і компетенцією жодним чином не зотожнюється з політичною громадою, ані не пов'язується з жодним політичним устроєм, є одночасно і знаком, і забором потойбічності людської особистості.

Політична громада і Церква, кожна в своїй площині, є взаємно від себе незалежні й автономні. Бо обі вони, хоча кожна іншим титулом, є на послугах особистого і громадського призначення людини. А ця служба буде тим краще виконана на благо всіх, чим краще вони плекатимуть здорову співпрацю, зваживши і на обставини часу і місця. Бо людина не обмежується вик-

(8) Пій XI, *Промова до Федерації Католицьких Академиків*: Промови Пія XI (вид. Бергетто), Торіно, т. I, 1960, стор. 743.

лючно до дочасности, але, живучи в людській історії, зберігає за собою вповні своє вічне покликання. Церква ж, заснована на любові Спасителя, причиняється до того, щоб і в межах одного народу і між різними народами широко запанувала справедливість і любов. Проповідуючи євангельську правду, і навітлюючи всі ділянки людської праці своєю наукою і свідченням християнського життя вірних, вона пошановує і підтримує також і політичну свободу й відповідальність громадян.

Апостоли і їх наступники та помічники, тому що вони післані в світ, щоб проповідувати Христа - Спасителя світу, в виконуванні свого апостол'яту спираються на силу Бога, який часто в безсиллі свідків появляє - силу Євангелії. Кожний бо, хто посвячується на службу Божого Слова, нехай користується властивими Євангелії шляхами і посібниками, які багато в чому різняться від посібників земської суспільности.

Земські діла, і те все, що в людських обставинах перевищує цей світ, тісно між собою пов'язані, тому і Церква користується земськими речами, наскільки цього вимагає її місія. Але вона не покладає свої надії на привілеї, дані цивільною владою; що більше, вона зречеться з вжитку деяких правно набутих прав, якщо покажеться, що їх вживання ставить під знак запитання щиронаміреність її свідчення, або коли нові обставини життя вимагатимуть іншого правопорядку. Однак завжди і всюди нехай буде їй вільно з правдивою свободою проповідувати віру, викладати свою науку про суспільність, виконувати серед людей без перешкод своє служіння та давати свою моральну оцінку також у справах, які належать до політичного правопорядку, коли цього вимагають основні права одиниць і спасіння душ - вживши всіх і тільки таких засобів, які відповідають Євангелії і благові всіх, відповідно до різних обставин часу.

Вірно кермуючись Євангелією і виконуючи в світі свою місію, Церква - до якої належить плекати і під-

тримувати все те, що в людській суспільності є правдиве, добре і гарне (9), - скріплює між людьми мир, на славу Божу (10).

(9) Пор. Собор Ват. II, Догм. конст. «*Про Церкву*»; ч. 13: ААС 57 (1965), стор. 17.

(10) Пор. Лук. 2, 14.

Розділ V
ПРО ПЛЕКАННЯ МИРУ І МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОСТІ

(Введення)

77. - В ці наші роки, коли ще тривають між людьми тяжкі злигодні й журби з воєнного лихоліття чи воєнної загрози, увесь людський рід знайшовся в дуже критичній годині свого визрівання. Ступнево об'єднаний в одне й усюди щораз більше свідомий своїй єдності, не може, однак, виконати свого завдання, тобто побудувати всюди справді більш гуманний світ для всіх людей, хіба що всі люди об'єднаною душею знову звернуться до правдивого миру. Звідси й походить, що євангельська благовість, згідна з вищими змаганнями і бажаннями людства, сьогодні знову заблисла новим світлом, проголошуючи блаженними миротворців, « бо вони синами Божими назвуться » (Мат. 5, 9).

Тому й Собор, вияснюючи правдиве і шляхетне поняття миру, засуджуючи страхіття війни, закликає гаряче всіх християн, щоб вони за допомогою Христа, творця миру, співпрацювали з усіма людьми для укріплення між ними миру - в справедливості й любові, і для приготування мирових засобів.

(Сутність миру)

78. - Мир не полягає тільки в відсутності війни та й не обмежується тільки до встановлення рівноваги між протилежними собі силами, ані не постає з якоїсь імперської гегемонії, але слушно і властиво визначається як діло справедливості. Являється плодом ладу, встановленого в людській суспільності її Божественним засновником, який повинні здійснювати жадні все досконалі-

шої справедливості люди. Бо хоча загальне благо людства в своїх основах рядиться вічним законом, то в конкретних своїх вимогах, разом з бігом часу, невідмінно змінюється так, що не буває здобуття миру раз на завжди, але слід його постійно здійснювати. А тому, що слабкою являється людська воля та й зранена вона гріхом, то й добування миру вимагає від кожного панування над пристрастями і чуйності правно поставленої влади.

А однак цього все ж таки замало. Такого миру не можна на землі досягти, якщо не буде забезпечене благо одиниць, а люди - з довір'ям і самохіть - не обмінюватимуться взаємно багатствами свого духа і своїх талантів. Для побудовання миру є необхідна рішуча воля пошанувати інших людей і народи та їх гідність, і повсякчасна братерська поведінка. Таким чином мир є також плодом любови, яка йде далше за те, чого вимагає справедливість.

А земський мир, який постає з любови ближнього, є образом і плодом миру Христового, що походить від Бога Отця. Бо самий таки воплочений Син, князь миру, своїм хрестом примирив усіх людей з Богом, і обновляючи одиність усіх в одному народі і в одному тілі, - у власному своєму тілі знищив ненависть і, прославлений своїм воскресінням, вплив Духа любови в серця людей.

Тому всіх настійливо покликається, щоб виконуючи правду в любові, об'єдналися з людьми справді миролюбними, для вимолювання й здійснювання миру.

Ведені ж таким самим духом, не можемо не похвалити тих, хто в обороні своїх прав зрікається насилля, і вдається до засобів дефензивних, які доступні і слабким, - якщо тільки це може статися без порушення прав і обов'язків інших чи суспільності.

Наскільки люди є грішні, стоять вони і стоятимуть від загрозою війни аж до приходу Христа; а наскільки, об'єднані в любові, перемагають гріх, то переможуть і насилля, аж доки не здійсниться слово: «І перекують

вони свої мечі на рала, а списи свої на серпи. Народ на народ не буде меча підіймати, і не вчитимуться більше воювати » (Іс. 2, 4).

Відступ 1: Про здержування гонки озброєнь

(Злагіднювання воєнного лихоліття)

79. - Хоча новітні війни принесли нашому світові тяжкі матеріальні і моральні втрати, то ще й сьогодні в деяких країнах світу війна поширює свої руїни. Що більше: сьогодні вживається зброї, яку спорудила наука; її жорстокий характер загрожує вкинути воюючих у таке варварство, яке набагато перевищило б минувшину. А далі, складні сьогоднішні обставини і заплутаність міжнародних стосунків спричиняють те, що новими методами диверсії і підступу в нескіченість протягається підпільні війни. В багатьох випадках вживання терору вважається новим способом війни.

Мавши перед очима це принизливе положення людства, Собор передусім наміряє пригадати важність постійно діючого міжнародного природного права та його загальних засад. Та й сама таки свідомість людства щораз частіше й рішучіше починає визнавати ці засади. Тому сьогодні вважаються злочинними ті дії, що є їм супротивні, і ті накази, які нав'язують такі дії іншим, а сліпий послух супроти них не оправдує тих, хто в цьому слухається. Між такі дії треба зарахувати передусім ті, що систематично є спрямовані на знищення якогось народу, нації чи етнічної меншини, і їх треба рішуче відсудити як страшні злочини; і навпаки, слід схвалити відвагу тих, хто не боїться відверто спротивитися таким наказам.

Існує багато міжнародних воєнних договорів, підписаних багатьма народами, для гуманізації мілітарних дій і їх наслідків; такими є договори щодо ранених і полонених воїнів та й інші подібні угоди. І цих договорів слід дотримуватися; що більше, усі а передусім публіч-

ні власті й знавці справи, скільки в їхніх силах, повинні старатися їх здосконалювати, щоб таким чином вони краще й успішніше служили для злагоднювання воєнного лихоліття. Крім того, виглядає справою слушною, щоб гуманними законами подбати про тих, хто відказується, з понук сумління, вживати зброю, але не відмовляється від інших форм служби для людської суспільності.

Очевидно, що війна не є ще викорінена з людської поведінки. Отож, доки існуватиме загроза війни і не буде відповідної міжнародної влади, заосмотреної в успішну силу, доти не можна буде відказати урядам права на слушну оборону, якщо будуть вичерпані всі засоби мирової угоди. Тому до правителів держав і тих, що несуть частинну відповідальність за публічні справи, належить й обов'язок дбати про благобут доручених собі народів, і ладнати такі важливі справи з великою відповідальністю. Але інше діло вести мілітарні акції для слушної оборони народу, а інше - бажати підкорювати собі чужі нації. Ані воєнна потуга не вчиняє правосильним її мілітарного чи політичного вжитку. Та й з вибухом нещасної війни, між воюючими сторонами не все, тим самим, стається дозволеним.

(Тотальна війна)

80. - Страхіття й лихоліття воєн сьогодні непомірно зростають з-за наукового здосконалення зброї. Вживши такої зброї, воєнні дії можуть спричинити величезні й нерозбірливі спустошення, які далеко переростають межі правної оборони. Більше того, якщо ті засоби, які сьогодні вже знаходяться в арсеналах великих народів, були б ужиті без усякого обмеження, вони могли б спричинити майже повне і взаємне знищення воюючих сторін, не зважаючи вже й на численні руїни в світі й на згубні наслідки, які могли б виникнути з ужитку такої зброї.

Все це примушує нас, щоб справу війни прослідити за цілком новими поглядами (1). Нехай знають люди цього віку, що вони мусять здати стислі рахунки з своїх воєнних дій. Бо від їх сучасних вирішень чимало залежатиме доля майбутности.

З уваги на те цей Священний Собор, за своє приймаючи відсудження тотальної війни, яке проголосили останні Вселенські Архиєреї (2), заявляє:

Всяка воєнна дія, що змагає до нерозбірливого знищення цілих міст чи широких областей, разом з їх мешканцями, є злочином проти Бога і проти самої людини, який треба рішуче і невідкладно осудити.

Властива небезпека сучасної війни полягає в тому, що вона дає майже нагоду тим, що посідають сучасну науково споруджену зброю, вчиняти такі злочини, і, послідовно, попихати людську волю на такі страхітливі рішення. А щоб таке в майбутності ніколи не сталося, то згромаджені з цілого світу єпископи закликають усіх, а передусім правителів народів, та тих, що кермують воєнними справами, щоб постійно мали на увазі оту свою велику відповідальність перед Богом і перед всім людством.

(Гонка зброєнь)

81. - Правдою є, що наукове озброєння не на те виключно підготовляється, щоб його вживати в часі війни. Тому, що оборонна спроможність кожної сторони розцінюється спроможністю блискавичної відплати супроти ворога, то те щорічно зростаюче зброєння, хоч не як щось звичне, служить для відстрашування ворогів

(1) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «Мир на землі»: ААС 55 (1963), стор. 291: «Тому в наші часи, які посідають атомну зброю, є незгідним з розумом уважати, що війна є підходящим засобом до направи порушених прав».

(2) Пор. Пій XII, Промова, 30 вересня 1954: ААС 46 (1954), стор. 589; той же, Різдв'яне радіопослання 1954 р.: ААС 47 (1955), стор. 15 сл.; Іван XXIII, Окр. посл. «Мир на землі»: ААС 55 (1963), стор. 286-291; Павло VI, Промова до Об'єднаних Націй, 4 жовтня 1965.

від воєнних акцій. А багато таки вважають, що це і є найуспішніший з усіх засіб, яким можна сьогодні забезпечити хоч деякий мир між народами.

Яким не був би цей погляд про таку загрозу, нехай будуть переконані люди, що гонка зброєння, до якої вдається багато народів, не є певним шляхом до забезпечення миру, ані так звана рівновага сил, що з того випливає, не є певним і правдивим миром. Бо цим не то що не усувається причин війни, але стають вони радше щораз більше загрозливими. Коли на щораз нову зброю витрачаються безмірні скарби, рівночасно немає спромоги дати достатню допомогу для злагіднення нужди цілого сучасного світу. І замість дійсно і основно оздоровити міжнародні непорозуміння, вони ще й поширюються на інші частини світу. Виходячи з обновленого духу, треба буде знайти нові шляхи, щоб усунути цю болячку і привернути світові справжній мир, висвободивши його з непевности, яка його пригнітає.

Тому ще раз слід заявити: гонка зброєнь є серйозним нещастям людства, яка тяжко зобиджає потребуючих. І треба дуже таки боятися, щоб, коли триватиме далі, таки колись не спричинила вона тих страшних нещасть, для яких вже сьогодні приготує засоби.

Перестережені тими нещастями, які сьогодні людство вчинило можливими, вживаймо тієї передишки, яку маємо ще дану нам згори, щоб з більшою свідомістю власної відповідальности знайти шляхи для гіднішого людини ладнання наших непорозумінь. Боже Провидіння вимагає настійливо від нас, щоб ми висвободились з давньої воєнної неволі. А якщо б ми відказалися зробити це зусилля, не знаємо, куди запровадить нас ця лиха дорога, на яку ми вступили.

(Міжнародна акція для заборони війни)

82. - Отож є очевидним, що мусимо намагатися всіма силами приготувати той час, коли за згодою народів

можна буде цілком заборонити всякі війни. А це вимагає, щоб було встановлено якусь публічну, загальну та й усіма признану владу, яка була б оснащена успішною силою, щоб могла запевнити для всіх безпеку, справедливість і пошану прав. Та заки можна буде встановити таку бажану владу, треба щоб сьогоднішні міжнародні асамблеї присвятились пильним студіям більш підхожих засобів для запевнення спільної безпеки. Тому ж що мир повинен зродитися радше з взаємного міжнародного довір'я, ніж бути народам накиненим збройним страхом, треба, щоб усі співпрацювали над тим, щоб було покладено край гонкам озброєнь; а щоб роззброєння дійсно могло початися, треба щоб воно поступало не односторонньо, але рівночасно і за зговоренням, забезпечене правдивими і успішними гарантіями (3).

А тим часом не слід знецінювати вже зроблених зусиль та й тих, що зараз робляться, щоб відсунути небезпеку війни. Радше треба піддержувати добру волю багатьох, які, хоч і перетяжені величезними працями свого найвищого уряду, але, порушені тяжкою відповідальністю, стараються усунути війну, якої жахаються, хоча не можуть не зважати на складність справи самої в собі. Треба, отож, гаряче молити Бога, щоб дав їм силу витривало працювати і рішуче вивершити те діло найбільшої любови до людей, яким мужньо йде побудова миру. А воно вимагає сьогодні від них, без усякого сумніву, того, щоб свою думку і своє серце поширили поза кордони власного народу, щоб відклали національний егоїзм і всяку амбіцію володіти іншими народами та щоб плекали в собі глибоку пошану для цілого людства, яке вже, хоч і з трудом, наближається до більшого свого об'єднання.

Щодо справ миру і роззброєння, то вже проведені від-

(3) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мир на землі*»: ААС 55 (1963), стор. 287: де говориться про роззброєння.

важні і безвпинні наради, і дотичні міжнародні конгреси слід уважати за перші кроки до розв'язки цих важних питань, і в майбутньому треба їх ще наполегливіше підтримувати, щоб досягти практичних вислідів. Однак нехай люди бережуться того, щоб, поклавшись тільки на зусилля небагатьох, самі занехаяли про них усяку думку. Бо правителі народів, які є поручителями своїх народів і, одночасно, творцями блага цілої всесенної, дуже таки залежать від думки і бажань народів. Нічого не допоможе, що вони будуть настоювати на будувannya миру, коли ворогування, нехтування, расова ненависть і вперті ідеологічні погляди розділятимуть людей і протиставлятимуть одних одним. Звідси постає велика потреба перевиховання умів і покладення нових орієнтирів публічної опінії. Ті ж, що посвячуються вихованню, зокрема молоді, чи формують публічну опінію, нехай вважають своїм тяжким обов'язком дбати про виховання умів усіх - в нових поглядах на мир. Треба, щоб усі ми змінили наші серця, дивлячися на весь світ і на ті всі завдання, що їх ми спільно можемо виконати, щоб рід наш міг дійти до кращого завтра.

І нехай не обманює нас якась фальшива надія. Бо якщо, відкинувши всякі ворогування і ненависті, не буде в майбутньому зроблений чесний, твердий, загальний мировий договір, то людство, - яке вже є у великій загрозі, хоча й обдароване чудовим знанням, - може і дійде до такої сумної години, коли досвідчить на собі не іншого миру, як миру смерті. Однак, висказуючи те, Церква Христова, яка і сама знайшлася в осередку турбот сучасности, не перестав твердо надіятися. Ще раз і ще раз, в пору і не в пору, бажає вона пред'явити людям нашої доби апостольське послання: « Ось тепер час сприятливий » для зміни серця, « ось тепер - день спасіння » (4).

(4) Пор. 2 Кор. 2, 6.

Відступ 2: Про побудову міжнародної спільноти

(Причини незгоди і їх усунення)

83. - Щоб встановити мир, треба перш за все усунути між людьми причини незгоди, з якої виникають війни, а зокрема - несправедливість. Немало їх походить з надмірних економічних різниць і з припізнених засобів до їх усунення. Інші постають з бажання влади і з погорди до людини, і - якщо глянемо в глибші причини - з людської зазвисті, недовіри, гордості й інших самолюбних пристрастей. А що людина не може перенести стільки недоладків, то звідси буває, що і без війни світ постійно страждає всякими суперечками між людьми і насильствами. Тому, що те саме лихо існує і в стосунках між народами, треба конечно, щоб - для їх усунення чи захорони перед ними, і для присмирення розбещеного насильства - краще і рішучіше діяли та співдіяли міжнародні установи, і щоб безупину були організовані установи, які дбали б про мир.

(Спільнота народів і міжнародні установи)

84. - Щоб, із зростаючими сьогодні щораз тіснішими взаємними стосунками між усіма громадянами і між усіма народами, краще старатися і успішніше досягнути загальне спільне благо, треба, щоб спільнота народів уже встановила собі лад, співмірний до сучасних завдань, передовсім стосовно тих численних країн, які терплять ще нестерпну нужду.

А щоб це досягти, то міжнародні установи повинні, з свого боку, подбати про різноманітні потреби людей, так у ділянці життя соціального, до якої належить справа прожитку, здоров'я, виховання, праці, як і в деяких окремих обставинах, які притрапляються, як наприклад: загальна потреба підтримати розвиток недорозвинених народів, зарадити бідуванням розпорошених по цілому світі збігців, підпомагати емігрантів та їхні сім'ї.

Ті міжнародні установи, чи загальні чи регіональні, які вже існують, безперечно, мають добрі заслуги для людства. Вони являють собою перші спроби до закладення міжнародних основ для цілої людської спільноти, для розв'язки важливих проблем сучасності, передусім для плекання світового прогресу і для знеможливлення всяких воєн. В усіх цих ділянках Церква тішиться з отого справжнього братерства, яке процвітає між християнами та не християнами, і змагається щораз наполегливіше за полегшення великої світової нужди.

(Міжнародна господарська співпраця)

85. - Сучасна співзалежність людства вимагає також більшої міжнародної співпраці в ділянці господарській. Бо хоча майже всі народи стали самостійними, то однак ще далеко до того, щоб могли вони висвободитись від надмірних нерівностей і від усякої неслухняної залежності та повнотою уникнути загрози внутрішньої тяжкої кризи.

Розвиток кожного народу залежить від людських і фінансових ресурсів. Треба, отож, вихованням і професійним вишколом підготувати громадян до виконувannya різних обов'язків економічного й соціального життя. До цього потрібна допомога чужосторонніх знавців, які, даючи свою допомогу, поводитися б не як пани, але як помічники й співпрацівники. Але матеріальної допомоги для недорозвинених народів не можна буде пристарати, якщо в світі не зміняться основно сучасні торговельні звичаї. Крім того треба, щоб розвинені народи подали й іншу допомогу, в формі даровизн, чи позичок, а чи й інвестицій; їх треба, з одного боку, давати великодушно і без зажерливості, а з другого - приймати з усією чеснопорядністю.

Щоб могли встановити загальний економічний лад, слід усунути надмірну жадобу прибутків, національні амбіції, жажду політичного панування, мілітаристичні

розрахунки і всякі хитрування, щоб тільки поширити і накинати іншим свої ідеології. Пропагується багато різних економічних і соціальних устроїв; але є бажаним, щоб знавці цієї справи знайшли спільні основи здорового світового товарообміну; а станеться це легше, якщо кожний відречеться своїх власних упереджень і стане готовим до щирого діалогу.

(Деякі здорові засади)

86. - Для такої співпраці виглядають підходящими наступні засади:

а) Народи, які знайшлися в стадії свого розвитку, нехай дорожать собі тим, щоб виразно і рішуче змагались за повну людську досконалість своїх громадян - як за ціль прогресу. Нехай пам'ятають, що прогрес зроджується і зростає з праці і природних дарувань самих таки народів, тому то він повинен спиратися не виключно на чужих засобах, але передовсім на повному розвитку власних сил, за власними традиціями і даруваннями. А в тому повинні передувати перш за все ті, що мають більший вплив на інших.

б) А тяжким обов'язком розвинених народів є підпомагати нерозвинені народи в виконванні вище згаданих завдань. Тому нехай стараються здосконалити в собі ці духові й матеріальні пристосування, які є потрібні для такої загальної співпраці.

Отож, у товарообміні з слабшими й убогими народами нехай пильно зважають на їх благо; бо вони потребують тих прибутків, які здобувають з виторгу своїх продуктів, на свій власний прожиток.

в) Є завданням міжнародної спільноти наладнувати і підтримувати зріст продукції, але так, щоб відкладеними на це засобами оперувати якнайуспішніше і з повною справедливістю. До тієї ж таки спільноти належить, зберігаючи засаду підпоміжності, так уладнати еконо-

мічні стосунки в цілому світі, щоб розвивались вони за засадами справедливості.

Нехай будуть основані підхожі установи для розвитку і впорядковування міжнародної торгівлі, а передовсім з народами слабше розвиненими, щоб вирівняти ті недостатки, що походять для народів з великої матеріальної нерівності. Такий уклад, поєднаний з підмогами технічними, культурними, і фінансовими, повинен подавати необхідні допомоги для народів у стані прогресу, щоб вони досягли відповідного розвитку своєї економії.

г) В багатьох випадках треба безумовно перевірити економічні й соціальні структури; але слід вистерігатися недозрілих технічних розв'язок, передовсім тих, що, даючи людині матеріальні вигоди, супротивляються її духовному характерові і поступові. Бо «не самим хлібом житиме чоловік, але кожним словом, що виходить з уст Божих» (Мат. 4, 4). Кожна частина людського роду носить у собі й у своїх кращих традиціях якусь частину духовного скарбу, даного людству Богом, хоча багато й не знає, звідкіля він походить.

(Міжнародна співпраця щодо зросту населення)

87. - Дуже потрібно є така міжнародна співпраця щодо тих народів, які сьогодні, крім стільки інших трудностей, відчувають передовсім ту, що виникає з швидкого зросту населення. Справа необхідно вимагає, щоб за повною і наполегливою співпрацею всіх, а передусім заможніших народів, було просліджено способи, як можна б зготувати й дати цілому людству все те, що конче для прожитку і відповідного вишколу людности. Деякі народи могли б помітно поліпшити свої життєві обставини, якщо б, належно поучені, перейшли від перестарілих методів продукції сільсько-господарських благ до нової техніки, пристосовуючи її розсудливо до своїх обставин, встановлюючи, крім того, кращий соціальний лад і провівши кращий розподіл земельних посілостей.

В межах питомої собі компетенції, належить до урядів право й обов'язок займатися справою населення стосовно своєї нації, як наприклад: справа соціального і сімейного законодавства, рух населення з сіл до міст, інформація про стан і потреби народу. Тому, що сьогодні людські уми так дуже занепокоєні цією проблемою, то було б побажане, щоб про все це католицькі знавці, передусім по університетах, продовжували й далі розвивали свої досліджування й почини.

А що багато уважають, мовляв, слід усіма засобами і всякого роду втручанням публічної влади основно зменшувати приріст населення світу, або принайменше в деяких народах, то Собор попереджає всіх, щоб вистерігатися таких розв'язок, - публічно і приватно поширюваних, а деколи й накинених, - які супротивляються моральному законові. Бо, відповідно до невід'ємного права людини на подружжя і народжування потомства, рішення про число дітей залежить від розумного осуду батьків, і жодним чином не може бути доручуване на розсудок публічної влади. А що розсудок батьків передбачає правильно вироблене сумління, то є великої ваги, щоб усім був даний вільний доступ до плекання правильної і справді людської відповідальності, мавши на увазі і Божий закон і обставини; а це вимагає, щоб педагогічні й соціальні умови усюди змінились на краще, а передусім, щоб було подаване релігійне виховання, або принайменше повний моральний вишкіл. Треба розумно обзнайти людей з поступом наукових дослідів над винайденням таких методів, які могли б бути допоміжними для подругів у нормуванні числа потомства, і яких вартість була б доказана та згідна з моральним ладом.

(Роля християн у допомогівій акції)

88. - Християни нехай радо і з повною посвятою співпрацюють для побудови міжнародного ладу, з прав-

дивою пошаною до правних свобод усіх і з приязним братерством; і то тим більше, чим більша частина світу страждає ще такою великою нуждою, що самий таки Христос, здається, голосно закликає своїх учнів до любови бідних. Отож нехай не стане для людей причиною згіршення те, що деякі народи, - яких більше число громадян носить християнське імення, - втішаються великими достатками, коли інші не мають і конечних для життя речей, та прибиті голодом, недугами і повною нуждою. Бо дух убозства і любови є славою і свідченням Церкви Христової.

Отож слід похвалити та підтримати тих християн, а передовсім молодь, які пожертвують себе самохіть в допомогу іншим людям і народам. Що більше, є обов'язком цілого Народу Божого, за прикладом і заохотою єпископів, відповідно до своїх сил, помагати в нужді цього віку, і то, як було в звичаю первісної Церкви, не тільки з того, що збуває, але і з того, що необхідне.

Спосіб збирання і розділювання допомог, хоч не конечно офіційальний і організований за тотожними взірцями, слід таки добре наладнати по єпархіях, націях і в цілому світі, об'єднуючи акцію католиків з іншими братами християнами. Бо дух любови ніяк не протиставляється добре наладнаній і передбачливій соціяльній і харитативній акції, але радше її вимагає. Тому треба таки, щоб були належно виховані в відповідних установах ті, що бажають посвятити себе на службу менше розвиненим народам.

(Приязність Церкви в міжнародній спільноті)

89. - Церква, коли з своєї Божої місії проповідує всім людям Євангелію і розподіляє скарби благодаті, причиняється всюди до скріплення миру і до закладення твердих основ під братерську солідарність між людьми, тобто: розуміння Божого і природного закону. Тому то

Церква для підтримування й розбуджування співпраці між людьми повинна бути приваблива в самій такій міжнародній спільноті; і то так через свої публічні установи, як і повною і широю співпрацею всіх християн, оживленою єдиним бажанням - послужити всім.

А це буде тим успішніше досягнуто, якщо вже і самі віруючі, свідомі своєї людської і християнської відповідальності, - кожний у своєму власному середовищі - постараються розбудити бажання до охотної співпраці з міжнародною спільнотою. Окрему на це увагу треба звернути в релігійнім і громадським виховуванні молоді.

(Роля християн у міжнародних установах)

90. - Без усякого сумніву, визначною формою міжнародної дії християн являється та співпраця, яка вони дають, одинцем чи спільно, в самих тактичних установах, що були чи будуть основані для плекання міжнародної співпраці. Також і різні католицькі міжнародні асоціації можуть різноманітно прислужитися до побудування в мирі і в братерстві цієї спільноти народів, і тому треба їх щораз скріпляти, збільшуючи і число добре вишколених співробітників, і потрібні засоби, і відповідний уклад сил. Бо в наших часах і успішність дії, і потреба діалогу вимагають об'єднання починів. Такі також асоціації немало спричиняються і до вироблення загальної, прихильної католикам, opinio, і до оформлення свідомості справді загальної солідарності і відповідальності.

Наприкінці, побажанням є, щоб католики, для належного виконання своєї ролі в міжнародній спільноті, намагалися дійово й позитивно співпрацювати і з роз'єднаними братами, які спільно з ними визнають євангельську любов, а то й з усіма людьми, які справді бажають правдивого миру.

А Собор, - зваживши на безмежні бідування, якими

дивою пошаною до правних свобод усіх і з приязним братерством; і то тим більше, чим більша частина світу страждає ще такою великою нуждою, що самий таки Христос, здається, голосно закликає своїх учнів до любови бідних. Отож нехай не стане для людей причиною згіршення те, що деякі народи, - яких більше число громадян носить християнське імення, - втішаються великими достатками, коли інші не мають і конечних для життя речей, та прибиті голодом, недугами і повною нуждою. Бо дух убозства і любови є славою і свідченням Церкви Христової.

Отож слід похвалити та підтримати тих християн, а передовсім молодь, які пожертвують себе самохіть в допомогу іншим людям і народам. Що більше, є обов'язком цілого Народу Божого, за прикладом і заохотою єпископів, відповідно до своїх сил, помагати в нужді цього віку, і то, як було в звичаю первісної Церкви, не тільки з того, що збуває, але і з того, що необхідне.

Спосіб збирання і розділювання допомог, хоч не конечно офіційальний і організований за тотожними взірцями, слід таки добре наладнати по спархіях, націях і в цілому світі, об'єднуючи акцію католиків з іншими братами християнами. Бо дух любови ніяк не протиставляється добре наладнаній і передбачливій соціяльній і харитативній акції, але радше її вимагає. Тому треба таки, щоб були належно виховані в відповідних установах ті, що бажають посвятити себе на службу менше розвиненим народам.

(Приязність Церкви в міжнародній спільноті)

89. - Церква, коли з своєї Божої місії проповідує всім людям Євангелію і розподіляє скарби благодаті, причиняється всюди до скріплення миру і до закладення твердих основ під братерську солідарність між людьми, тобто: розуміння Божого і природного закону. Тому то

Церква для підтримування й розбуджування співпраці між людьми повинна бути приваблива в самій такій міжнародній спільноті; і то так через свої публічні установи, як і повною і щирою співпрацею всіх християн, оживленою єдиним бажанням - послужити всім.

А це буде тим успішніше досягнуто, якщо вже і самі віруючі, свідомі своєї людської і християнської відповідальності, - кожний у своєму власному середовищі - постараться розбудити бажання до охотної співпраці з міжнародною спільнотою. Окрему на це увагу треба звернути в релігійнім і громадським виховуванні молоді.

(Роля християн у міжнародних установах)

90. - Без усякого сумніву, визначною формою міжнародної дії християн являється та співпраця, яка вони дають, одинцем чи спільно, в самих тактичних установах, що були чи будуть основані для плекання міжнародної співпраці. Також і різні католицькі міжнародні асоціації можуть різноманітно прислужитися до побудування в мирі і в братерстві отой спільноти народів, і тому треба їх щораз скріпляти, збільшуючи і число добре вишколених співробітників, і потрібні засоби, і відповідний уклад сил. Бо в наших часах і успішність дії, і потреба діалогу вимагають об'єднання починів. Такі також асоціації немало спричиняються і до вироблення загальної, прихильної католикам, opinio, і до оформлення свідомості справді загальної солідарності і відповідальності.

Наприкінці, побажанням є, щоб католики, для належного виконання своєї ролі в міжнародній спільноті, намагалися дійово й позитивно співпрацювати і з роз'єднаними братами, які спільно з ними визнають євангельську любов, а то й з усіма людьми, які справді бажають правдивого миру.

А Собор, - зваживши на безмежні бідування, якими

ще сьогодні страждає більша частина людства, і для підтримання всюди справедливости й любови до вбогих, - вважає справою дуже властивою: створити якийсь орган вселенської Церкви, до якого належало б побуджувати католицьку збірноту до підтримування прогресу потребуючих країн і соціальної справедливости між народами.

ЗАКІНЧЕННЯ

(Обов'язки вірних і помісних Церков)

91. - Те, що цей Священний Собор пред'являє з скарбів науки Церкви, має на меті допомогти всім людям наших часів, - чи вірують вони в Бога чи його виразно не признають, - щоб, бачивши ясніше повне своє призначення: краще пристосовували світ до чудової гідності людини, змагались за загальне і глибоко основане братерство і, спонукані любов'ю, великодушним та спільним зусиллям подбали про невідкладні потреби нашого віку.

Але, в світлі безмежної різновидности обставин і форм людської культури, в багатьох своїх частинах цей виклад, з розмислом, має тільки загальний характер; що більше, хоча подає він уже прийняту в Церкві науку, то, з-за невинного розвитку справ, треба буде його продовжати і поширяти. Маємо довір'я, що багато з того, що ми виклали, спираючись на слово Боже і на духа Євангелії, може всім принести добру послугу, зокрема, коли християни, під проводом своїх пастирів, прикладуть його до поодиноких народів і ментальности.

(Про діалог між усіма людьми)

92. - Церква, силою своєї місії: просвічувати євангельським світлом цілий світ і згромаджувати в одному Дусі всіх людей, кожного народу, раси чи культури, - є виразником цього братерства, яке вможливлює і скріплює щирий діалог.

А це вимагає, щоб в самій таки Церкві плекали ми взаємне цінування, пошану і згоду, признаючи кожну

правосильну різноманітність, щоб встановляти щораз успішніший діалог між усіма, що становлять один Народ Божий, чи вони пастирі чи віруючі. Бо важнішими є справи, якими віруючі об'єднуються, від тих, які їх різнять; нехай буде в тому, що конечне - одність, в сумнівному - свобода, в усьому ж - любов.

Наш дух обнімає також братів, які ще не живуть з нами в повній спільноті, і їхні громади, з якими, однак, ми пов'язані визнанням Отця і Сина і Святого Духа і зв'язком любови, пам'ятаючи, що одности всіх християн сьогодні виживає й бажає також багато тих, що не вірують у Христа. Бо чим більше, могутньою силою Святого Духа, здосконаляться ця одність у правді й любові, тим більше стане вона для всього світу провісником єдності і миру. Тому, об'єднаними силами і в формах щораз більше підхожих для успішного досягнення цієї мети, намагаймося, по-братерськи, щораз краще співпрацювати в згідності з Євангелією, щоб віддавати щораз кращу послугу для людства, яке в Христі Ісусі - покликане в сім'ю дітей Божих.

Тому й думаємо також про тих усіх, що визнають Бога і зберігають у своїх переданнях цінні релігійні і людські елементи, бажаючи, щоб відкритий діалог допоміг нам усім вірно прийняти й охотно виконати порушення Духа.

Бажання такої розмови, - яка, при всій відповідній розсудливості, мала б на меті тільки любов до істини, - з нашого боку не виключає нікого, навіть тих, хто, плекаючи високі блага людського духа, не признає ще їх справжнього Творця, ані тих, хто протриває Церкві та на різні лади її поборюють. Тому, що Бог Отець є началом і метою усього, всі ми покликані, щоб бути братами. І тому, покликані тим самим людським і божим призиванням, без усякого насилля і підступу можемо і повинні ми співпрацювати на побудування світу в справжньому мирі.

(Будування і звершення світу)

93. - Християни, пам'ятаючи на слова Господа: «З того всі спізнають, що мої ви учні, коли любов взаємну будете мати» (Ів. 13, 35), нічого гарячіше і не можуть бажати, як завжди щораз великодушніше й успішніше служити людям сучасного світу. Тому, в вірності до Євангелії і втішаючись її силою, об'єднані з усіма, що люблять справедливість і її виконують, прийняли вони на цій землі великого завдання, з якого здадуть звіт Тому, хто судитиме всіх в останню днину. Не всі, що кажуть «Господи, Господи!» ввійдуть до Небесного Царства, але ті, що чинять волю Отця й енергійно прикладають руку до діла. Бо Отець бажає, щоб ми визнали в усіх людях Христа як брата, і його успішно словом і ділом любили, даючи так свідчення Правді й появляючи іншим таїнство любови небесного Отця. Цим шляхом люди в усьому світі знайдуть живу надію, яка є даруванням Святого Духа, що таки колись дійдуть вони до миру й найвищого щастя, до батьківщини, яка блистить Господньою славою.

«А Тому, хто може зробити куди більше за те, чого ми просимо або що ми розуміємо за діючою в нас силою, Йому слава в Церкві та у Христі Ісусі по всі роди на віки вічні. Амінь» (Єф. 3, 20-21).

* * *

Все це разом і поодинокі, що в цій конституції наказується, подобалося Отцям Священного Собору. І Ми, Апостольською властю, даною Нам Христом, все те, спільно з Високодостойними Отцями, в Святому Дусі потверджуємо, вирішуємо та постановляємо і, що так соборно постановлене, на Божу славу, приказуємо проголосити.

В Римі, при св. Петрі, дня 7 місяця грудня, року 1965.

Я ПАВЛО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЄПІСКОП

Слідують підписи Отців.

**ДЕКЛЯРАЦІЯ
« ПРО РЕЛІГІЙНУ СВОБОДУ »**

ВИГОТОВЛЕННЯ - ДИСКУСІЯ - СХВАЛЕННЯ

Соборова декларація «*Про релігійну свободу*» в своїй підготовці пов'язується з декретом «*Про Екуменізм*» і з декларацією «*Про відносини Церкви до не-християнських релігій*», і завдячує своє постання працям Секретаріату для одності всіх християн, під предсідництвом кардинала Августина Беа.

Перші відмітки на тематику цієї декларації знаходяться вже в часі перед-підготовчим (1959-1960), які можна б згорнути під заголовком «про толерантність». Ця тема не була однак поставлена папою Іваном XXIII, але знаходиться в розд. IX первісного проєкту конст. «*Про Церкву*», яку виготовила Богословська Комісія. Цей розділ мав заголовок: «Про відносини між Церквою і Державою і про релігійну толерантність», і мав 7 сторін тексту: в 7 коротких артикулах і закінченні була згорнута наука і про релігійну свободу, бачену з становища толерантності.

Паралельно до того Секретаріат випрацював окремий текст під заголовком «*Про релігійну свободу*», який розглянула Центральна Підготовча Комісія в червні 1962 року. Текст мав 19 артикулів, об'єданих у три розділи і закінчення: 1) Про плекання релігійних благ у душі любови, 2) Про співпрацю католиків з некатоліками, 3) Про взаємовідносини між Церквою і цивільною суспільністю.

В часі другої сесії Собору Отцям Собору було роздано текст декларації, як п'ятий розділ проєкту «*Про Екуменізм*» (19 листоп. 1963, 70 засідання), величиною в 12 сторін, і який в основному подавав текст перших сімох параграфів проєкту Секретаріату. Та хоча й був прочитаний звіт про підготовку цього розділу, над ним

дискусія Отців Собору, з огляду на брак часу, не відбулася.

Між другою і третьою сесією Собору Секретаріят далі працював над проєктом, на основі завважень Отців Собору, які почали напливати до Секретаріату. Текст було перевірено, здосконалено і встановлено поняття релігійної свободи. Дня 27 квітня 1964 р. такий текст був пересланий Отцям Собору для дискусії на найближчій, третій сесії. Текст був поданий як Деклярація до проєкту « Про Екуменізм », під заголовком: « Про релігійну свободу і право одиниці і громади на свободу в релігійних справах »; мав він 5 сторін друку і стільки сторін відміток. В днях 23-28 вересня 1964 року над ним відбулася дискусія, в якій взяло участь 43 промовців. Вислід був позитивний, з тим, що дальша перерібка повинна була відбутися в співпраці з Богословською Комісією, яка дня 9 листоп. більшістю голосів апробувала виправлений текст проєкту, і його подано знову Отцям Собору дня 17 листопада 1964 р.

Новий текст мав 40 сторін друку, багато відміток і в багатьох місцях був основно змінений. Багато Отців бажало перевести над текстом голосування, але інша частина Отців вимагала поновної дискусії нових текстів-поправок, і більше часу для роздуми і студій. Президія Собору, в порозумінні з Папою Павлом УІ, вирішила відкласти дальше опрацьовування проєкту на наступну сесію в 1965 році, даючи йому першість перед іншими проєктами; і на цьому текст тільки багато скористав на ясності й змісті, бо в вересні 1965 року новий текст був замітно поправлений, спільною працею Секретаріату і Богословської Комісії, на основі нових внесків, що в міжчасі наплинули. Текст цей був пересланий 28 травня 1965 р. за благословенням Павла УІ; мав він 54 сторони друку, з паралельним текстом 1964 і 1965 року.

Нова дискусія над проєктом відбулася в днях 15-22 вересня 1965 р. (засід. 128-133), за участю 64 Отців Со-

бору; інші передали свої зауваження до дискусії на письмі, з огляду на скорочену програму Собору. На основі соборових відміток, текст знову було перевірено, поправлено і здосконалено так, що між 26 і 29 жовтня можна було його проголосувати (11 голосувань); голосування виказали помітне число поправок, які були розглянені й подані до відома Отців Собору окремим зшитком (86 сторін). Дня 19 листопада відбулось п'ять заключних голосувань над поправками і над цілим текстом, який одержав таке число голосів: 1954 - за, 249 проти, 13 неважних. Остаточний текст передано на публічне засідання в дні 7 грудня 1965. Мав він 9 сторін друку, 15 параграфів, і 38 відміток. На публічному засіданні текст одержав 2308 схвальних голосів, 70 противних і 8 голосів неважних, і в такій формі був проголошений соборовою Деклярацією.

Крім тексту поданого для вжитку Отців Собору на публічне засідання, для широкого світу було його вперше подано в *«Оссерваторе Романо»* в мові латинській (дня 11 грудня 1965) та італійській (21 січня 1966).

Українським перекладом він появляється на цих сторінках вперше.

ПАВЛО ЄПИСКОП
СЛУГА СЛУГ БОЖИХ
СПІЛЬНО З ОТЦЯМИ СВЯЩЕННОГО СОБОРУ
НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ СПРАВИ

ДЕКЛЯРАЦІЯ
ПРО РЕЛІГІЙНУ СВОБОДУ

ПРО ПРАВО ОСІБ І ГРОМАД НА ГРОМАДСЬКУ
І ГРОМАДЯНСЬКУ СВОБОДУ В РЕЛІГІЙНІЙ СПРАВІ

1. - В цих наших часах люди щораз більше стають свідомі гідності людської особи (1) та й зростає число тих, хто вимагає, щоб люди в своїх ділах втішалися й користувалися своїм власним розсудком і відповідальною свободою; не понукувані примусом, але ведені свідомістю обов'язку. Також вимагають правового обмеження публічної влади, щоб не стали надто обмеженими границі гідної свободи і осіб і товариств. А ця вимога свободи в людській суспільності передовсім відноситься до того, що є благом людського духа, в першу чергу до всього того, що відноситься до свободного виконання релігії в суспільності. Пильно зваживши ці душевні бажання і постановивши собі вияснити, наскільки вони відповідають правді й справедливості, цей Ватиканський Собор досліджує священне передання і науку Церкви, з якої виносить все нові речі, вповні згідні з старими.

Отож, найперше заявляє Священний Собор, що сам

(1) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. « *Мир на землі* », 11 квітня 1963: ААС 55 (1963), стор. 279; Пій XII, *Радіопослання*, 24 грудня 1944: ААС 37 (1945), стор. 14.

Бог вказав людському родові шлях, на якому люди, служивши Йому, можуть бути спасеними і щасливими. Віримо, що ця самота правдива релігія знаходиться в католицькій і апостольській Церкві, якій Господь Ісус доручив обов'язок поширити її на всіх людей, кажучи апостолам: « Ідіть, отже, і навчайте всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа, навчаючи їх берегти все, що я вам заповідав » (Мат. 28, 19-20). А всі люди обов'язані шукати правду, передовсім у тому, що відноситься до Бога та Його Церкви і її, пізнавши, прийняти і зберігати.

А в тойже час визнає Священний Собор, що ті обов'язки досягають і зобов'язують людську совість, і правда перемагає не в інший спосіб, як тільки силою самої правди, що водночас і лагідно і сильно проникає в уми. А далі, тому що релігійна свобода, якої домагаються люди в виконуванні обов'язку почитати Бога, відноситься до вільності від примусу з боку громадянської суспільності, то й залишає (він) неткненим традиційне католицьке вчення про моральний обов'язок людей і спільнот стосовно правдивої релігії і єдиної Церкви Христової. А крім того, займаючись цією релігійною свободою, Священний Собор наміряє розвинути науку новіших Найвищих Архиєреїв про непорушні права людської особи, а то й про правовий устрій суспільності.

І. - ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ РЕЛІГІЙНОЇ СВОБОДИ

(Предмет і основа релігійної свободи)

2. - Цей Ватиканський Собор заявляє, що людська особа має право на релігійну свободу. А ця свобода є в тому, що всі люди повинні бути вільні від примусу, чи з боку одиниць, чи з боку громадських спільнот і всякої людської влади, і то так, щоб у релігійних справах ніхто ані не був змушуваний поступати проти влас-

ної совісті, ані не був перешкоджуваний діяти по своїй совісті, і приватно і публічно, особисто, чи в спілці з іншими, в належних межах. Крім того заявляє, що право на релігійну свободу є справді основане в самій гідності людської особи, як її пізнаємо і з Божого об'явленого слова, і з самого розуму (2). І це право людської особи на релігійну свободу в правовому устрою суспільності треба так визнати, щоб стало воно правом громадянським.

Відповідно до своєї гідности, всі люди - тому, що вони особи, тобто наділені розумом і свободною волею, а тому й особистою відповідальністю, - самою своєю природою є принукувані та й обов'язані моральною повинністю шукати правду, в першу чергу ту, яка відноситься до релігії. І обов'язані також прийняти пізнану правду та й ціле своє життя упорядкувати відповідно до вимог правди. А цього обов'язку люди не можуть виконати в спосіб відповідний власній природі, якщо не мають душевної свободи, і водночас вільности від зовнішнього примусу. Отож право на релігійну свободу не ґрунтується на суб'єктивних настроях особи, але на самій її природі. Тому право на цю вільність залишається також за тими, хто не виконує обов'язку шукати правду та її прийняти; і не вільно їм перешкоджати в його вживанні, якщо зберігається справедливий публічний лад.

(Релігійна свобода і відносини людини до Бога)

3. - А це ще яснішим стає для того, хто зважить, що найвищою нормою людського життя є самий закон

(2) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. « *Мир на землі* », 11 квітня 1963: ААС 55 (1963), стор. 260-261; Пій XII, *Радіопослання*, 24 грудня 1942: ААС 35 (1943), стор. 19; Пій XI, Окр. посл. « *З палаючою журбою* », 14 березня 1937: ААС 29 (1937), стор. 160; Лев XIII, Окр. посл. « *Свобода найвищачніша* », 20 червня 1888: *Акти Льва XIII*, 8 (1888), стор. 237-238.

Божий, вічний, об'єктивний і загальний, яким Бог устроює, провадить, заряджує цілим світом і шляхами людської спільноти, промислом своєї мудрости і любови. Бог зробив людину учасником цього свого закону так, що людина - за ласкавим укладом Божого провидіння - може пізнати щораз краще незмінну правду. Тому кожний має обов'язок, а тому і право, шукати правду в речах релігійних, щоб - вживши відповідних засобів - міг розсудливо виробити собі в сумлінні слухні й правдиві переконання.

А правду треба шукати в спосіб властивий гідності людської особи та в її суспільній природі, тобто вільним досліджуванням, засобами навчання чи вишколу, спілкування і діалогу, якими одні одним викладають правду, що її знайшли чи уважають, що її знайшли, щоб себе взаємно спомагати в шуканні правди; і пізнану правду треба твердо прийняти особистою згодою.

А диктати Божого закону людина спостерігає і пізнає своїм сумлінням, за яким повинна вірно слідкувати в цілій своїй поведінці, щоб дійти до Бога, своєї цілі. Тому не можна її змушувати, щоб поступала вона проти своєї совісті. Але також не можна перешкоджати, щоб діяла за своїм сумлінням, передовсім же в релігійних справах. Бо, по своїм характері, виконування релігії полягає в першу чергу в унутрішніх добровільних і свободних актах, якими людина накермовує себе прямо до Бога; а такі акти не можуть бути ані наказані ані заборонені чисто людською владою (3). Сама ж суспільна природа людини вимагає, щоб людина виявляла назовні внутрішні акти релігії, щоб спілкувала в релігійних справах з іншими, та визнавала свою релігію в спосіб громадський.

(3) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. « *Мир на землі* », 11 квітня 1963: ААС 55 (1963), стор. 270; Павло VI, *Радіопослання*, 22 грудня 1964: ААС 57 (1965), стор. 181-182.

Тому діється кривда людській особі та й самому правопорядкові, даному людям від Бога, якщо людині, яка зберігає справедливий публічний лад - заперечується свободне виконання релігії в суспільстві.

А крім того релігійні акти, якими люди - приватно і публічно - з глибокого переконання звертаються до Бога, по своїй природі перевершують земський і дочасний лад речей. Тому цивільна влада, якої властива ціль є дбати про сьогочасне спільне благо, повинна признати релігійне життя громадян та йому сприяти; але треба сказати, що переступає вона свої межі, якщо невмісно силкується кермувати або перешкоджувати релігійним актам.

(Свобода релігійних спільнот)

4. - Свободу, тобто вільність від примусу в релігійних справах, яка належиться одиницям, треба також їм признати, коли діють спільно. Бо громадська природа і людини і релігії вимагає релігійних спільнот.

Тим то, отже, спільнотам, якщо не порушують справедливих вимог публічного ладу, слушно належиться вільність, щоб могли кермуватися за властивими собі нормами; публічним культом внаовували найвище Божество; спомагали своїх членів у релігійному житті й піддержували їх навчанням та розвивали такі інституції, в яких їхні члени співпрацюють в тому, щоб улаштувати своє життя відповідно до собі властивих релігійних засад.

Релігійним спільнотам прислуговує також право, щоб не було їм перешкоджувано легальними засобами або адміністративним втручанням цивільної влади: в виборі, виховуванні, ¹назначуванні чи переносуванні своїх служителів, в зносинах з релігійними властями чи спільнотами, що перебувають в інших частинах світу, в будіванні релігійних будівель, і в набуванні та в уживанні відповідних маєтків.

Релігійні спільноти мають також право на те, щоб не заборонювати їм публічно, словом і письмом, навчати та засвідчувати свою віру. А в поширюванні релігійної віри та при вводити практик треба завжди вистерігатися всякого роду акції, що мала б сповид примусу чи нечесного або менше відповідного переконання, передовсім коли йдеться про людей простих чи потребуючих. Такий спосіб поведінки треба уважати за надживання власного права та пошкодження прав інших.

Крім того належить до релігійної свободи, щоб релігійним спільнотам не зажадувано свобідно показувати окрему силу своєї науки для встановлювання ладу в суспільності та для оживлення всієї людської активності. Нарешті, в суспільній природі людини та в самому характері релігії ґрунтується право, згідно з яким люди, за своїми релігійними переконаннями, можуть свобідно скликати сходи, чи ґрунтувати виховні, культурні, харитативні, громадські товариства.

(Релігійна свобода сім'ї)

5. - Кожній сім'ї, як такій, що є спільнотою випосаженою власним і первісним правом, належить право свобідно улаштувати своє домашнє релігійне життя, під кермою батьків. А до них належить право визначати справу релігійного вишколу своїх дітей, відповідно до свого власного релігійного переконання. Тому треба, щоб цивільна влада визнала за батьками право на справді свобідний вибір шкіл чи інших виховних засобів, і не можна їм із-за цієї свободи вибору накладати неслухні тягарі, чи прямо чи непрямо. Крім того порушується право батьків, якщо змушується дітей відвідувати шкільні виклади, які не відповідають релігійним переконанням батьків, або якщо накидається одинока виховна програма, з якої взагалі виключене релігійне виховання.

(Старання про релігійну свободу)

6. - Тому, що спільне добро суспільности, яке полягає в сумі таких обставин громадського життя, за яких люди можуть повніше і скоріше досягнути свою власну досконалість, в першу чергу полягає в збереженні прав і обов'язків людської особи (4), то й старання про релігійну свободу належить і до громадян, і до суспільних громад, і до цивільних властей, і до Церкви та інших релігійних спільнот, в спосіб кожному властивий, відповідно до обов'язку щодо спільного блага.

Засадничо до обов'язку кожної цивільної влади належить берегти і спомагати непорушні права людини (5). Тому цивільна влада справедливими законами й іншими пригожими засобами повинна успішно прийнятись охорони релігійної свободи всіх громадян та встановити сприятливі умови для плекання релігійного життя, щоб громадяни могли справді виконувати права релігії та виконувати свої обов'язки, а й сама суспільність щоб могла втішатися благами справедливості і миру, які походять з вірності людей стосовно Бога і його святої волі (6).

Якщо ж, зваживши на окремі обставини народів, дається якійсь одній релігійній спільноті окреме громадянське признание в суспільному правопорядку, то треба, щоб рівночасно і всім іншим громадянам і релігійним спільнотам було признане і зберігане право на релігійну свободу.

А в кінці треба, щоб цивільна влада подбала, щоб

(4) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мати й Учителька*», 15 травня 1961: ААС 53 (1961), стор. 417; Той же, Окр. посл. «*Мир на землі*», 11 квітня 1963: ААС 55 (1963), стор. 273.

(5) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. «*Мир на землі*», 11 квітня 1963: ААС 55 (1963), стор. 273-274; Пій XII, *Радіопослання*, 1 червня 1941: ААС 33 (1941), стор. 200.

(6) Пор. Лев XIII, Окр. посл. «*Безсмертне Бога*», 1 листоп. 1885: ААС 18 (1885), стор. 161.

рівноправність громадян, яка належить до спільного блага суспільности, ніколи, ні відкрито ні тайком, не була порушувана з релігійних причин, ані щоб не існувала між ними дискримінація.

Звідси виходить, що публічній владі не вільно, силою чи страхом чи іншими засобами, накидати громадянам визнання чи відречення якоїбудь релігії, або перешкоджувати в тому, щоб хтось вибирав собі чи залишав релігійну спільноту. Тим більше поступається проти волі Божої та проти священних прав особи і народів, коли в якийбудь спосіб вживається сили для знищення чи заборони релігії, чи в цілому людському роді, чи в якійсь країні, а чи й в якійсь означеній громаді.

(Межі релігійної свободи)

7. - Правом на релігійну свободу користуються людські суспільності, і тому це користування підпадає деяким керуючим нормам.

В користуванні всякими свободами треба зберігати моральну засаду особистої і громадської відповідальности: в користуванні своїми правами поодинокі люди і соціальні громади обов'язані моральним законом зважати і на права інших, і на свої обов'язки стосовно інших, і на загальне благо всіх. З усіма треба поводитися по справедливості й гуманності.

Крім того, зваживши, що цивільна суспільність має право себе захищати від надужить, які можуть постати під сповидом релігійної свободи, належить зокрема до цивільної влади подавати таку охорону; а це, однак, не може збуватися ані самовільно, ані сприяючи якійсь одній стороні, але за правовими нормами, згідними з об'єктивним моральним ладом, яких вимагає і успішна охорона прав усіх громадян та їх мирне співіснування, і достатнє дбання про чесний публічний мир, який полягає в упорядкованому співжитті в справжній справедливості.

вості, і належна сторожа публічної моралі. Все це творить підставову частину спільного блага і називається публічним правопорядком. В решті треба зберігати в суспільності практику суцільної свободи, за якою людині треба признавати якнайбільше свободи, і не можна її обмежувати, хіба тільки в потребі і відповідно до потреби.

(Виховання до свободи)

8. Люди нашого віку різним способом є загрожені та їй попадають у небезпеку бути позбавленими власного свободного розсудку. А, з другого боку, немало, здається, схиляються до того, щоб під позором свободи відкинути всяке підчинення і знехтувати належним послухом.

Тому то цей Ватиканський Собор закликає всіх, а передовсім тих, хто має старання про виховання інших, щоб намагалися виховати таких людей, які, йдучи за моральним ладом, слухали б правну владу і були б любителями справжньої свободи; тобто людей, що власним розсудком розсуджують справи в світлі правди, свою поведінку укладають з свідомістю відповідальності, і те, що правдиве та слушне, намагаються наслідувати, об'єднуючи радо свої діла з іншими.

Отож релігійна свобода повинна також служити та бути напрямлена до того, щоб люди в виконванні обов'язків громадського життя діяли з більшою відповідальністю.

II. - РЕЛІГІЙНА СВОБОДА В СВІТЛІ ОБ'ЯВЛЕННЯ

(Основи науки про свободу в об'явленні)

9. - Те, що цей Ватиканський Собор заявляє про право людини на релігійну свободу, має свою основу в гідності особи, якої вимоги стали повніше знаними людсь-

кому розумові через досвід століть. Що більше, ця наука про свободу має своє коріння в Божому Об'явленні, а тому християни тим більше свято повинні її зберігати. Бо хоча Об'явлення виразно і не стверджує права на вільність від зовнішнього примусу в справах релігійних, то, однак, розкриває гідність людської особи в цілій її ширині, показує увагу Христа до свободи людини в виконуванні обов'язку вірити в слово Боже та навчає нас того духа, що його повинні знати та держатися учні такого Вчителя. А це все вияснює ті загальні засади, на яких ґрунтується наука цієї Деклярації про релігійну свободу. Передовсім же релігійна свобода в суспільності є вповні згідна з свободою акту християнської віри.

(Свобода акту віри)

10. - Один з головних розділів католицької науки, - який заключається в Божому слові та постійно був проповідуваний Отцями (7), - є, що людина повинна самохіль відповідати Богові, вірувавши; тому нікого не мож-

(7) Пор. Ляктанцій, *Божественних Установ*, кн. У, 19: *Корпус Письм. Лат. Церкви*, 19, стор. 463-464; Патр. Лат. 6, 614 і 616 (розд. 20); Св. Амбросій, *Лист до Валентіана Імператора*, Лист. 21: Патр. Лат. 16, 1005; Св. Августин, *Проти писань Пелітіана*, кн. II, розд. 83; *Корпус Письм. Церк. Лат.*, 52, стор. 112; Патр. Лат. 43, 315; пор. розд. 23, пит. 5, с. 33 (вид. Фрідберґа, кол. 939); Той же, *Лист 23*, Патр. Лат. 33, 98; Той же, *Лист 34*, Патр. Лат. 33, 132; Той же, *Лист 35*, Патр. Лат. 33, 135; Св. Григорій Великий, *Лист до Віргілія і Теодора, Єпископів Марсильї в Італії*, Реєстр листів, I, 45; *Мон. Герм. Істор.*, лист. 1, стор. 72; Патр. Лат. 77, 510-511 (кн. I, лист 47); Той же, *Лист до Івана єпископа Константинопольського*, Реєстр листів, III, 52: *МІст.*, Лист 1, стор. 210; Патр. Лат. 77, 649 (кн. III, лист 53); пор. Денц. 45, розд. 1 (вид. Фрідберґа, кол. 160); Собор Толстанський IV, розд. 57: Мансі 10, 633; пор. Денц. 45, розд. 5 (вид. Фрідберґа, кол. 161-162); Климентій III: X, V, 6, 9: вид. Фрідберґа, кол. 774; Інокентій III, *Лист до Архiepіскопа Арел'ятенського*, X, III, 42, 3: вид. Фрідберґа, кол. 646.

на проти його волі змушувати до прийняття віри (8). Бо акт віри, по своїй природі, є добровільний, тому що людина, відкуплена Христом Спасителем та покликана через Ісуса Христа на всиновлення (9), не може приступити до Бога, який об'являється, хібащо за спонукою Отця (10) підчиниться Богові розумним і свободним послухом віри. Тому істотності віри вповні відповідає, щоб у справах релігійних з боку людей був виключений усякого роду примус. І тому засада релігійної свободи немало спричиняється до встановлення таких обставин, в яких людей можна без труда заохотити до християнської віри, щоб її самохіть прийняли та діяльно її визнавали в усій поведінці свого життя.

(Поведінка Христа й апостолів)

11. - Бог, що правда, покликає людей до своєї служби в духові і в правді, і тому вони в совісті зобов'язуються, а не примушуються. Бо зважає Він на гідність людської особи, яку сотворив і яка повинна йти за власним розсудком і користуватися свободою. А це в найвищій мірі появилось в Христі Ісусі, в якому Бог об'явив досконалим себе і свої шляхи. Бо Христос, який є нашим Учителем і Господом (11), та й самий лагідний і смиренного серця (12), терпеливо приваблював та прикликав до себе учнів (13). Правда, він чудами піддержав і утвердив свою проповідь, щоб збудити в слухачів віру й її

(8) Пор. *Кодекс Канон. Права*, кан. 1351; Пій XII, *Промова до Римської Роти*, 6 жовтня 1946: ААС 38 (1946), стор. 394; Той же, Окр. посл.: «*Таїнственного Тіла*», 29 червня 1943: ААС 35 (1943), стор. 243.

(9) Пор. Єф. 1, 5.

(10) Пор. Ів. 6, 44.

(11) Пор. Ів. 13, 13.

(12) Пор. Мат. 11, 29.

(13) Пор. Мат. 11, 28-30; Ів. 6, 67-68.

укріпити, а не щоб виконати на них якийсь примус (14). Авжеж, випімнув він слухачам їхнє недовірство, але відплату залишив на день судний (15). Посилаючи апостолів у світ, сказав: « Хто увірує й охриститься, той буде спасений; а хто не увірує, той буде осуджений » (Мар. 16, 16). А й сам, знаючи що кукіль посіяний разом з пшеницею, казав залишити рости обоє аж до жнив, які будуть на кінці віків (16). Не бажаючи бути політичним месією та панувати силою (17), волів назвати себе Сином Чоловічим, що прийшов « служити й віддати своє життя як викуп за багатьох » (Мар. 10, 45). Появив себе як досконалий Слуга Божий (18), що « надломленої очеретини не доломить і льону тліючого не загасить » (Мат. 12, 20). Визнавав цивільну владу та її права, приказуючи дати кесареві подать, але ясно напімнув, що треба зберігати вищі права Божі: « Віддайте ж кесареве кесареві, а Боже Богові » (Мат. 22, 21). А вкінці, виповнюючи діло спасіння на хресті, яким здобув для людей спасіння і справжню свободу, звершив об'явлення. Він віддав свідчення правді (19), але не бажав силою накинати її тим, що спротивлялися. Бо його царство не здобувається побоями (20), але встановлюється засвідченням і слуханням істини; а зростає вона любов'ю, якою Христос, піднесений на хрест, потягає людей до себе (21).

Апостоли ж, навчені словом і прикладом Христа, пішли тією самою дорогою. Від самих початків Церкви Христові учні трудилися, щоб повернути людей до виз-

(14) Пор. Мат. 9, 28-29; Мар. 9, 23-24; 6, 5-6; Павло УІ, Окр. посл. « *Свою Церкву* », 6 серпня 1964: ААС 56 (1964), стор. 642-643.

(15) Пор. Мат. 11, 20-24; Рим. 12, 19-20; 2 Сол. 1, 8.

(16) Пор. Мат. 13, 30 і 40-42.

(17) Пор. Мат. 4, 8-10; Ів. 6, 15.

(18) Пор. Іс. 42, 1-4.

(19) Пор. Іван. 18, 37.

(20) Пор. Мат. 26, 51-53; Ів. 18, 36.

(21) Пор. Ів. 12, 32.

навання Христа Господа; і то не примусом чи негідними Євангелії витівками, але передовсім - силою слова Божого (22). Відважно проповідували всім заміри Спасителя Бога, « який хоче, щоб усі люди спаслися і прийшли до розуміння правди » (1 Тим. 2, 4); але рівночасно пошановували і немічних, хоча вони і знаходилися в фальші, показуючи як « кожний з нас сам за себе дасть відповідь Богові » (Рим. 14, 12) (23) і наскільки кожний обов'язаний слухатися своєї совісти. Апостоли, як і Христос, завжди намагалися давати свідчення правді Божій, відважуючись проповідувати відверто перед народом і старшинами « сміливо слово Боже » (Діян. 4, 31) (24). Бо твердо вірили, що сама Євангелія, справді, є силою Божою на спасіння кожному, хто увірить (25). Тому відкинувши всяку « зброю тілесну » (26), і йдучи за прикладом Христової лагідності і сумирності, проповідували слово Боже, завіривши вповні в Божу силу цього слова для поборення богопротивних властей (27) і для повернення людей до віри і послуху Христові (28). Як і Вчитель, так і апостоли признавали правну цивільну владу: « бо нема влади, що не була б від Бога », як апостол навчає, а відтак приказує: « кожна людина нехай кориться вищій владі; ... хто противиться владі, противиться Божому велінню » (Рим. 13, 1-2) (29). А водночас вони не боялися спротивитися публічній владі, яка противилася святій Божій волі: « Слухатися слід більше Бога, ніж людей » (Діян. 5, 29) (30). І цією дорогою пішли

(22) Пор. 1 Кор. 2, 3-5; 1 Сол. 2, 3-5.

(23) Пор. Рим. 14, 1-23; 1 Кор. 8, 9-13; 10, 23-33.

(24) Пор. Єф. 6, 19-20.

(25) Пор. Рим. 1, 16.

(26) Пор. 2 Кор. 10, 4; 1 Сол. 5, 8-9.

(27) Пор. Єф. 6, 11-17.

(28) Пор. 2 Кор. 10, 3-5.

(29) Пор. 1 Петр. 2, 13-17.

(30) Пор. Діян. 4, 19-20.

безчисленні мученики і віруючі, в усіх віках і в усьому світі.

(Церква на слідах Христа й апостолів)

12. - Отож Церква, вірна євангельській правді, йде слідами Христа й апостолів, коли признає та піддержує справу релігійної свободи, як відповідну гідності людини і Божому об'явленню. Науку, перейняту від Христа й апостолів протягом історії зберігала і передавала. І хоча в житті Народу Божого, що паломничає в мінливих обставинах людської історії, деколи траплялися поступки менше згідні з духом євангельським, а то йому й противні, завжди, однак, залишилася наука Церкви, що нікого не можна змушувати до віри.

Так то євангельська закваска довго діяла в умах людей та спричинилася немало, що люди бігом віків щораз то ширше признавали гідність своєї особи, і назрівало переконання, що в справах релігійних її треба зберегти в суспільності від усякого людського примусу.

(Свобода Церкви)

13. - Між усім тим, що стосується добра Церкви, більше того: добра цілої земської суспільности, і що треба всюди і завжди зберігати та охороняти від усякого ущербку, це, безперечно, є найвизначніше, щоб Церква користувалася такою свободою дії, якої вимагає дбання про спасіння людей (31). Бо ця свобода, що нею Єдинородний Син Божий наділив Церкву, відкуплену своєю кров'ю, є священна. І Церкві є вона такою властивою, що хто її поборював би, той діяв би проти волі Бога. Свобода Церкви є основною вимогою в відносинах між

(31) Пор. Лев XIII, Лист «*Найсвятішим обов'язком*», 22 грудня 1887: АСС 20 (1887), стор. 269; Той же, Лист «*З листа*», 7 квітня 1886: АСС 19 (1886), стор. 465.

Церквою і публічними властями, а то й цілим цивільним ладом.

В людській суспільності і перед кожною публічною властю Церква вимагає для себе свободи, як духовна влада, встановлена Христом Господом, яка з Божого мандату має обов'язок іти в цілий світ та проповідувати Євангелію всьому сотворінню (32). Церква також вимагає для себе свободи як спільнота людей, які мають право жити в цивільній суспільності відповідно до приписів християнської віри (33).

А якщо існує релігійна свобода, і не тільки проголошена словами чи тільки заповнена законами, але також щиро зберігана в практиці, тоді Церква остаточно досягає таких обставин, права і факту, для потрібної незалежності в здійснюванні своєї Божої місії, яку церковні власті завсіди настійливо вимагають в суспільності (34). А одночасно і віруючі християни, як і інші люди, втішаються громадянським правом, щоб у своєму житті не бути перешкоджуваними діяти по совісті. Отож існує згідність між свободою Церкви і тою релігійною свободою, яку треба признати як встановлений для всіх людей і спільнот правопорядок.

(Завдання Церкви)

14. - Католицька Церква, щоб виповнити Божий мандат: « навчайте всі народи » (Мат. 28, 19), повинна дуже наполегливо працювати, « щоб слово Боже ширилося та звеличувалося » (2 Сол. 3, 1).

Тому настійливо просить Церква, щоб передусім з

(32) Пор. Мар. 16, 15; Мат. 28, 18-20; Пій XII, Окр. посл. « *Найвищого Архисрейства* », 20 жовтня 1939: ААС 31 (1939), стор. 445-446.

(33) Пор. Пій XI, Лист « *Сильну витривалість* », 28 березня 1937: ААС 29 (1937), стор. 196.

(34) Пор. Пій XII, Промова « *Щастить нам* », 6 грудня 1953: ААС 45 (1953), стор. 802.

боку синів своїх відбувалися « прохання, молитви, благання, подяки за всіх людей... Бо це добре і приємне в очах нашого Спасителя Бога, який хоче, щоб усі люди спаслися і прийшли до розуміння правди » (1 Тим. 2, 1-4).

А віруючі християни, в формуванні своєї совісті, повинні пильно вважати на священну і певну науку Церкви (35). По волі Христа, католицька Церква є вчительною правди, та належить до її обов'язку проповідувати Правду, якою є Христос і її авторитетно навчати, а рівночасно своєю властю вияснювати і укріпляти засади морального порядку, що впливають з самої людської природи. Крім того християни, мандруючи в мудрості, « в Святому Дусі, у щирій любові, у слові правди » (2 Кор. 6, 6-7), нехай стараються поширити на тих, які стоять осторонь, світло життя, з усією силою і довір'ям (36), аж до проливу крови.

Бо учень, супроти Христа Вчителя, зобов'язаний тяжким обов'язком щоденно щораз краще й повніше пізнавати правду від нього прийняту, її вірно проповідувати, хоробро обороняти, виключаючи засоби, противні євангельському духові. А водночас любов Христова понаглує його, щоб з любов'ю, розсудливо і терпеливо поведився з людьми, які знаходяться в фальші чи незнанні щодо віри (37). Тому треба мати на увазі й обов'язки відносно Христа, оживлюючого Слова, що його треба звіщати, і на права людської особи, і на міру благодаті Божої, даної через Христа людині, яку закликається до спонтанного прийняття і визнання віри.

(35) Пор. Пій XII, *Радіопослання*, 23 березня 1952: ААС 44 (1952), стор. 270-278.

(36) Пор. Діян. 4, 29.

(37) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. « *Мир на землі* », 11 квітня 1963: ААС 55 (1963), стор. 299-300.

(Закінчення)

15. - Отож званою річчю є, що люди сучасного віку бажають мати спромогу свobodно визнавати релігію, і приватно і публічно; більше того, щоб релігійну свободу визнати вже в багатьох Конституціях як цивільне право та признати торжественно міжнародними документами (38).

Але не бракує таких урядів, у яких публічна влада намагається відвести громадян від визнання релігії та зробити дуже трудним і хитким життя релігійних спільнот, хоча в їхніх Конституціях признається свободу релігійного культу.

Радо вітаючи ці щасливі знаки часу, а денунціюючи з смутком ці осудливі факти, Священний Собор закликає католиків, а всіх людей прохає, щонайуважніше розважити, як дуже потрібна є, передовсім у сучасних обставинах людського роду, релігійна свобода.

Бо очевидним є, що коли всі народи щораз більше об'єднуються, - люди різної культури і релігії тіснішими між собою пов'язуються зв'язками, а так збільшується свідомість власної відповідальности кожного. Тому для встановлення мирних взаємовідносин і згоди людського роду, треба, щоб в усьому світі релігійна свобода була забезпечена успішною правовою охороною та щоб були зберігані найвищі права і обов'язки людей, для свobodного релігійного життя в суспільстві.

Нехай подасть Бог і Отець усіх, щоб людський рід, зберігаючи пильно вимоги релігійної свободи в суспільстві, благодаттю Христа і силою Святого Духа, дійшов до отої високої і вічної « свободи слави дітей Божих » (Рим. 8, 21).

(38) Пор. Іван XXIII, Окр. посл. « *Мир на землі* », 11 квітня 1963: ААС (1963), стор. 295-296.

* * *

Все це разом і поодинокі, що в цій декларації на-
казується, подобалося Отцям Священного Собору. І Ми,
Апостольською властю, даною Нам Христом, все те, спіль-
но з Високодостойними Отцями, в Святому Дусі пот-
верджуємо, вирішуємо та постановляємо і, що так со-
борно постановлено, на Божу славу, приказуємо про-
голосити.

В Римі, при св. Петрі, дня 7 місяця грудня, року 1965.

Я ПАВЛО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЄПИСКОП

Слідують підписи Отців.

ДЕКРЕТ
« ПРО МІСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ »

ВИГОТОВЛЕННЯ - ДИСКУСІЯ - СХВАЛЕННЯ

Вже в часі підготовлювання Ватиканського Собору (1959-1960) справа місій знайшла своє належне зрозуміння в католицькому світі. Перед-Підготовча Комісія одержала була понад 177 внесків у справі місій, у цілій їхній широкій проблематиці, яка згодом знайшла своє соборове полагодження в декреті «*Про місійну діяльність Церкви*».

Підготовча соборова Комісія для місій, під przewodництвом кардинала Петра Аґаджаніяна, розглядала в рр. 1960-1962 визначені папою Іваном XXIII теми, виготовляючи 7 проєктів про місійні справи: 1. Про правління місіями (стор. 32), 2. Про правопорядок клиру (стор. 12), 3. Про студії клиру (стор. 16), 4. Про ченців (стор. 12), 5. Про правопорядок християнського народу (стор. 16), 6. Про святі Тайни і Літургію (стор. 16), 7. Про місійну співпрацю (стор. 8). Розглянувши проєкти (березень, травень 1962), Центральна Підготовча Комісія доручила, щоб виготовити один проєкт, з стисло місійною тематикою (проєкти 1 і 7) під заголовком «*Про місії*», що і було виконано в двох розділах нового тексту, довжиною на 21 сторінку друку.

З відкриттям Собору і вибором нової Соборової Комісії для справ місій, та в світлі нових перспектив Собору в дії, Комісія тільки з трудом знайшла загальну згоду щодо самої сутности декрету про місії, виготовляючи в березні 1963 року новий проєкт «*Про місії*», поділений на дві частини, кожна по три розділи: Частина I: 1) Загальні засади, 2) Апостолят клиру і мирян, 3) Кермування місіями, і відносини до Апостольського Престолу; Частина II: 1) Зріст місійного духа, 2) Співпраця єпископів, священників і ченців, 3) Співпраця

мирян. Але цей проєкт мав коротке життя. Координаційна Комісія доручила виїняти з нього всі справи, які були розглядані іншими Комісіями, і приготувати новий текст, який і був готовий навесні 1964 р. і пересланий Отцям Собору. Проєкт мав 19 сторін друку, і складався з Вступу і 4 розділів: 1. Богословські засади, 2. Головні напрямні місійного апостоляту, 3. Місійне формування, 4. Місійна співпраця; в суцільності 25 параграфів.

На основі пересланих відміток Отців Собору, Комісія приступила в травні 1964 р. до нової перерібки, з виразним дорученням скоротити текст до найзагальніших норм. Виготовлений текст мав короткий вступ і закінчення та 13 внесків про справи місійні, під заголовком « *Про місійну діяльність Церкви* ». З доручення Павла VI текст було передано на третю сесію Собору (3 липня). Тим часом напливали нові завваження і Комісія ще перед соборовою дискусією виправила знову ці внески, яких стало тепер 14. Над цим останнім текстом відбулась соборова дискусія в днях 6-9 листопада 1964 р., започаткована присутністю Павла VI (6 листоп.). Дискусія була основна й відносилася і до змісту і до самої сутності проєкту; тому, на внесок Комісії, була перервана, з дорученням виготовити новий, збільшений текст, який краще віддзеркалював би значення місій в сучасній Церкві.

В перших місяцях 1965 р. текст було виготовлено і розіслано Отцям Собору (28 травня 1965) для відмічування та дискусії на четвертій сесії Собору, восени 1965 р. Він складався з Вступу і 5 розділів: 1. Богословські засади, 2. Місійна діяльність, 3. Місіонери, 4. Устрій місійної діяльності, 5. Співпраця, і Закінчення: всього 24 сторінки друку, в 39 параграфах. Дискусія відбулась в днях 8-13 жовтня 1965 р., за письмовою чи усною участю 193 Отців. Взагальному текст було схвалено дня 13 жовтня, і передано до Комісії для поправок, яка їх розглянула, збільшуючи текст до 42 параграфів і

переформовуючи в 6 розділів. Дня 10-11 листопада 1965 Собор провів голосування над проєктом, у подробицях (20 голосувань), які показали в деяких частинах помітне число поправок (розд. 5); вони знайшли належне розглянення в Комісії, яка свою працю й поправки знову піддала під голосування Собору дня 30 листопада (9 голосувань), і одержала схвалення цілого проєкту з таким вислідом: 2162 - за, 18 - проти, 2 голоси неважні. Тому й схвалення проєкту на публічному засіданні Собору в дні 7 грудня 1965 р. було майже одностайне: 2394 Отців проєкт декрету схвалило, а тільки 5 віддало голос негативний, і папа Павло VI проголосив проєкт соборовим декретом.

Крім тексту даного Отцям Собору, світ довідався про зміст декрету з *«Оссерваторе Романо»* за 18 грудня 1965 р. (в мові латинській) і за 2 лютого 1966 р. (в мові італійській).

Українським перекладом являється тут вперше.

ПАВЛО ЄПІСКОП
СЛУГА СЛУГ БОЖИХ
СПІЛЬНО З ОТЦЯМИ СВЯЩЕННОГО СОБОРУ
НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ СПРАВИ

ДЕКРЕТ
ПРО МІСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ

(Вступ)

1. - До народів послана Божим велінням Церква, щоб бути « загальною Тайною спасіння » (1), - послушна наказові свого Засновника (пор. Мар. 16, 16), і відповідаючи внутрішнім вимогам своєї вселенськості, - старається проповідувати Євангелію всім людям. Бо й самі такі апостоли, на яких була основана Церква, йдучи слідами Христа, « проповідували слово правди і зродили Церкви » (2). А завданням їх послідовників є - вчинити це діло тривким, щоб « Господнє слово ширилося та звеличувалося » (2 Сол. 3, 1), і по всій землі було проповідуване й встановлене Боже Царство.

Але за сучасних умов, коли людство знайшлося у новому положенні, Церква, - як сіль землі і світло світу (пор. Мат. 5, 13-14), - наполегливіше відчуває своє покликання, щоб спасти й оновити все створіння, щоб возстановити все в Христі, та щоб у Ньому люди становили одну сім'ю й один народ Божий.

(1) Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 48.

(2) Св. Августин, *Оповідання на Псал. 44*, 23: Патр. Лат. 36, 508.

Тому цей Священний Собор, дякуючи Богові за славі діла, вивершені великодушною пильністю всієї Церкви, бажає визначити засади місійної діяльності й зібрати водно сили всіх віруючих, щоб Народ Божий, ідучи вузькою стежкою хреста, поширив усюди царство Христа, Господа і всевидця віків (Сир. 16, 19), та приготував путі на його прихід.

Розділ I

ПРО БОГОСЛОВСЬКІ ЗАСАДИ

(Задум Отця)

2. - Цьогочасна Церква є по своїй суті місійною томо, бо, відповідно до задуму Бога Отця, виводить свої початки з місії Сина і з місії Святого Духа (1).

А цей задум впливає з « джерельної любови » тобто з благовоління Бога Отця, який - будучи Началом без початку, з якого зроджений Син і походить через Сина Святий Дух - з своєї безконечної і милосердної доброти, свобідно створюючи нас та ще й покликуючи до спілкування з Собою в житті і славі, розсіяв щедро, і далі не перестав розсівати Божу доброту так, щоб той, хто є творцем усього, накінець був « усім у всьому » (1 Кор. 15, 28), здійснюючи одночасно - і свою славу і наше щастя. Подобалось, однак, Богові людей не тільки поодиноці, без усякого взаємного зв'язку, покликати до участі в своєму житті, але і встановити в них народ, в якому його діти, які були розсіяні, зібралися б в одне (пор. Ів. 11, 52).

(Місія Сина)

3. - Ця загальна постанова Божа про спасіння людського роду здійснюється не тільки тайком, у душі людей, або через ті почини, навіть релігійного характеру, яки-

(1) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », ч. 1.

ми вони на різні лади шукають Бога, чи іноді навпомацьки не знайдуть Його, хоч він від кожного з нас недалеко (пор. Діян. 17, 27); і ці змагання потребують просвічення й оздоровлення, хоча, з Божого Провидіння, деколи можна їх уважати дорогою до правдивого Бога чи євангельською підготовкою (2). Однак Бог, для примирення, тобто об'єднання з Собою, і для встановлення братерської спільности між людьми, хоча й грішними, постановив новим і точно визначеним способом увійти в історію людства, посилаючи свого Сина в нашому тілі, щоб через Нього видобути людей із влади тьми і диявола (пор. Кол. 1, 13; Діян. 10, 38) і примирити собі в Ньому світ (2 Кор. 5, 19). Отож Його, яким сотворив віки (3), поставив спадкоємцем усього, щоб усе в Ньому відбудувати (пор. Єф. 1, 10).

Бо Христос Ісус був посланий у світ, як правдивий посередник між Богом і людьми. А що він Бог, то в ньому тілесно перебуває вся повнота божества (пор. Кол. 2, 9); відповідно ж до людської природи, як новий Адам, - поставлений він головою людства, сповнений благодаті і правди (пор. Ів. 1, 14). Отак, шляхом справжнього воплощення, прийшов Син Божий, щоб вчинити людей учасниками Божої природи, ставши заради нас убогим, бувши багатим, щоб ми його вбозством розбагатіли (пор. 2 Кор. 8, 9). Син Чоловічий прийшов не на те, щоб йому

(2) Пор. св. Іриней, *Проти єресей*, III, 18, 1: « Слово, що було в Бога і яким усе постало, і яке завжди було з людським родом... » (Патр. Гр. 7, 932); той же, IV, 6, 7: « Бо Син від початку бувши з своїм створінням, об'являє [всім Отця, кому хоче і як хоче Отець » (там же, 990); пор. IV, 20, 6 і 7 (там же, 1037); Доказ ч. 34 (Східня Патр., XII, 773; Християнські Джерела 62, Париж 1958, стор. 87, франц.); Клим. Олександр., *Протрєптіка*, 112, 1 (Корп. Гр. Письм.: Климент I, 79); *Стромата*, VI, 6, 44, 1 (там же, Клим. II, 453); там же, 13, 106, 3 і 4 (там 485). Щодо самого вчення пор. Пій XII, *Радіопослання*, 31 грудня 1952; Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 16.

(3) Пор. Євр. 1, 2; Ів. 1, 3 і 10; 1 Кор. 8, 6; Кол. 1, 16.

служили, але щоб служити і віддати своє життя як викуп за багатьох, тобто - за всіх (пор. Мар. 10, 45). Святі Отці раз-у-раз навчають, що ніщо не було оздоровлене, що не було прийняте Христом (4). А прийняв він суцільну людську природу, яка є в нас бідних і нужденних, за вийнятком гріха (пор. Євр. 4, 15; 9, 28). Бо про себе самого сказав Христос, як про того, кого Отець освятив і у світ послав (пор. Ів. 10, 36): « Господній Дух на мені, бо він мене помазав. Послав мене нести добру новину бідним, звіщати полоненим визволення, сліпим прозріння » (Лук. 4, 18); або знову: « Син бо Чоловічий прийшов шукати і спасти те, що загинуло » (Лук. 19, 10).

А те, що було колись проповідуване Господом чи що здійснилося в Ньому на спасіння людського роду, слід проповідувати й засівати аж до краю землі (пор. Діян. 1, 8), почавши від Єрусалиму (пор. Лук. 24, 47); щоб те, що було колись вчинене на спасіння всіх, знайшло, з часом, своє здійснення в усіх.

(Місія Святого Духа)

4. - Щоб це виконати, послав Христос від Отця Святого Духа, щоб здійснював у душі спасительне діло і побуджував Церкву до свого поширювання. Без сумніву,

(4) Пор. св. Атанасій, *Лист до Епиктета*, 7: Патр. Гр. 26, 1060; св. Кирило Єрусалим. *Катехизис*, 4, 9: Патр. Гр. 33, 465; Марій Вікторин, *Проти Арія*, 3, 3: Патр. Лат. 8, 1101; св. Василій В., *Лист 261*, 2: Патр. Гр. 32, 969; св. Григорій Наз., *Лист 101*: Патр. Гр. 37, 181; св. Григорій Нісс., *Антирр. проти Аполінарія*, 17: Патр. Гр. 45, 1156; св. Амбросій, *Лист 48*, 5: Патр. Лат. 16, 1153; св. Августин, *На Ів. Єванг. трактат* 23, 6: Патр. Лат. 35, 1585 (Корпус 36, 236); в такий спосіб він також доказує, що Святий Дух нас не спас, бо не воплотився: *Про подв. Христیان* 22, 246: Патр. Лат. 40, 302; св. Кирило Олександр., *Проти Несторія*, 1, 1: Патр. Гр. 76, 20; св. Фульгенцій, *Лист 17*, 3, 5: Патр. Лат. 65, 454; - *До Трасимунда*, III, 21: Патр. Лат. 65, 284: про смуток і страх.

що Дух Святий діяв у світі вже й перед прославленням Христа (5). Але в день П'ятдесятниці зійшов на учнів, щоб перебувати з ними повіки (пор. Ів. 14, 16); тоді Церква об'явила себе привселюдно серед народу, проповідь і поширення Євангелії взяли початок між народами, і, на кінець, Церква Нового Завіту стала прообразом об'єднання всіх народів у вселенськості віри, яка промовляє всіма мовами, розуміє і приймає в любові всі говори і так перемагає давнє вавилонське розсіяння (6). Бо від П'ятдесятниці почались «діяння апостолів»; так, як отіненням Святого Духа Марія Діва почала Христа, так і шестям того ж Святого Духа на Нього в молитві, Христос був посланий на діло свого

(5) Дух Святий говорив через пророків: *Символ віри Константиноп.*: Денц.-Шенметцер, 150; св. Лев В., *Провідь* 76: Патр. Лат. 54, 405-406: «Коли в день П'ятдесятниці Дух Святий сповнив учнів Господа, то це не було започаткування їх уряду, але поширення його: бо і патріярхи, і пророки, і священники й усі святі, що були передше, були оживлювані святістю Духа... хоч і не така сама була міра дарувань». Також *Промова* 77, 1: Патр. Лат. 54, 412; Лев XIII, Посл. окр. «*Божественне це*»: АСС 1897, 650-651. Також св. Іван Золотоуст, хоча й наголошує новість послання Святого Духа в дні П'ятдесятниці: *На Єф. розд. 4*, гом. 10, 1: Патр. Гр. 62, 75.

(6) Про Вавилон і П'ятдесятницю часто говорять св. Отці: Оріген, *На Буття*, розд. 1: Патр. Гр. 12, 112; св. Григорій Наз. *Промова* 41, 16: Патр. Гр. 36, 449; св. Іван Золотоуст, *Гом. 2 на П'ятдесятницю*, 2: Патр. Гр. 467; *На Діян. Апост.*: Патр. Гр. 60, 44; св. Августин, *Оповід. на Пс. 54*, 11: Патр. Лат. 36, 636; Корпус хр. писъм. 39, 664 сл.; *Бесіда* 271: Патр. Лат. 38, 1245; св. Кирило Олекс., *Гляфіра на Буття*, II: Патр. Гр. 69, 79; св. Григорій В., *Гом. на Єванг. кн. II*, гом. 30, 4: Патр. Лат. 76, 1222; св. Беда, *На Шестиднев*, кн. III: Патр. Лат. 91, 1 25. Крім того порівняй ікону в притворі св. Марка в Венеції.

Церква говорить усіма мовами, і так об'єднує всіх в одиності катол. віри: св. Августин, *Бесіди*, 266, 267, 268, 269: Патр. Лат. 38, 1225-1237; *Бесіда* 175, 3: Патр. Лат. 38, 946; св. Іван Золотоуст, *На лист 1 до Кор.*, гом. 35: Патр. Гр. 61, 296; св. Кирило Олекс., *Виймки на Діян.*: Патр. Гр. 74, 758; св. Фульгенцій, *Бесіда* 8, 2-3: Патр. Лат. 65, 743-744.

Про П'ятдесятницю і місію апостолів пор. І. А. Крамер, *Катена на Діян. св. Апостолів*, Оксфорд 1838, стор. 24 сл.

служіння (7). А й самий Господь Ісус, заки добровільно віддав своє життя за світ, обіцяючи послати Святого Духа так уклав апостольське служіння, щоб завжди і всюди обоє були злучені в здійснюванні спасительного діла (8). Святий Дух завжди цілу Церкву « об'єднує в спільноті й служінні, і обдаровує різнорідними єрархічними дарами і даруваннями » (9), оживлюючи й одушевлюючи церковні установи (10), вливаючи в серця віруючих того ж місійного духа, яким був наділений самий Христос. А деколи він і видимо попереджує апостольську дію (11) так, як різними способами і невпинно її супроводжає і нею кермує (12).

(Місія Церкви)

5. - Господь Ісус, від самого таки початку, « покликав тих, що їх сам хотів, і призначив дванадцятьох, щоб були при Ньому та щоб посилати їх з проповіддю » (пор. Мар. 3, 13; пор. Мат. 10, 1-42). Так стали апостоли сім'ям нового Ізраїля й, рівночасно, началом священної єрархії. А коли своєю смертю і воскресінням він вивершив у собі таїнство нашого спасіння й оновлення вселенної, Господь одержав усю владу на небі і на землі (пор. Мат. 28, 18) і - заки ще був вознесений на небо (пор. Діян. 1, 11), - заснував свою Церкву, як тайну спасіння; отож післяв він апостолів у весь світ так, як і сам був посланий від Отця (пор. Ів. 20, 21), наказуючи їм: « Ідіть, отже, і навчайте всі народи: християчи їх в ім'я Отця і

(7) Пор. Лук. 3, 22; 4, 1; Діян. 10, 38.

(8) Пор. Ів. гл. 14-17; Павло VI, *Слово на відкриття третьої сесії Собору*, 14 вересня 1964: ААС 56 (1964), 807.

(9) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 4.

(10) Св. Августин, *Бесіда 267*, 4: Патр. Лат. 38, 1231; « Дух Святий те діє в цілій Церкві, що вчиняє душа в усіх членах одного тіла ». Пор. догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 7, дам. 8.

(11) Пор. Діян. 10, 44-47; 11, 15; 15, 18.

(12) Пор. Діян. 4, 8; 5, 32; 8, 26. 29, 39; 9, 31; 10, 11, 24. 28; 13, 2. 4. 9; 16, 6-7; 20, 22-23; 21, 11 і т.д.

Сина і Святого Духа, навчаючи їх берегти все, що я вам заповідав » (Мат. 28, 19-20). « Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню. Хто увірує й охреститься, той буде спасений; а хто не увірує, той буде осуджений » (Мар. 16, 15-16). Звідси на обов'язках Церкви лежить - поширювати віру і спасіння Христове; і то - силою виразного мандату, який від апостолів перейняв єпископський чин, якому допомагають пресвітери, спільно з наслідником Петра і Найвищим Пастирем Церкви, а то й силою отого життя, що його вливає Христос в свої члени: « з нього кожне тіло складене та спосене всякою в'яззю допомоги, згідно з відповідним діянням кожного члена, бере зріст на будування самого себе в любові » (Єф. 4, 16). Отож місія Церкви здійснюється тим діянням, яким стається приявною в кожній людині й народі, виповняючи заповідь Христа, за порушенням благодати і любови Святого Духа, щоб прикладом життя і проповідуванням, святими Тайнами й іншими засобами благодаті привести їх до віри, свободи і миру Христового, щоб могли так іти вільним і певним шляхом до повної участі в таїнстві Христовім.

Тому, що ця місія продовжує і розгортає в історії саму ж таки місію Христа, який був посланий нести Добру Новину бідним, то тією самою дорогою, якою пішов Христос, повинна йти і Церква, за понукою Христового Духа, тобто дорогою вбозтва, послуху, служіння і пожертвування себе аж до смерті, яку Він переміг своїм воскресінням. Бо в такій надії поступали всі апостоли, які багатьма терпіннями і стражданнями виповнили те, чого не доставало страстям Христовим, які він вистраждав за своє тіло, тобто Церкву (пор. Кол. 1, 24). А часто таки кров християн була і новим посівом (13).

(13) Тертуліян, *Апологет*, 50, 13: Патр. Лат. 1, 534; Корпус хр. письм. 1, 171.

(Місійна діяльність)

6. - І те завдання, яке має виконати чин єпископський під проводом наступника Петра, за молитвами і співпрацею всієї Церкви, є одне і тотожне, всюди і за всіх умов, хоча й не виконуються його тим самим способом у різних обставинах. Отож тих різниць, які треба признавати в цій діяльності Церкви, не слід виводити з сутності самої таки місії, але з тих обставин, у яких місія здійснюється.

Ці ж обставини залежать від Церкви, але й від народів, громад або й людей, до яких місія направлена. Бо Церква, хоч і має в собі цілість і повноту засобів спасіння, ані заводи, ані зразу їх не вживає та й не може вживати, але має в своїй діяльності і початки, і ступні, за якими старається виконати Божу постанову; і, що більше, деколи, по щасливо започаткованім розвитку, мусить знову жалітись на якийсь регрес, або перебуває в якомусь стані недовершеному і недостатньому. А стосовно людей, громад і народів - то їх вона досягає і проникає тільки ступнево й так щойно приймає в католицьку повноту. Бо в кожному стані й положенні повинні бути застосовані властиві дії і підхожі засоби.

Окремі почини, які виконують послані Церквою євангельські проповідники, тобто: йти в увесь світ, проповідувати Євангелію і насаджувати Церкву серед народів і громад, які ще не вірують у Христа, - загально називаються « місіями », які здійснюються місійною діяльністю, і, в більшості, збуваються на просторах визначених Апостольським Престолом. Властивою ціллю євангельської діяльності є голошення Доброї Новини і насаджування Церкви серед народів і громад, де вона ще не закорінена (14). Таким чином, посівом слова Божого, зроста-

(14) Вже св. Тома Аквінат. говорить про завдання апостолів насаджування Церкви: пор. *Сентенції*, кн. I, дист. 16, пит. 1, арт. 2 до 2 і до 4; арт. 3, розв. *Сумма Теолог.*, I, пит. 43, арт. 7

ють місцеві автохтонні Церкви, насаджені всюди в світі в достатнім числі, обладнані властивими собі силами й визрілі, заосмотрені власною єрархією, об'єднаною з віруючим народом, а й засобами, підходящими для повного і достатнього християнського життя, які приносять свій причинок на користь всієї Церкви. Головним засобом цього насаджування є проповідь Євангелії Ісуса Христа, для чого й послав Господь учнів у увесь світ, щоб люди, відроджені словом Божим (пор. 1 Петр. 1, 23), через хрищення ввійшли до Церкви, яка, будучи тілом воплощеного Слова, кормиться і живе євхаристійним хлібом (пор. Діян. 2, 43).

В цій місійній діяльності Церкви деколи й одночасно заіснують різні складні обставини: найперше почин і насаджування, згодом зріст і молодість. Але і з їх вивершенням не перестає місійна діяльність Церкви, бо таким, уже встановленим помісним Церквам, належить обов'язок її далі вести й проповідати Євангелію поодиноким людям, які ще знаходяться поза ними.

Та й ті громади, серед яких живе Церква, з різних причин, не раз основно змінюються так, що можуть заіснувати зовсім таки нові обставини. Тоді Церква мусить розважити, чи ці обставини вимагають її поновної мі-

до 6; I, пит. 106, арт. 4 до 4; пор. Бенедикт XV, Посл. «*Велике те*», 30 листоп. 1919: ААС 1919, 445 і 453; Пій XI, Окр. посл. «*Справи Церкви*», 28 лютого 1926: ААС 1926, 74; Пій XII, *Промова*, 30 квітня 1939; той же, 24 червня 1944: ААС 1944, 210; і в ААС 1950, 727, і 1951, 508; той же, 29 червня 1948, до автохтонного клиру: ААС 1948, 374; той же, «*Проповідники Євангелії*», 2 червня 1951: ААС 1951, 507; той же, «*Дар віри*», 15 січня 1957: ААС 1957, 236; Іван XXIII, Посл. «*Князь пастирів*», 28 листоп. 1959: ААС 1959, 835; Павло VI, *Гомілія*, 18 жовтня 1964: ААС 1964, 911.

І Найвищі Архисреї, Отці й учителі часто говорять про поширення Церкви: св. Тома Аквін., *Коментар на Мат. 16*, 28; Лев XIII, Окр. посл. «*Святий Город Божий*»: ААС 1880, 241; Бенедикт XV, Окр. посл. «*Велике те*»: ААС 1919, 442; Пій XI, Окр. посл. «*Справи Церкви*»: ААС 1926, 65.

сійної діяльності. Крім того, деколи ті обставини є того роду, що не має спроможности, принайменше тимчасово, проповідувати прямо і негайно євангельську благовість; і тоді місіонери можуть і повинні терпеливо, розсудливо й з великим довір'ям давати Христові свідчення виявом любови й добродійности і тільки так приготувляти шляхи Господеві та вчиняти Його там якоюсь мірою приязним.

Тож є очевидним, що місійна діяльність впливає безпосередньо з самої таки природи Церкви, якої віру вона поширює, якої апостольським характером нормується, якої католицьку одність поширює і здійснює, якої єрархічні колегіяльні задуми здійснює, якої святість засвідчує, поширює і підтримує. Таким ото чином місійна діяльність між поганамі різниться і від душпастирської діяльності між віруючими, і від починів, яких прийнялася для відновлення єдності християн. А, проте, і одне і друге є дуже тісно пов'язане з місійною діяльністю Церкви (15): бо поділ між християнами приносить шкоду святій справі проповідування Євангелії всьому створінню (16) і багатьом перепинює доступ до віри. Тим то й заради місійної потреби всі охрищені є покликані до об'єднання в одному стаді, щоб могли перед поганамі дати однодушне свідчення Христові, своєму Господеві. А якщо не можуть ще повнотою засвідчити одної віри, треба, щоб принайменше жили у взаємній пошані й любові.

(15) При такому розумінні місійної активності з самої суті речі користають з неї також країни Південної Америки, в яких немає власної єрархії, чи зрілості християнського життя, а чи достатнього проповідування Євангелії. Та чи ці країни фактично признає Апостольський Престол як місійні, не належить судити Соборові. Тому, щоб відзначити тісну злуку такого розуміння місійної діяльності з певними країнами признаними за виразно місійні, кажеться в декреті « тісно пов'язане ».

(16) Декрет « Про Екуменізм », 21 листоп. 1964, ч. 1.

(Причини і потреба місійної діяльності)

7. - Причина цієї місійної діяльності походить з волі Бога, « який хоче, щоб усі люди спаслися і прийшли до розуміння правди. Один бо Бог, один також і посередник між Богом і людьми - чоловік Ісус Христос, що дав себе самого як викуп за всіх » (1 Тим. 2, 4-6), « і нема ні в кому іншому спасіння » (Діян. 4, 12). Тож слід, щоб усі, спізнавши Його через проповідь Церкви, звернулись до Нього і через хрищення об'єдналися з Ним і з Церквою, яка є Його Тілом. Бо Христос і самий, « виразними словами, вказуючи на потребу віри й хрищення (пор. Мар. 16, 16; Ів. 3, 5), рівночасно підтвердив конечність Церкви, до якої люди входять через хрищення, немов через двері. Тому не можуть спастися ті люди, які, пізнавши що Церква Католицька Богом була основана через Ісуса Христа як необхідна, не хотіли б до неї ввійти чи в ній витривати » (17). Отож, хоча Бог, знаними тільки йому одному шляхами, може привести до віри людей, які без власної вини не пізнали Євангелії, без якої не можна Йому подобатися (пор. Євр. 11, 6), - то Церква має обов'язок (пор. 1 Кор. 9, 16), а рівночасно і священне право, проповідувати Євангелію; і тому місійна діяльність, сьогодні як і завжди, зберігає свою повну силу і важність.

Через неї Таїнственне Тіло Христове постійно набирається сил і впорядковує їх для свого власного зросту (пор. Єф. 4, 11-16). До її здійснення членів Церкви побуджує та любов, якою люблять Бога і якою бажають вони з усіма людьми розділити духовні блага теперішнього і майбутнього життя.

Вкінці, через цю місійну діяльність приходить і повна Божя слава, коли люди свідомо та в усю повноту приймають Його діло, яке Він вивершив у Христі. Так то через неї здійснюється задум Божий, якому слу-

(17) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 14.

жив послушно Христос на славу Отця, який послав Його (18), щоб зібрав увесь рід людський в один Народ Божий, щоб зрісся він в одне Тіло Христове, щоб був побудсваний в один храм Святого Духа; а це сприяє і братерській згоді, а й відповідає найглибшим прагненням людства. Так ото справді вивершиться задум Творця, який створив людину на свій образ і подібність, коли всі люди, в Христі через Святого Духа відроджені, однозгідно задивлені в славу Божу, могутимуть казати: « Отче наш » (19).

(Місійна діяльність у житті й історії)

8. - Місійна діяльність має тісну злуку навіть з самою такою людською природою та її прагненнями. Церква, появляючи Христа, тим самим об'являє людям основну правду про їхню сутність і про незмінне їхнє призначення; бо Христос є начало і взір цієї оновленої людськості, наділеної братньою любов'ю, щирістю і миролюбністю,

(18) Пор. Ів. 7, 18; 8, 30 і 44; 8, 50; 17, 1.

(19) Про це вчення пор. думку св. Іринія « про возглавлення ». Пор. також Іпполит, *Про Антихриста*, 3: « Бажаючи всіх і бажаючи всіх спасти, бажаючи, щоб всі Божі діти були славними і святими, і покликаючи всіх, щоб стали досконалою людиною... »: Патр. Гр. 10, 732; Корп. хр. письм. 1, 2, стор. 6; той же, *Благословення Якова*, 7; Оріген, *На Івана*, том. 1, ч. 16: « Тоді пізнання Бога буде одинокою дією тих, що дійшли до Бога, під проводом Слова, яке є в Бозі: щоб так усі стали в пізнанні Отця синами добре вихованими, як зараз одинокий тільки Син знає Отця » (Патр. Гр. 14, 49; Корпус хр. письм. ІУ, 20); св. Августин, *Про Господню проповідь на горі.*, I, 41: « Любим те, що можемо взяти з собою до цього царства, де ніхто не каже: Мій Отче, але всі кажуть одному Богові: Отче наш » (Патр. Лат. 34, 1250); св. Кирило Олекс., *На Івана*, I: « Бо всі ми є в Христі і спільна людська особа в ньому оживає. Бо і тому названий був він новим Адамом... Мешкав між нами, будучи по своїй природі Сином і Богом; тому і кличемо в його Дусі: Авва, Отче! А мешкає Слово в усіх немов у храмі, тому, що з-за нас і від нас прийняв, щоб маючи немов усіх у собі, всіх в одному тілі, як каже Павло, примирити Отцеві » (Патр. Гр. 73, 161-164).

якої всі бажають. Христос, і Церква, що свідчить про нього своєю євангельською проповіддю, перемагають усі відмінності рас і народів, і тому ніколи і ніде не можуть уважатися чужими (20). Сам Христос є правдою і дорогою, яку євангельська проповідь відкриває всім, коли, відчутно для всіх, висказує слова Христові: «Покайтеся і вірте в Євангелію» (Мар. 1, 15). І коли той, хто не увірує, уже є засуджений (пор. Ів. 3, 18), то слова Христові є одночасно словами суду і милости, смерті і життя. Бо тільки вмертляючи ветхе, можемо досягнути до нового життя; а це, спершу, важне щодо осіб, але також і щодо різних благ цього світу, які є позначені і людською грішністю і благословенням Божим: «Бо всі згрішили і позбавлені слави Божої» (Рим. 3, 23). Ніхто сам зі себе і власними силами не може освободитися з гріха і піднятися понад себе самого; ніхто також не в спроможі звільнитися від своєї немічності чи самотності, а чи неволі (21); бо всі потребують Христа, як взору, вчителя, визволителя, спасителя, життєдавця. Справді, Євангелія стала в історії людства, навіть у тій земській, - основою свободи й поступу, та являється повсякчасною закваскою братерства, одности і миру. Тому не без причини віруючі прославляють Христа як «Спасителя і надію народів» (22).

(Потойбічний характер місійної діяльності)

9. - Отже час місійної діяльності лежить між першим і другим приходом Господа, коли Церква з усіх чотирьох

(20) Бенедикт ХУ, Посл. «*Велике те*»; ААС 1919, 445: «Бо як Церква Божя вона є католицькою і для жодного племені і народу не чужою...». Пор. Іван ХХІІІ, Окр. посл. «*Мати й Учителька*»: «Божим правом вона належить до всіх народів... Церква кожному народові дає свої сили немов через жили, і тому ні не є ні не вважає себе за якусь то установу додану з-зовні цьому народові... І тому все те, що уважає за добре і чесне, те й підтримує і здосконалює» (тобто тих, що відроджені в Христі) (ААС 1961, 444).

(21) Пор. Іриней, *Проти єресей*, ІІІ, 15, ч. 3: Патр. Гр. 7, 919: «Були проповідниками правди й апостолами свободи».

(22) Антифон «0», дня 23 грудня (лат. обряду).

сторін світу буде зібрана, неначе жниво, в Царство Боже (23). Бо заки прийде Господь, треба проголосити Євангелію до всіх народів (пор. Мар. 13, 10).

Місійна діяльність не є щось інше, ані щось менше як явлення, тобто об'явлення Божого задуму та його здійснення в світі і в його історії, в якій Бог, через місію, наглядно вивершує історію спасіння. Словом проповіді та служінням святих Тайн, яких осередком і вершком є Пресвята Євхаристія, вона являє Христа, творця спасіння. І скільки знаходиться серед поган, немов у потаємній присутності Бога, правди і благодаті, те вона очищує від лихої прокази і привертає своєму Творцеві - Христові, який перемагає царство диявола й зберігає від різновидної гріховної загрози. Отож, скільки знаходиться добра, засіяного в серцях і в душах людей, а чи в обрядах і культурах народів, воно не тільки не гине, але стає оздоровлене, піднесене й здосконалене на славу Бога, на присоромлення демона, на щастя ж людини (24). Так місійна діяльність прямує до свого потойбічного здосконалення (25): бо через неї, аж до міри і пори, що їх Отець призначив у своїй владі (пор. Діян. 1, 7), зростає Народ Божий, про який сказано було пророком: « Розшири місце твого намету! Розпусти запони твоїх осель! Не тіснись! » (Іс. 54, 2) (26); прибуває Таїнственне Тіло, аж до міри суцільного зросту пов-

(23) Пор. Мат. 24, 31; *Дідахе* 10, 5 (вид. Функ, I, стор. 32).

(24) Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 17; св. Августин, *Про Боже Місто*, 19, 17; Патр. Лат. 41, 646; Інструкція Свящ. Конгр. Поширення Віри, *Колектанеа*, I, ч. 135, стор. 42.

(25) На думку Орігена Євангелію треба звістити перед кінцем світу: *Гом. на Луку*, 21 (Корпус хр. писъм. IX, 136, 21 сл.): *На Матея поясн.* проп. 39 (там же, IX, 75, 25 сл.; 76, 4 сл.); *Гом. на Єремію*, III, 2 (там же, VIII, 308, 29 сл.); св. Тома Акв., *Сумма Теолог.* I-II, пит. 106, арт. 4 до 4.

(26) Іларій Пиктавський, *На Пс.* 14: Патр. Лат. 9, 301; Евсевій Кесарійський, *На Ісаїю* 54, 2-3: Патр. Гр. 24, 462-463; Кирило Олекс., *На Ісаїю*, V, розд. 54, 1-3: Патр. Гр. 70, 1193.

ноти Христа (пор. Єф. 4, 13), а духовний храм, в якому величають Бога в душі і правді (пор. Ів. 4, 23), зростає і надбудовується на підвалині апостолів і пророків, де наріжним каменем - сам Ісус Христос (пор. Єф. 2, 20).

Розділ II
ПРО СУТНІСТЬ МІСІЙНОГО ДІЛА

(Вступ)

10. - Церква, послана Христом, щоб появити всім людям і народам любов Божу та їм таки її уділити, знає, що жде її ще велике місійне діло. Бо ще два мільярди людей, - а їхнє число щораз зростає, - які зрослися в великі й окреслені громади тривалими пов'язаннями культурного життя, старинними релігійними традиціями й міцною в'яззю соціальних стосунків, ще й досі ледве або й взагалі не почули євангельської благовісті; з них деякі визнають котрусь з великих релігій; інші ж не мають властивого поняття про Бога; а ще інші виразно заперечують його існування, а то й деколи йому супротивляються. Церква, щоб могли подати всім таїнство спасіння й Боже життя, повинна прищепитись до всіх цих громад таким же самим чином, як і сам Христос своїм воплощенням зв'язав себе з соціально-культурним середовищем людей, серед яких він проживав.

Арт. 1: Християнське свідчення

(Діалог з нехристиянами)

11. - Треба, щоб Церква була приявна серед цих людських громад через своїх синів, які між ними проживають або до них бувають послані. Бо всі християни, де б вони не проживали, прикладом життя і свідченням слова так повинні появляти отого нового чоловіка, в якого одяглися через хрищення, і силу Святого Духа, який укріпив їх у миропомазанні, щоб інші люди, бачивши їх добрі діла, прославляли Отця (пор. Мат. 5, 16) і могли повніше спізнати справжнього духа християнського життя й загальні вузли людської спільноти.

Щоб могли вони дати успішно це Христове свідчення, треба їм з пошаною і любов'ю об'єднатися з тими людьми, визнавати себе членами тієї людської громади, серед якої проживають, і брати участь в різних справах і стосунках людського співжиття, в їх культурнім і соціальнім житті; нехай обзнайомляться з їхніми національними й релігійними традиціями; радо і шанобливо нехай відкривають ці зерна Слова, які в них скриваються; а, одночасно, нехай слідкують за тими глибокими перемінами, які відбуваються між народами та нехай працюють над тим, щоб люди нашого віку, невміру задивлені в науку й техніку модерного світу, не відчужувались від справ Божих, що більше: щоб наново прокинулось у них глибоке прагнення божественно об'явленої правди і любови. Так, як і Христос, знаючи серце людей, справді людською розмовою доводив їх до Божого просвічення, так і його учні, глибоко пронизані Духом Христа, нехай пізнають людей, серед яких проживають, і з ними нехай розмовляють, щоб за допомогою щирого і терпеливого діалогу вони спізнали, якими то скарбами прещедрий Бог обдарував народи, і, водночас, старалися насвітлити ці скарби євангельським світлом, їх очистити і піддати під владу Бога, Спасителя.

(Свідчення любови)

12. - Присутність християн у людських громадах нехай буде оживлена тією любов'ю, якою полюбив нас Бог, який бажає, щоб і ми взаємно себе любили такою самою любов'ю (пор. 1 Ів. 4, 11). Справжня християнська любов відноситься до всіх, без різниці раси, соціального становища чи релігії; не шукає жодної користи чи подяки. Бо як Бог полюбив нас некорисливою любов'ю, так і віруючі в своїй любові нехай глядять на саму таки людину і люблять її тим бажанням, яким і Бог полюбив людину. Тим то, як Христос обходив усі міста і села,

вигоюючи всяку хворобу й недугу (пор. Мат. 9, 35 сл.; Діян. 10, 38), так і Церква, через своїх синів, об'єднується з людьми всякого стану, а передусім з убогими і пригнобленими, і радо пожертвовує себе за них (пор. 2 Кор. 12, 15). Бере участь у їхніх радощах і болях, знає їхні життєві бажання і таємниці, співстраждає з ними в смертних тривогах. Тим, що шукають миру, виходить на зустріч з братерським діалогом, даючи їм мир і світло Євангелії.

Християни нехай трудяться і співпрацюють з іншими людьми для справедливого наладження справ економічних і соціальних. З окремою увагою нехай віддаються вихованню дітей і молоді в різнорідних школах, які треба вважати не тільки за визначний засіб для виховання й розвитку християнської молоді, але як цінну послугу людям, зокрема серед народів слабше розвинених, для піднесення людської гідності і для підготовки гуманнішого побуту. Крім того, нехай беруть участь у змаганнях тих народів, які, поборюючи голод, незнання й недуги, стараються створити кращі життєві умовини й закріпити мир у світі. В цій діяльності віруючі хай намагаються дати розсудну співпрацю тим починам, які розвивають приватні й публічні установи урядів чи міжнародних органів, різноманітні християнські громади і нехристиянські релігії.

Церква ніяк не бажає втручатися в управління земської суспільності. Не вимагає для себе жодної іншої влади, а тільки, з Божою допомогою, - нагоди вірою і любов'ю служити людям, (пор. Мат. 20, 26; 23, 22) (1).

Христові учні в своєму житті та в своїй дії, об'єднані тісно з людьми, сподіються принести їм свідчення Христа і працювати над їхнім спасінням також і там, де не можуть повнотою проповідувати Христа. Бо не

(1) Пор. Промова Павла VI, дня 21 листоп. 1964, на закінчення третьої сесії Собору: AAC 1964, стор. 1013.

шукають вони тільки їхнього прогресу і чисто матеріального благобуту, але підтримують їх гідність і братерську єдність, навчаючи релігійних і моральних істин, які Христос проявив своїм світлом, і так, поступово, розкривають щораз ширший доступ до Бога. Таким чином через любов Бога і ближнього приходить людям підмога для осягнення спасіння, і яснішим починає ставати таїнство Христа, в якому появився новий чоловік, сотворений на образ Божий (пор. Єф. 4, 24), і в якому об'явилась любов Божа.

Арт. 2: Проповідь Євангелії і згромадження Божого Народу

(Навернення до Євангелії)

13. - Всюди там, де Бог відчиняє двері проповідування, щоб звістувати тайну Христову (пор. Кол. 4, 3), всім людям (пор. Мар. 16, 15), сміливо й невпинно (пор. Діян. 4, 13. 29. 31; 9, 27. 28; 13, 46; 14, 3; 19, 8; 26, 26; 28, 31; 1 Сол. 2, 2; 2 Кор. 3, 12; 7, 4; Фил. 1, 20; Єф. 3, 12; 6, 19. 20), слід звістувати живого Бога і того, кого він послав на спасіння всіх - Ісуса Христа (пор. 1 Сол. 1, 9-10; 1 Кор. 1, 18-21; Гал. 1, 31; Діян. 14, 15-17; 17, 22-31), щоб не-християни, яким Дух Святий відкриває серця (пор. Діян. 16, 14), увіривши в Бога, навернулися до нього й свободно та широко приєдналися до Того, хто бувши «дорогою, правдою і життям» (Ів. 14, 6), відповідає на їх духовні вижидання, а то й безконечно перевищує їх.

Таке навернення, справді, треба вважати що тільки за початок; але воно вже вистарчає, щоб людина відчула, що, покинувши гріх, вона входить у таїнство любови Бога, який кличе її до встановлення особистих взаємовідносин з Собою в Христі. Бо, за діянням Божої благодаті, новонавернений вступає на духовний шлях, яким він, маючи вже через віру участь у таїнстві Життя і Воскресіння, переходить від старого чоловіка до

нової людини, здосконаленої в Христі (пор. Кол. 3, 5-10; Єф. 4, 20-24). Цей перехід, з поступовою зміною поглядів і обичаїв, повинен появитися і в своїх соціальних наслідках і поступово розвинутися в часі катехуменату. Тому, що Господь, якому ми повірили, є знаком протиріччя, (пор. Лук. 2, 34; Мат. 10, 34-39), то новонавернена людина не раз зустрічається з кризами і незрозумінням, але і з радіщами, які дає Бог понад міру (пор. 1 Сол. 1, 6). Церква строго забороняє примушувати когось до приймання віри або непідходящими способами когось притягати чи заманювати, як теж рішуче вимагає, щоб ніхто не був відстрашуваний від віри несправедливими утисками (2).

Відповідно до старинного звичаю Церкви слід перевіряти спонуки навернення, і, якщо треба, їх очищувати.

(Катехуменат і християнське втаємничення)

14. - Ті, що через Церкву приймають від Бога віру в Христа (3), нехай будуть введені окремими літургійними обрядами в катехуменат; а він не є тільки простим викладом догматів і заповідей, але є вишколом у цілості християнського життя та належно продовженою підготовкою, в часі якої учні об'єднуються з Христом, їхнім Учителем. Тому катехуменів слід добре зазнайомити з таїнствами віри, з практикою євангельських чеснот, а святицями обрядами, ступнево і за чергою (4), слід ввести їх у релігійне, літургійне й харитативне життя Народу Божого.

Згодом, Тайнами християнського введення визволені

(2) Пор. Декларація « Про релігійну свободу », 7 грудня 1965, 2, 4, 10; Конст. « Про Церкву в сучасному світі », ч. 17, дня 7 грудня 1965.

(3) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », 21 листоп. 1964; ч. 17.

(4) Пор. Конст. « Про Святу Літургію », 4 грудня 1963, ч. 64-65.

з влади тьми (пор. Кол. 1, 13) (5), з Христом померлі, погребані і співвоскреслі (пор. Рим. 6, 4-11; Кол. 2, 12-13; 1 Петр. 3, 21-22; Мар. 16, 16), приймають вони Духа всиновлення дітей (пор. 1 Сол. 3, 5-7; Діян. 8, 14-17) і святкують спільно з цілим Народом Божим пам'ятку смерті і воскресіння Господнього.

Побажаним є так оновити великопосну й пасхальну Літургію, щоб підготовляла вона катехуменів до святкування пасхального таїнства, коли вони, в часі торжественних богослужб, відроджуються хрищенням у Христа.

Слід, щоб це християнське втаємничування в часі катехуменату було довершуване не тільки катехитами чи священиками, але цілою громадою вірних, зокрема ж хресними батьками так, щоб катехумени вже з самого таки початку відчували, що вони належать до Народу Божого. А тому, що життя Церкви є апостольське, то нехай навчаються катехумени свідченням життя і визнанням віри співдіяти успішно в проповідуванні Євангелії й будуванні Церкви.

Наприкінці слід ясно визначити правне становище катехуменів і в новому кодексі права. Бо є вони вже об'єднані з Церквою (6); належать до сім'ї Христової (7) та не рідко також живуть життям віри, надії і любови.

Арт. 3: Формування християнської громади

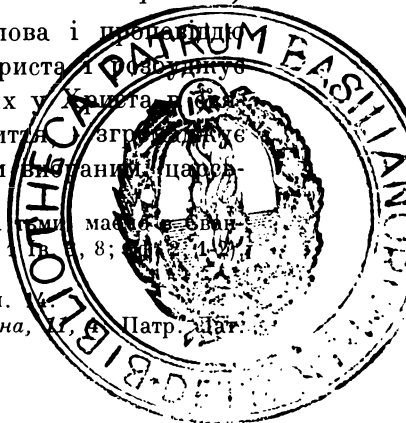
(Формування християнської громади)

15. - Святий Дух, що посівом Слова і проповіддю Євангелії покликає всіх людей до Христа і розбуджує в серцях послух віри, - коли віруючих у Христа і в Євангелію хрищенням відроджує до нового життя, згромаджує їх в один Народ Божий, що є « родом вибраним, царем»

(5) Про те визволення з неволі демона і тьми має Євангелія: пор. Мат. 12, 28; Ів. 8, 44; 12, 31 (пор. Ів. 8, 12; Мат. 1, 2). В літургії хрищення, пор. римський обряд.

(6) Пор. Догм. конст. «Про Церкву», ч. 1, § 22.

(7) Пор. Св. Августин, *Трактат на Івана*, 11, 4. Патр. ап. 35, 1476.

ким священством, народом святим і людом придбаним » (1 Петр. 2, 9) (8).

Отож місіонери, співробітники Божі (пор. 1 Кор. 3, 9), нехай так побудовують громади вірних, щоб вони, достойно живши в покликанні, яким були покликані (пор. Бф. 4, 1), виконували доручені собі від Бога служіння: священницьке, пророче й царське. Таким чином християнська громада стає знаком присутності Бога в світі: бо вона євхаристійним жертвоприношенням постійно іде з Христом до Отця (9); викормлена пильно словом Божим (10) дає свідчення Христові (11), і живе в любові й горить апостольським духом (12).

Християнська громада вже з самого початку повинна бути так побудована, щоб, наскільки це можливе, могла сама подбати про свої потреби.

Нехай ця громада вірних, обдарована скарбами свого народу, запусить в своєму народі глибоке коріння; нехай розквітають родини, просякнуті духом євангельським (13), а їм на послуги нехай постануть відповідні школи; нехай будуть засновані асоціації і громади, через які апостолят мирян міг би пронизувати євангельським духом цілу суспільність. Нехай ясніє, вкінці, любов між католиками різних обрядів (14).

Також і дух єкуменізму слід виховувати між неофітами, щоб правильно оцінювали братів, які повірили в Христа, як учнів Христових, відроджених хрищенням, як учасників багатьох благ Народу Божого. Наскільки на це дозволяють релігійні обставини, слід так розвивати єкуменічний рух, щоб - усунувши всякий рід інди-

(8) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », ч. 9.

(9) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », ч. 10, 11, 34.

(10) Пор. Догм. конст. « Про Божє Об'явлення », ч. 21.

(11) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », ч. 12, 35.

(12) Пор. там же, ч. 23, 36.

(13) Пор. там же, чч. 11, 35, 41.

(14) Пор. Декрет « Про Східні Католицькі Церкви », ч. 30.

ферентизму, конфузійнізму й нездорової ривалізації, наскільки можна, спільним визнанням віри в Бога і в Ісуса Христа перед поганами та співпрацею в справах соціальних і технічних, але не менше і в культурних і релігійних, - католики по-братньому співпрацювали з роз'єднаними братами, відповідно до засад декрету « Про Екуменізм ». Нехай співпрацюють передовсім заради Христа: нехай Його ім'я буде для них зв'язком об'єднання! А цю співпрацю слід встановити не тільки між приватними особами, але також, за розсудком місцевого єрарха, між Церквами чи церковними громадами і їхніми починами.

Християни, зібрані в Церкві з усіх народів, « не відрізняються ні правлінням, ні мовою, ні політичними установами від інших людей » (15), і тому нехай живуть Богові й Христові в чесній спільності з життям свого народу; як добрі громадяни, нехай на правду плекають успішну любов до Батьківщини і цілком уникають гордування іншими расами, і пересадного націоналізму, і навпаки - плекають загальну любов до людини.

А для досягнення таких цілей велике значення мають миряни, і вони заслуговують на окрему увагу; тобто ті християни, що, об'єднані з Христом у хрищенні, живуть у світі. Бо питомим їх завданням є, в Дусі Христа, неначе закваскою оживляти знутри земські справи і їх налаштовувати, щоб виконувались вони завжди згідно з Христом (16).

Та, однак, не вистачає, щоб народ християнський був присутній і находився в якомусь народі, ані не вистачає, щоб давав він апостолят доброго прикладу; бо на це він встановлюється, на це він є присутній, щоб словом і ділом проповідував своїм співгромадянам Христа і помагав їм до повного сприйняття Христа.

(15) *Лист до Діогнета*, 5: Патр. Гр. 2, 1173; пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 38.

(16) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 32; Декрет « *Про апостолят мирян* ».

А втім, для оснування і зросту християнської громади є потрібні різноманітні служіння, Божим покликанням виведені з-посеред громади віруючих, і всі повинні їх пильно підтримувати й розвивати; між ними слід згадати служіння священників, дияконів і катехитів, а також і католицьку акцію. Так само ченці й черниці - чи то молитвою, чи зовнішньою працею - виконують необхідні завдання для закладення в душах Христового Царства, для його скріплення й дальшого поширення.

(Настановлення місцевого клиру)

16. - З великою радістю складає Церква Богові подяку за неоціненний дар священничих покликань, які він щедро послав багатьом молодцям з-посеред новонавернених до Христа народів. Бо Церква запускає сильніше коріння в кожній людській громаді, коли різні громади вірних мають з-поміж своїх членів своїх власних служителів спасіння в чині єпископським, пресвітерським і дияконським, які послугують братам своїм так, що нові Церкви здобувають ступнево свою єпархіяльну структуру з власним клиром.

Те, що цей Собор постановив про священничі покликання й вишкіл, слід свято зберігати там, де Церква щойно насаджується, і в молодих Церквах. Треба дуже високо цінувати все те, що сказано про тісне поєднання духовного вишколу з богословським і душпастирським; про життя за засадами Євангелії, не зважаючи на власну чи сімейну вигоду; про плекання глибоких поглядів на таїнство Церкви. Звідси навчатися вони прекрасно: посвячувати себе цілком на службу Христового Тіла й на діло Євангелії, стояти в злуці з єпископом як вірні співробітники і давати співбратам дружню допомогу (17).

Для досягнення цієї загальної цілі слід упорядкувати

(17) Пор. декрет « Про священницький вишкіл », чч. 4, 8, 9.

все виховання кандидатів в світлі таїнства спасіння, як воно об'являється в Святім Письмі. Це таїнство Христа й людського спасіння знайдуть вони в Літургії і в ній його переживатимуть (18).

Ці загальні засади священницького, а також душпастирського і практичного виховання, відповідно до приписів Собору (19), слід поєднати з окремим способом думання і поведінки власного народу. Отож треба відкрити й пристосувати уми вихованців так, щоб могли вони добре пізнавати й оцінювати культуру власного народу; в навчанні філософії й богослов'я нехай пізнають ті стосунки, які існують між традиціями й релігією їхньої батьківщини і релігією християнською (20). Священницький вишкіл нехай має також на увазі душпастирські потреби країни: вихованці нехай вивчають історію, цілі й методи місійної діяльності Церкви, і окремі соціальні, господарські й культурні обставини власного народу. Нехай будуть виховані в єкуменічному дусі й підготовлені як слід до братнього діалогу з не-християнами (21). Це все вимагає, щоб священницький вишкіл відбувався, наскільки це можливе, в спільності й співжитті з власним народом (22). Слід також подбати про вишкіл в упорядкованій церковній, а навіть і економічній адміністрації.

Крім того, слід вибрати священників, які, після деякої душпастирської праці, здосконалювали б свої вищі студії на закордонних університетах, передовсім у Римі, чи в інших наукових Інститутах, щоб нові Церкви мали серед свого місцевого клиру таких, що набули відповідну науку й досвідченість для виконування важчих церковних обов'язків.

(18) Пор. Конст. «*Про святу Літургію*», ч. 17.

(19) Пор. Декрет «*Про священницький вишкіл*», ч. 1.

(20) Пор. Іван XXIII, Посл. «*Князь пастирів*»: ААС 1959, 843-844.

(21) Пор. Декрет «*Про Єкуменізм*», ч. 4.

(22) Пор. Іван XXIII, Посл. «*Князь пастирів*»: ААС 1959, 842.

Де Єпископські Конференції уважатимуть це за підхоже, нехай буде встановлений дияконський чин, як тривалий стан життя, відповідно до приписів конституції « про Церкву » (23). Бо добре є, щоб ті мужі, які виконують справжні дияконські служіння, або, як катехити, проповідують слово Боже, або ім'ям пароха й єпископа кермують далекими християнськими громадами, або виконують діла соціальні й харитативні, - були утверджені переданим уже від апостолів положенням рук і злучені тісніше з олтарем, щоб могли виконувати успішніше своє служіння, за допомогою сакраментальної ласки дияконства.

(Вишкіл катехитів)

17. - Гідним також усякої похвали є отой загін дуже таки заслужених для місійного діла між поганями людей, тобто катехитів, мужчин і жінок, які, - сповнені апостольського духа, - з великим трудом подають особливу і просто таки необхідну для поширення віри і Церкви допомогу.

В наших часах, коли недостає клиру і для проповідання народам Євангелії, і для душпастирського служіння, катехитське служіння має дуже велике значення. Отож слід так здосконалити їхній вишкіл і пристосувати до культурного прогресу, щоб, як добрі співробітники священничого чину, могли вони якнайкраще виконати своє завдання в нових й щораз більших зобов'язаннях.

Тож треба збільшити число єпархіяльних і обласних шкіл, в яких майбутні катехити вивчатимуть католицьку науку, передусім біблійну й літургічну, і також катехитичну методику й душпастирську практику, та виховуватимуть себе в християнських обичаях (24), стара-

(23) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », ч. 29.

(24) Пор. Іван XXIII, Посл. « Князь пастирів »; ААС 1959, 855.

ючись невпинно плекати побожне і святе життя. Більше того, слід уладнувати з'їзди чи курси, за допомогою яких катехити у визначених реченнях обновляли б свої знання й техніку, корисні для їхнього служіння, та й поживлявали б і скріплювали б своє духовне життя. А крім того, для тих, що всуцільному посвяtilися б такій праці, слушною винагородою необхідно подбати про гідне їхнього стану життя і про соціальну безпеку (25).

Побажаним є, щоб про вишкіл і прожиток катехитів було подбано достатньо з окремих фондів Священної Конгрегації Поширення Віри. Якщо б показалось це конечним чи хорисним, слід заснувати Товариство Катехитів.

Крім того нехай ті Церкви з вдячністю признають шляхетну працю катехитів-помічників, яких допомоги потребуватимуть. Вони бо в своїх громадах проводять моліннями і навчають. Треба підхоже подбати про їхній богословський і духовний вишкіл. Крім того є побажаним, щоб - у відповідних обставинах - добре вишколеним катехитам була дана також канонічна місія в публічній літургійній службі, щоб з тим більшою повагою серед народу - служили справам віри.

(Плекання чернечого життя)

18. - Вже від самих початків організування Церкви слід пильно підтримувати чернече життя, яке не тільки дає цінну й конечну підмогу місійній діяльності, але - через свою більшу посвяту Богові в Церкві - також виразніше проявляє і визначає справжню сутність християнського покликання (26).

Чернечі інститути, які працюють над поширенням Церкви, просяклі глибоко таїнственными багатствами, якими визначається чернече передання Церкви, - нехай стараються виявити їх і передати відповідно до харак-

(25) Ідеться про так званих « повнотою посвячених ділу катехитів ».

(26) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », ч. 31, 44.

теру і вдачі кожного народу. Нехай пильно розважать, як можна б використати в житті християнського чернецтва ті аскетичні й контемплативні передання, яких зерна Бог засіяв у деяких старинних культурах, ще перед євангельською проповіддю.

В молодих Церквах треба розвивати різноманітні форми чернечого життя, щоб появили різноманітні сторінки і Христової місії, і життя Церкви; нехай посвячуються різним душпастирським працям і належно підготовляють своїх членів до їх виконання. Однак єпископи, на своїх Конференціях, нехай дбають, щоб не множились Конгрегації з такими самими апостольськими цілями, з втратою і для чернечого життя, і для апостоляту.

На окрему згадку заслуговують різноманітні почини для поширення контемплативного життя, з яких одні, зберігши основні вимоги чернечої інституції, намагаються розвивати багату спадщину свого Чину, а інші повертаються до простіших форм давнього чернецтва; всі, однак, нехай стараються про справжнє пристосування до місцевих обставин. Тому, що життя контемплативне належить до повної появи Церкви, слід його засновувати всюди в нових Церквах.

Розділ III
ПРО ПОМІСНІ ЦЕРКВИ

(Зріст помісних Церков)

19. - Діло насаджування Церкви в якійсь громаді людей осягає свою певну мету, коли збір вірних, маючи основи в громадському житті і належне пристосування до місцевої культури, користується вже якоюсь тривкістю свого устрою, тобто певним, хоча й незадовільним, числом власних місцевих священиків, ченців і мирян та й має ті служіння й установи, які є потрібні для вдержування й розвивання життя Божого Народу під проводом власного єпископа.

В таких нових Церквах життя Народу Божого повинно визрівати в усіх ділянках християнського життя, оновленого відповідно до засад цього Собору; громади віруючих щораз більше стають свідомими, живими спільнотами віри, літургії і любови; миряни намагаються своєю громадською і апостольською діяльністю встановлювати в суспільності лад любови і справедливости; вживаються відповідно й розсудливо засоби суспільного повідомлення; сім'ї, своїм справді християнським життям, стають розсадниками апостоляту мирян і священичих та чернечих покликань; і, вкінці, відповідною катехізою навчається віри, яку виявляє підхожа до характеру народу літургія, а відповідні канонічні інститути вводять її в добропорядні місцеві установи й звичаї.

А єпископи, разом з своїм пресвітератом, щораз більше утверджені в душі Христовому і Церкви, живуть і відчувають спільно з вселенською Церквою. Злука цих нових Церков з всією Церквою нехай буде глибока; користаючи з її передань, нехай вводять її елементи до власної культури, щоб таким виявом енергій взаємно

збільшувати життя Таїнственного Тіла (1). Тому слід розвивати ті богословські, психологічні й людські складники, які можуть допомогти в плеканні цього духа спільности з вселенською Церквою.

Правда, ті Церкви, які найчастіше знаходяться в убожчих частинах світу, ще й досі недомагають на великий недостаток священників і матеріальних засобів. Тому дуже таки потребують, щоб місійна діяльність усієї Церкви подавала їм і далі підпомогу, яка могла б послужити для розвитку місцевої Церкви й дозрівання християнського життя. Нехай також ця ж місійна діяльність Церкви допомагає тим давньою основами Церквам, які знайшлись в якомусь стані занепаду й знемоги.

Але ці Церкви нехай таки приймаються відповідних спільних зусиль і починів, щоб збільшити покликання до єпархіяльного клиру і до чернечих інститутів, щоб їх певніше виявити й успішніше виховати (2); щоб так, поволі, могли подбати і про себе самих і дати допомогу іншим.

(Внутрішні завдання місцевих Церков)

20. - Тому, що кожна помісна Церква обов'язана якнайдосконаліше уподібнюватися до вселенської Церкви, нехай знають, що вони також послані до невіруючих у Христа, які проживають у цій самій країні, щоб, свідченням життя поодиноких вірних і цілої спільноти, були вони знаменом, яке вказує на Христа.

Крім того необхідне є служіння слова, щоб Євангелія дійшла до відома всіх. Необхідно, щоб передусім єпископ був проповідником віри, який приводить до Христа нових учнів (3). А щоб міг він належно виконати це ви-

(1) Пор. Іван XXIII, Посл. « *Князь пастирів* »: ААС 1959, §38.

(2) Пор. Декрет « *Про служіння і життя пресвітерів* », ч. 11; декрет « *Про священницький вишкіл* », ч. 2.

(3) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 25.

соке завдання, нехай докорінно пізнає і обставини свого стада і переконання своїх співгромадян щодо Бога, і має пильну увагу на ті переміни, які вносить так звана урбанізація, еміграція і релігійний індіферентизм.

Місцеві пресвітери в молодих Церквах нехай ревно підіймуться проповідування Євангелії, встановлюючи співпрацю з закордонними місіонерами; з ними нехай творять вони один пресвітерат, об'єднаний під владою єпископа: не лише для душпастирювання серед вірних і для богослужень, але також і для проповідування Євангелії тим, хто стоять осторонь. Нехай будуть готові, а то, при відповідній нагоді, нехай радо віддадуть себе до розпорядження єпископа для започаткування місійного діла в далеких і забутих областях власної єпархії, а чи й в інших єпархіях.

Такою самою ревністю нехай палають ченці й черниці, ба й миряни - супроти своїх співгромадян, зокрема ж бідніших.

Єпископські Конференції нехай дбають, щоб у визначених реченнях відбувались курси біблійної, богословської, духовної і душпастирської обнови, щоб при всій різновидності й змінності клир міг набути повнішого знання богослов'я і душпастирської методики.

А втім, слід свято зберігати все те, що цей Собор постановив, передусім у Декреті «Про служіння й життя пресвітерів».

Щоб можна було виконати цю місійну працю помісної Церкви, треба здібних служителів, яких слід приготувати вчасно і в спосіб підхожий до обставин кожної Церкви. А тому, що люди щораз більше об'єднуються, є дуже підходящим, щоб Єпископські Конференції виготовили спільні пляни для діалогу з іншими громадами. Якщо ж в якійсь країні є такі громади людей, яких відштовхують від католицької віри якісь окремі зовнішні форми тамошньої Церкви, то побажаним є, щоб цьому

зарадити в якийсь виїмковий спосіб (4), щоб усі християни могли об'єднатися в одну громаду. І якщо б Апостольський Престол мав для цього відповідних місіонерів, то нехай єпископи покличуть їх до своїх єпархій або радо нехай їх приймуть та успішно пітримають їхні почини.

Щоб цей місійний дух розвивався буйно також і серед автохтонів, дуже воно підхоже, щоб нові Церкви якнайскорше взяли участь в місійному ділі вселенської Церкви, посылаючи місіонерів проповідувати Євангелію в цілому світі, хоча б і самі відчували нестачу клиру. Бо таким чином здосконаляться їхня спільність з вселенською Церквою, якщо і вони матимуть діяльну участь у місійній праці серед інших народів.

(Співпраця мирян в місійному ділі)

21. - Церква вважає, що не є вона звершено основою та що не живе повнотою життя й не є досконалим знаменом Христа між людьми, якщо побіч єрархії не існує та не співпрацює справжній апостолят мирян. Бо Євангелія не може запустити глибокого коріння в душу, в життя і працю якогось народу без діяльної присутності мирян. Тому вже при засновуванні Церкви слід дуже таки вважати на виховання дозрілих мирян.

Миряни належать повнотою і до Народу Божого, і до цивільної суспільности. Належать до народу, серед якого народились, в якого культурних скарбах виховались, з якого життям пов'язані різноманітними соціальними в'язями, в якого розвитку співпрацюють своїми фаховими зусиллями, якого проблеми вони відчують як свої і стараються їх розв'язати; але належать вони також до Христа, бо через віру й хрищення були від-

(4) Пор. Декрет «Про служіння і життя пресвітерів», ч. 10, де передвиджена установа особових Прелятур для полегшення праці між окремими соціальними групами, оскільки цього вимагає правильно налаштований апостолят.

роджені в Церкві, щоб новим життям і трудом стали Христовими (пор. 1 Кор. 15, 23), щоб у Христі все підкорити Богові, щоб, вкінці, Бог був усім у всіх (пор. 1 Кор. 15, 28).

Окремим обов'язком тих усіх мужів і жінок є свідчити про Христа, - до чого вони обов'язані, - життям і словом: у сім'ї, в своїм соціальному середовищі, в середовищі своєї фахової праці. Треба, щоб у них виявився новий чоловік, що є створений на Божий взір, у справедливості й святості правди (пор. Єф. 4, 24). А повинні вони виявити цю новість життя в ділянці громадській і культурній, відповідно до передань свого народу. Вони повинні пізнавати цю культуру, її здосконалювати й зберігати, розвивати відповідно до сучасних умов та звершувати в Христі, щоб віра Христова і життя Церкви не залишались чужими для суспільності, в якій проживають, але щоб почали її просякати й перероджувати. Нехай будуть об'єднані з своїми співгромадянами щирою любов'ю, щоб у їхній поведінці проявилася нова в'язь єдності й загальної солідарності, яка походить з таїнства Христового. Нехай також засівають віру між тими, з ким вони пов'язані зв'язком життя й фахової праці; а цей обов'язок ще тим більший, що багато людей лише за допомогою мирян-сусідів може почути про Євангелію й пізнати Христа. Більше того, де воно можливе, нехай миряни будуть готові, в тіснішій співпраці з єпархією, виконувати окрему місію в проповідуванні Євангелії і в поширюванні християнського вчення, щоб дати новопосталій Церкві більше успішності.

А слуги Церкви нехай високо цінують діяльний апостолят мирян. Нехай вишколюють мирян, щоб, як члени Христа, стали свідомі своїй відповідальності супроти всіх людей; нехай глибоко викладають їм Христове таїнство, нехай вводять їх у практику й помагають в труднощах, відповідно до конституції «Світило народів» і декрету «Апостольський труд».

Отож, зберігаючи питомі завдання й відповідальність і пастирів і мирян, уся молода Церква нехай дає одне, живе й сильне свідчення Христові, щоб так стала вона світлим знаком спасіння, яке прийшло до нас у Христі.

(Поставання нових церковних форм)

22. - Зерно, яким є слово Боже, зростаючи з доброї землі, зрошене Божою россою, збирає соки, їх перемінює й присвоює собі, щоб на кінець видати рясні овочі. Бо, на взір самого таки устрою Воплочення, нові Церкви, вкорінені в Христа й побудовані на підвалинах апостолів, збирають в одну дивну цілість всі багатства народів, які були дані Христові у спадщину (пор. Пс. 2, 8). З звичаїв і передань своїх народів, з їх мудрости й вчення, з мистецтва й правопорядку вони запозичають усе те, що може послужити для впізнання слави Творця, для з'ясування благодаті Спасителя і для налагодження християнського життя (5).

А для виконання цього задуму слід у кожному великому суспільно-культурному просторі розвивати таку богословську думку, яка, на зразок передання вселенської Церкви, піддала б в нове розслідування об'явлені Богом діла і слова, записані в Священних Книгах і вияснені Отцями Церкви та Вчительським Урядом. Так можна буде краще спізнати, якими то шляхами, вживши філософії й мудрости народів, можна буде знайти краще розуміння віри і яким чином можна буде поєднати їх звичаї, світовідчування й громадський лад з тією поведінкою, яка записана в Божому Об'явленні. Таким чином розкриються шляхи до поглибленого пристосування в усіх ділянках християнського життя. Такою поведінкою буде перепинений усякий синкретизм і фальшивий партикуляризм; християнське життя стане пристосоване до

(5) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », ч. 13.

характеру й питоменностей кожної культури (6), а окремі традиції, разом з властивими кожній сім'ї народів даруваннями, насвітлені світлом Євангелії, ввійдуть у католицьку одність. А, на кінець, нові місцеві Церкви, з їхніми традиціями, матимуть належне собі місце в церковній спільноті, зберігаючи непорушною першість Петрового Престолу, який переважає усій громаді, об'єднаній у любові (7).

Тому є бажаним, більше того: дуже воно підхоже, щоб Єпископські Конференції, в межах кожного великого суспільно-культурного простору, так між собою об'єдналися, щоб однозгідно й за спільною порадою могли виконати цей задум щодо отого пристосування.

(6) Пор. *Промова* Папи Павла VI в часі канонізації мучеників з Уганди: ААС 1964, 908.

(7) Пор. Догм. конст. «*Про Церкву*», ч. 13.

Розділ IV
ПРО МІСІОНЕРІВ

(Місіонерське покликання)

23. - Хоча до кожного учня Христового належить своя частина обов'язку поширювати віру (1), то Христос Господь завсіди з-поміж своїх учнів покликає тих, котрих хоче мати з собою й посилати проповідувати між народами (пор. Мар. 3, 13 сл.). Тому через Святого Духа, який розподілює свої дарування для користування кому хоче (пор. 1 Кор. 12, 11), дає він в серця поодиноким людям місіонерські покликання, і збуджує в Церкві установи (2), які приймають загальне завдання всієї Церкви проповідувати євангельську вістку, як окремий свій обов'язок.

Бо таким окремим покликанням покликані ті, що - обдаровані відповідними природними даруваннями, підхожі характером і здібностями, - виявляють готовість прийнятися місійного діла (3), чи це тубильці чи чужинці: священники, ченці й миряни. Послані правною владою, вірою і послухом ідуть до тих, що ще далекі від Христа, відлучені на діло, до якого були покликані (пор. Діян. 13, 2), як служителі Євангелії, « щоб жертва поган була милою і освяченою у Святім Дусі » (Рим. 15, 16).

(1) Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 17.

(2) Під назвою « Інститути » розуміється чернечі Чини, Згромадження, Інститути, Асоціації, які працюють на місіях.

(3) Пор. Пій XI, Посл. « *Справи Церкви* »; ААС 1926, 69-71; Пій XII, Посл. « *Під кінець століття* »: ААС 1940, 256; Посл. « *Проповідники Євангелії* »: ААС 1951, 506.

(Місіонерська духовість)

24. - Коли ж Бог покликає, людина повинна відповісти так, щоб - не зважаючи на тіло і кров (пор. Гал. 1, 16) - суцільно посвятилась на діло Євангелії. А цю відповідь не можна дати, хіба за понукою й підкріпленням Святого Духа. Бо посланий входить у життя і місію Того, хто «применшив себе самого, прийнявши вигляд слуги» (Фил. 2, 7). Тому повинен мати готовість витривати в своєму покликанні ціле життя, відректися себе самого й усього, що досіль уважав своїм, і «стати всім для всіх» (1 Кор. 9, 22).

Проповідуючи Христа серед народів, нехай з довір'ям проявляє таїнство Христа, якого послання виконує, так, щоб, у потребі, мав відвагу говорити в Його імені (пор. Єф. 6, 19 сл.; Діян. 4, 31), не стидаячись згіршення хреста. Ідучи за своїм Учителем, лагідним і смиренного серця, показує, що його ярмо любе, а тягар легкий (пор. Мат. 11, 29 сл.). Справді євангельським життям (4), в великій терпеливості, в довготерпеливості, в лагідності, в щирій любові (пор. 2 Кор. 6, 4), нехай дає свідчення своєму Господеві, і то, як була б потреба, аж до проливу крові. Вимолюватиме в Бога силу і кріпость, щоб серед численних турбот пізнавав, що й найглибша бідність може стати великою радістю (пор. 2 Кор. 8, 2). Нехай буде переконаний в тому, що послух є окремою чеснотою слуги Христа, який своїм послухом спас рід людський.

Проповідники Євангелії нехай не занедбують благодати, яка є в них, і нехай щодня обновляються духом (пор. 1 Тим. 4, 14; Єф. 4, 23; 2 Кор. 4, 16). А єпископи і Настоятелі нехай у визначених реченнях скликають разом місіонерів, щоб скріплювались надією свого покликання й оновлялись в апостольському служінні, засновуючи навіть підходи для цього доми.

(4) Пор. Бенедикт XV, Посл. «*Велике те*»: ААС 1919, 449-450.

(Духовний і моральний вишкіл)

25. - До такого славного діла треба приготувати майбутнього місіонера відповідним духовним і моральним вишколом (5). Бо мусить він бути здібний, щоб і працю розпочинати, і почате діло вивершувати, мати витримку в труднощах, мужньо й терпеливо переносити самотність, втому й невдачі в праці. З ясним поглядом і з широким серцем нехай іде на зустріч з людьми; нехай радо приймається доручених собі обов'язків; нехай шляхетно пристосується до звичаїв чужих народів і до змінених обставин; згідливо та з взаємною любов'ю нехай співпрацює з братами й з усіма тими, що посвятились тому ділу, щоб так - наслідуючи апостольський збір - разом з вірними мали одне серце й одну душу (пор. Діян. 2, 42; 4, 32).

В цій настанові нехай заправляються пильно вже в часі своєї формації, нехай у ній зростають і підносяться все вище й виховуються в духовному житті. Місіонер, просякнений вірою і надією, яка не обманює, нехай буде людиною молитви; нехай горить духом сили, любови й поміркованости (пор. 2 Тим. 1, 7); нехай навчиться задовольнятися тим, що має (пор. Фил. 4, 11); в душі жертви нехай носить у собі мертвоту Ісуса, щоб і життя Ісуса було діяльним у тих, до кого він посланий (пор. 2 Кор. 4, 10 сл.); дбайливістю про душі нехай усе витрачає і самого себе нехай пожертовує за душі (пор. 2 Кор. 12, 15 сл.) так, щоб « щоденним виконанням свого служіння зростав у любові Бога і ближнього » (6). Так разом з Христом, слухаючись волі Отця, далі вестиме Його місію під єрархічною владою Церкви і співпрацюватиме в таїнстві спасіння.

(5) Пор. Бенедикт ХУ, « Велике те »: ААС 1919, 443-449; Пій XII, Посл. « Проповідники Євангелії »: ААС 1951, 507. В вишкілі священиків місіонерів треба мати на увазі те, що постановлене в декреті « Про священицький вишкіл », 28 жовтня 1965.

(6) Догм. конст. « Про Церкву », ч. 41.

(Богословський вишкіл)

26. - А ті, кого посилається між народи як добрих слуг Христа, нехай будуть нагодовані « словами віри та доброї науки » (1 Тим. 4, 6), які зачерпуватимуть передусім з Святого Письма, досліджуючи Таїнство Христа, якого вони є проповідниками і свідками.

Всі місіонери: священики, брати, сестри, миряни, - кожний своєю мірою, - мусять бути приготовані й вишколені, щоб не стали нездібними до вимог майбутньої своєї праці (7). Від самого таки початку їх научний вишкіл нехай так буде укладений, щоб обнімав і вселенськість Церкви і різноманітність народів. А це важне для всіх наук, в яких вишколюються до свого служіння і щодо всіх знань, які корисно набуті, щоб здобути собі знання народів, культур, релігій, і то не тільки в минулому, але і стосовно теперішності. Хто хоче піти до іншого народу, нехай високо цінує його спадщину, мову і звичаї. Майбутньому місіонерові є дуже таки потрібно вивчати місіологічні знання, тобто пізнавати науку й засади Церкви щодо місійної діяльності, знати якими шляхами, бігом століть, поступали євангельські благовісники, а також знати і сучасні місійні обставини й методи, які сьогодні вважаються успішнішими (8).

І хоч увесь цей вишкіл треба пронизувати душпастирською ревністю, то однак слід подавати окреме й впорядковане апостольське виховання, і теоретичне і практичне (9).

(7) Пор. Бенедикт ХУ, « *Велике те* »: ААС 1919, 440; Пій ХІІ, Посл. « *Провідники Євангелії* »: ААС 1951, 507.

(8) Бенедикт ХУ, « *Велике те* »; ААС 1919, 448; Декрет Свящ. Конгр. Поширення Віри, 20 травня 1923: ААС 1923, 369-370; Пій ХІІ, « *Під кінець століття* »: ААС 1940, 256; Посл. « *Провідники Євангелії* »: ААС 1951, 507; Іван ХХІІІ, Посл. « *Князь пастирів* »: ААС 1959, 843-844.

(9) Декрет « *Про священницький вишкіл* », ч. 19-21; Конст. апост. « *Осідок Мудрости* », з Загальними Статутами (1931).

Брати і сестри в чернецтві, і то в якнайбільшому числі, нехай добре вивчають катехитичне мистецтво і приготовляються, щоб ще більше могли співпрацювати в апостоляті.

Також і тим, що тільки тимчасово беруть участь у місійній діяльності, слід набути відповідний до своїх обставин вишкіл.

А цей різноманітний вишкіл нехай буде здосконалений таки в країнах, куди вони послані, щоб місіонери ширше пізнали історію, соціальну структуру і звичаї народів, щоб зрозуміли їх моральний лад, релігійні закони і внутрішні настанови, які вони витворили собі відповідно до своїх священних передань про Бога, світ і людину (10). А мову нехай вивчать такою мірою, щоб могли її вживати легко й досконало і так могли знайти легший доступ до умів і сердець людей (11). Крім того треба зазнайомити їх як слід з окремими душпастирськими вимогами.

Інші ж нехай будуть приготовлені основнішим способом в Місіологічних Інститутах або на інших Факультетах і Університетах, щоб могли успішніше виконати окремі завдання (12) і своїм знанням могли бути помічними іншим місіонерам у виконуванні місійного діла, яке - передовсім у наші часи - має і стільки труднощів, але і добрих нагод. Крім того, дуже побажаним є, щоб Обласні Єпископські Конференції мали задовільне число таких знавців та щоб користувалися успішно їх знанням і досвідом у потребах свого уряду. І нехай не бракує й таких, що вміють досконало вживати засобів техніки й суспільного повідомляння, які всі нехай високо цінують.

(10) Пій XII, Посл. « *Проповідники Євангелії* »: ААС 1951, 523-524.

(11) Бенедикт XV, « *Велике те* »: ААС 1919, 448; Пій XII, Посл. « *Проповідники Євангелії* »: ААС 1951, 507.

(12) Пор. Пій XII, « *Дар віри* »: ААС 1957, 234.

(Місійні Інститути)

27. - Те все, - хоча воно є необхідне кожному, хто посланий між народи, - ледве чи може здобути кожний з них зосібна і на ділі. А що й саме місійне діло, як показує досвід, не може бути виконане одиницями, спільне покликання об'єднало одиниці в Інститути, в яких вони спільними силами здобувають і підхожий вишкіл, і виконують це діло в імені Церкви, і на поклик єрархії. Ці Інститути вже від багато століть несуть щоденні тягари й труди, чи то посвяtilися вони місійному ділові суцільно, чи лише частинно. Часто таки були їм доручувані Апостольським Престолом широкі простори для євангельської проповіді, в яких вони зібрали Богові новий нарід, тобто місцеву Церкву, об'єднану довкола своїх пастирів. Своїм потом, а часто й своєю кров'ю заснованим Церквам будуть вони далі допоміжними своєю ревністю й досвідом, виконуючи в братній співпраці чи то душпастирювання чи інші окремі завдання на спільне благо.

Деколи візьмуть на себе деякі наполегливіші праці в межах цілої якоїсь області, як напр., проповідувати Євангелію якимсь громадам чи народам, які ще не прийняли євангельської благовісті, з-за якихсь окремих причин, або ж їй і досі супротивляються (13).

Якщо виникне потреба, своїм досвідом вишколюватимуть вони тих, хто тимчасово посвячується місійній діяльності, й допомагатимуть їм.

Ось з цих причин, - але й тому, що ще існує багато народів, які треба привести до Христа, - такі Інститути є дуже таки потрібні.

(13) Пор. «Про служіння й життя пресвітерів», 7 грудня 1965, ч. 10, де говориться про єпархію та особисті Прелатури і подібне.

Розділ V
ПРО НАЛАДНАННЯ МІСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(Вступ)

28. - Християни, мавши різні дарування (пор. Рим. 12, 6), кожний відповідно до своєї спромоги, нагоди, обдарованості й служби (пор. 1 Кор. 3, 10) повинен співпрацювати в євангельській ділі; отож усі: хто сіє і хто жне (пор. Ів. 4, 37), хто засаджує і хто поливає - треба щоб були об'єднані (пор. 1 Кор. 3, 8), щоб, «свобідно й впорядковано змагаючи до тієї самої мети» (1), однодушно віддавали свої сили на будування Церкви.

Тому труди проповідників Євангелії та допомогу інших вірних так треба і кермувати і пов'язувати, щоб «усе діялось впорядковано» (1 Кор. 14, 40), в усіх ділянках місійної праці і співпраці.

(Загальний устрій)

29. - Тому, що справа проповідування Євангелії по всій землі в першому ряді належить до тіла єпископів (2), Синод єпископів, тобто «стала Рада єпископів вселенської Церкви» (3), між справами загального значення (4) нехай має окрему увагу на місійну діяльність, оте найбільше й найсвятіше завдання Церкви (5).

(1) Пор. Догм. конст. «Про Церкву», ч. 18.

(2) Пор. Догм. конст. «Про Церкву», ч. 23.

(3) Пор. Павло VI, З власного почину «Апостольська дбайливість», 15 вересня 1965.

(4) Пор. Павло VI, Промова на закінчення третьої сесії Собору, 21 листоп. 1964: ААС 1964, 1007-18.

(5) Пор. Бенедикт XV, «Велике те»: ААС 1919, 39-40.

Для всіх місій і для всієї місійної діяльності нехай буде тільки одна компетентна Конгрегація, тобто «для поширення віри», яка кермуватиме й координуватиме на всій землі і саме місійне діло, і місіонерську співпрацю, зберігаючи однак права Східних Церков (6).

Хоча різним чином Дух Святий збуджує місійного духа в Церкві Божій, і нерідко таки випереджує дію тих, до кого належить кермувати справами Церкви, то однак нехай і ця Конгрегація, з свого боку, підтримує місійні покликання й духовість, ревність і молитву за місії, і видає про них правдиві й відповідні повідомлення. Нехай вона покликує місіонерів і розділяє їх відповідно до наполегливіших потреб країн; нехай вона наводить лад у праці, видає директиви й засади стосовно проповідування євангелії, дає почини; нехай вона побуджує і координує успішне збирання допомог, які слід розділяти відповідно до потреб, користей і простору країн, відповідно до числа віруючих і невіруючих, установ і інститутів, служителів і місіонерів.

Спільно з Секретаріатом для плекання єдності всіх християн нехай вона шукає шляхів і засобів для встановлення й наладнання братньої співпраці та співжиття з місійними починами інших християнських громад, щоб усунути згіршення, яке походить з поділу.

Отож слід, щоб ця Конгрегація була й інструментом адміністративним і динамічним органом проводу, який уживав би наукових метод і засобів, пристосованих до обставин сучасності, маючи на увазі сьогоднішні богословські, методологічні й душпастирсько-місійні досліди.

У проводі цієї Конгрегації нехай мають активну участь, з вирішним голосом, вибрані представники всіх тих,

(6) Якщо з-за окремих умов деякі місії ще підчинені іншим Конгрегаціям, є підходом, щоб ці Конгрегації вдержували тісні стосунки з Конгр. Поширення Віри, щоб в упорядкуванні й провіді місій можна досягти спільної поведінки й єдності.

що працюють в місійному ділі: Єпископи з усього світу, після заслухання щодо них поради єпископських конференцій, і Настоятелі папських Інститутів та установ, на спосіб і лад, який встановить Римський Архиєрей. Всі вони, в визначених реченнях, під владою Найвищого Архиєрея, виконуватимуть найвищий провід усього місійного діла.

Ця Конгрегація нехай має постійну Раду знавців, визначної науки і досвіду, і до них належатиме, між іншим, збирати відповідні дані про положення різних областей, про світогляд різних етнічних громад, про методи успішного проповідування Євангелії, та й виводити науково обґрунтовані висновки й пред'являти для місійної праці і співпраці.

Інститути черниць, регіональні місійні установи й організації мирян, передовсім міжнародні, нехай також будуть як слід заступлені.

(Місцевий місійний устрій)

30. - Нехай в усіх місійних працівників буде « одне серце й одна душа » (Діян. 4, 32), щоб, виконуючи місійне діло, можна було досягти його цілей і успіхів.

До єпископа, як до провідника й осередку єдності єпархіального апостоляту, належить розвивати, кермувати й координувати місійну діяльність, але так, щоб була збережена й підтримувана спонтанна діяльність тих, що беруть участь у праці. Всі місіонери, а також вийняті з-під їхньої влади ченці, є підчинені під його владу в різних починах, що відносяться до виконання священного апостоляту (7). Єпископ, якщо можливо, для кращої координації нехай встановить душпастирську Раду, в

(7) Пор. Декрет « Про пастирський уряд єпископів у Церкві », 28 жовтня 1965, ч. 35, 4.

якій братимуть участь через своїх представників клир, ченці й миряни. Нехай дбає, щоб апостольська діяльність не обмежувалася тільки до вже навернених, але відповідна частина і працівників і засобів нехай буде відправлена також для проповідування євангелії не-християнам.

(Обласна співпраця)

31. - Єпископські Конференції нехай розглядають важливіші справи й наполегливіші проблеми за спільною порадою, не нехтуючи також і місцевими різновидностями (8). Щоб і так недостатнє число осіб і засобів не розтрачувалося на марне та щоб не збільшувати без потреби нових починів, поручається, щоб об'єднаними силами засновували такі почини, які служили б для загального блага всіх, як напр., семінарії, вищі й технічні школи, осередки душпастирські, катехитичні, літургічні, а то й засобів суспільного повідомляння.

Таку співпрацю слід встановити також між різними єпископськими конференціями, якщо б це показалося підхоже.

(Координація праці Інститутів)

32. - Добре також буде координувати працю церковних Інститутів і Асоціацій. Всі вони, якого не були б роду, в усьому, що відноситься до місійної діяльності, нехай слухаються місцевого єпарха. Тому буде корисним укласти окрему угоду, якою буде визначено стосунки між місцевим Єпархом і Настоятелем Інституту.

Коли якомусь Інституту було доручено якусь територію, то Інституту і церковному Настоятелю нехай

(8) Там же, чч. 36-38.

лежить на серці, щоб усе було направлене до того, щоб нова християнська громада розвинулась у місцеву Церкву, яка, своєчасно, перейшла б під керму пастиря з його клиром.

Коли доручення на якусь територію скінчиться і в ній постають нові умови, тоді Єпископські Конференції та Інститути, за спільною порадою, нехай встановлять норми, які визначають стосунки між місцевими Єпархіями та Інститутами (9). Належатиме до Апостольського Престолу визначити засади, за якими будуть укладені обласні чи навіть окремі договори.

Хоча Інститути й далі будуть готові продовжувати почате діло, співпрацюючи в звичайнім душпастирським служінні, то однак, із зростом місцевого клиру, треба подбати про те, щоб Інститути, - наскільки це відповідає їхньому призначенню, - лишилися вірними єпархії, приймаючись якихсь окремих праць, чи перебираючи великодушню якусь її частину.

(Координація між Інститутами)

33. - А втім, Інститути, які в тій самій території займаються місійною працею, нехай знайдуть шляхи й способи, якими могли б координувати свою працю. Тому дуже корисними є Конференції Ченців і Чернечі Об'єднання, в яких мають участь всі Інститути тієї самої нації чи країни. Ці Конференції нехай досліджують те, що могли б вони виконувати спільними зусиллями і нехай вдержують тісні стосунки з Єпископськими Конференціями.

Це все, і на подібний лад, треба поширити і на співпрацю місійних Інститутів в країнах їхнього походження так, щоб можна було легше і з меншими витратами ладнати спільні питання і почини, як напр., вишкіл май-

(9) Пор. там же, чч. 35, 5-6.

бутніх місіонерів, а також курси для місіонерів, відношення до публічної влади чи до міжнародних або по-наднародних органів.

(Координація між науковими Інститутами)

34. - Тому, що правильне й упорядковане виконування місійної діяльності вимагає, щоб євангельські робітники науково підготувалися до своїх завдань, а передусім до діалогу з не-християнськими релігіями й культурами та й у самому їх виконанні знайшли успішну підтримку, є бажаним, щоб для добра місій усі наукові Інститути, - які плекають місіологію й інші науки та корисні для місій мистецтва, як етнологію і знання мов, історію і знання релігій, соціологію, душпастирське мистецтво й інше, - між собою по-братерськи й великодушно співпрацювали.

Розділ VI ПРО СПІВПРАЦЮ

(Вступ)

35. - Тому, що вся Церква є місійною, і діло проповіді Євангелії є основним обов'язком Народу Божого, Священний Синод закликає всіх до глибокої внутрішньої обнови, щоб - маючи живу свідомість своєї відповідальності в поширюванні Євангелії - взяли на себе свою частку відповідальності в місійній праці між поганями.

(Місійний обов'язок Народу Божого)

36. - Всі вірні, як члени живого Христа, Хрищенням і Миропомазанням та Євхаристією у Нього зацпелені й до нього уподіблені, обов'язані співпрацювати над збільшенням і зростом Його Тіла, щоб якнайскорше привести його до повного зросту (Єф. 4, 13).

Тому всі сини Церкви нехай мають живу свідомість своєї відповідальності супроти світу, нехай плекають у собі справді католицького духа і віддають свої сили на діло євангельської проповіді. Але нехай знають усі, що першим і найбільшим їхнім обов'язком в поширюванні віри є глибоке християнське життя. Бо їх ревність у Божій службі та любов до ближніх дає цілій Церкві нового духа, щоб появилась вона неначе знамено піднесене над народами (пор. Іс. 11, 12), «світло світу» (Мат. 5, 14) й «сіль землі» (Мат. 5, 13). Це свідчення життя матиме скорше свій успіх, якщо буде дане спільно з іншими християнськими громадами, відповідно до норм декрету «Про Екуменізм, ч. 12» (1).

(1) Пор. Декрет «Про Екуменізм», 21 листоп. 1964, ч. 12.

З цієї духовної обнови вознесуться до Бога моління й діла покути, щоб своєю ласкою благословив працю місіонерів, постануть місійні покликання та виплинуть засоби, необхідні для місіонерів.

А щоб усі й поодинокі християни добре пізнали сучасне положення Церкви в світі та щоб почули голос народів: «допоможи нам!» (пор. Діян. 16, 9), треба подавати такі вісті з місій, навіть новими засобами суспільного повідомлення, щоб, відчувши місійну діяльність як свою, відкрили вони своє серце на такі великі і глибокі потреби людей та могли їм допомогти.

Потрібна є також координація вістек і співпраця з національними і міжнародними органами.

(Місійний обов'язок християнських громад)

37. - А що Народ Божий живе в громадах, передусім єпархіальних і парафіяльних, і в них появляється, то й до них належить обов'язок засвідчувати Христа перед народами.

Благодать оновлення не може зростати в цих громадах, якщо кожна з них не розширить аж до краю землі своєї любови і не матиме подібної дбайливості про тих, що живуть далеко, як має про тих, що є її власними членами.

Так то вся громада молиться, співпрацює і діє між народами через своїх синів, яких Бог покликав на це славне діло.

Не занедбуючи загального місійного діла, буде корисним вдержувати зв'язок з тими місіонерами, які походять з власної громади, або й з якоюсь місійною парафією чи єпархією, щоб спілкування між громадами стало наглядним та вийшло на взаємне збудування.

(Місійне завдання єпископів)

38. - Всі єпископи, як члени єпископського Тіла, що наступило по Апостольській Колегії, є посвячені не тільки для якоїсь одної єпархії, але на спасіння всього світу. Заповідь Христа проповідати Євангелію всьому створінню (Мар. 16, 15), разом з Петром і під владою Петра, їх обов'язує безпосередньо і на першому місці. Звідси походить ця спільнота й співпраця Церков, яка сьогодні є так дуже потрібна для виконання євангельської проповіді. Силою цієї спільноти поодинокі Церкви дбають про всі інші, повідсмляють себе про свої взаємні потреби, обмінюються взаємно вістками про свої праці, бо поширення Христового Тіла є завданням цілої єпископської Колегії (2).

Єпископ у своїй єпархії, з якою становить одне ціле, побуджує і плекає місійне діло, і так появляє й унагледнює місійного духа і ревність Народу Божого; а так і вся єпархія стає місійною.

Серед свого народу, а передусім серед недужих і страждучих, єпископ повинен збуджувати такі душі, які щиро офірували б Богові моління і діла покутні за навернення всього світу до Євангелії; радо підтримуватиме покликання молодців і клириків до місійних Інститутів, дякуючи Богові, що декого він вибрав і приєднав до місійного діла Церкви; заохочуватиме і підпомагатиме єпархіяльні організації, щоб взяли на себе свою відповідальність у місіях; розвиватиме серед своїх вірних почини місійних Інститутів, а зокрема Папські Місійні Установи. Цим Установам слушно треба дати перше місце, бо вони служать до того, щоб і католиків від самого таки дитинства виховати в справді вселенському й місійному дусі, і успішніше збирати підмоги на благо всіх місій, відповідно до потреб кожної (3).

(2) Пор. Догм. конст. « Про Церкву », ч. 23-24.

(3) Пор. Бенедикт XV, « Велике те », ААС 1919, 453-454;

А що потреба робітників в Господній Винниці зростає щораз більше, та й священники єпархіяльні бажають брати щораз більшу участь у проповіді Євангелії в світі, Священний Собор хоче, щоб єпископи, - зваживши на великий брак священників, який перепиняє багатьом країнам шлях до Євангелії, - після відповідної підготовки послали деяких своїх кращих священників, які зголосились на місійне діло, до тих єпархій, у яких брак клиру, де вони могли б принаймні тимчасово, в душі послуги, виконувати місійне служіння (4).

А щоб місійна діяльність єпископів на благо цілої Церкви могла бути успішнішою, слід щоб Єпископські Конференції кермували тими справами, які стосуються добре наладнаної співпраці у власній території.

Нехай єпископи на своїх конференціях розглядають: справу висилки свого єпархіяльного клиру на місії між поган; справу грошових внесків на місійні цілі від поодиноких єпархій, відповідно до їх прибутків (5); справу підготовлювання способів і засобів для безпосередньої допомоги місіям та кермування ними; справу допомоги, а то й, де треба, засновування місійних Інститутів і семінарій для єпархіяльного клиру, призначеного на місії; справу затіснення стосунків між такими Інститутами й єпархіями.

До єпископських Конференцій належить також встановити і підтримувати такі інституції, де могли б знайти братерський прийом і відповідну пастирську опіку й підмогу ті, хто з-за праці чи студій приїжджають з місійних теренів. Через них далекі народи стають якимсь чином сусідами, і старим християнським народам трап-

Пій XI, Посл. « *Справи Церкви* »: ААС 1926, 71-73; Пій XII, Посл. « *Провідники Євангелії* »: ААС 1951, 525-526; той же, Посл. « *Дар віри* »: ААС 1957, 241.

(4) Пор. Пій XII, Посл. « *Дар віри* »: ААС 1957, 245-246.

(5) Декрет « *Про пастирський уряд єпископів у Церкві* », 28 жовтня 1965, ч. 6.

ляється прегарна нагода розмовляти з народами, які ще не спізнали Євангелії, і властивими ділами любови й допомоги виявити їм правдиве Христове обличчя (6).

(Місійне завдання священників)

39. - Пресвітери заступають Христа і є співробітниками єпископського чину в своєму потрійному священному служінні, яке по своїй суті належить до місії Церкви (7). Нехай будуть глибоко переконані, що їхнє життя є посвячене на місійну службу. А втім, у своєму властивому служінні, - яке передовсім полягає в Євхаристії, що здосконалює Церкву, - вони спілкують з Христом, Головою, та й інших приводять до тієї спільноти, то й не можуть не відчувати скільки то ще недостає отому Тілу до його повноти, і скільки треба ще виконати праці, щоб воно зростало щораз більше. Тому налаштовуватимуть так своє душпастирювання, щоб воно було з користю для поширення Євангелії між не-християнами.

В своєму душпастирюванні пресвітери збуджуватимуть і зберігатимуть між вірними ревність в проповіданні Євангелії в світі: повчатимуть їх у катехизії й проповідях про завдання Церкви - проповідувати Христа народам; навчатимуть християнські сім'ї про потребу й честь плекати між власними синами і доньками місіонерські покликання; підтримуватимуть між шкільною молоддю і в католицьких асоціаціях ідеали місіонерських покликань так, щоб з-посеред них виходили майбутні проповідники Євангелії. Нехай навчають вірних молитися за місії та від них нехай не стидаються просити для них милостині, ставши заради Христа й з-за спасіння душ неначе жебраками (8).

(6) Пор. Пій XII, Посл. « *Дар віри* »: ААС 1957, 245.

(7) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 28.

(8) Пор. Пій XI, Посл. « *Справи Церкви* »: ААС 1926, 72.

Учителі Семінарій та Університетів викладатимуть молоді правдивий стан світу й Церкви, щоб щораз яснішою ставала їм потреба пильнішого проповідування Євангелії не-християнам, яка скріпляла б їхню ревність. А в викладі догматичних, біблійних, моральних й історичних доктрин нехай показують існуючі в них місійні елементи, щоб таким чином вироблювалася в майбутніх священиків місійна свідомість.

(Місійне завдання ченців)

40. - Чернечі контемплативні й активні інститути і досіль мають дуже велику роль в проповідуванні Євангелії в світі. Священний Собор признає радо їхні заслуги і дякує Богові за стільки труду, прийнятого на Божу славу і на служіння душам і заохочує їх, щоб невтомно продовжували почате діло; бо нехай знають, що чеснота любови, яку обов'язані досконаліше плекати з своєї установи, понаглює і зобов'язує їх до справді католицького духа і праці (9).

Інститути контемплативні своїми молитвами, ділами покути і терпіннями мають велике значення в наверненні душ, бо Бог, на прохання, посилає робітників на своє жниво (пор. Мат. 9, 38), відкриває душі не-християн для слухання Євангелії (пор. Діян. 16, 14) та запліднює в їхніх серцях слово спасіння (пор. 1 Кор. 3, 7). Більше того: упрощуються ці інститути, щоб засновували в місійних країнах свої доми, як багато з них уже й вчинили, щоб - живучи там згідно з здоровими релігійними переданнями народів - давали нехристиянам славне свідчення Божої величі й любови, а то й єдності в Христі.

Активні чернечі інститути, чи мають вони стисло місійну мету чи й ні, нехай запитують себе перед Богом: чи не могли б вони збільшити своєї праці над поширен-

(9) Пор. Догм. конст. «*Про Церкву*»: ч. 44.

ням Царства Божого між поганамі; чи не могли б вони деякі служіння залишити іншим, щоб так посвятити свої сили місіям; чи не могли б вони почати місійної діяльності, пристосовуючи, якщо потреба, свої конституції, однак відповідно до думки Засновника; чи їхні члени беруть участь у місійній діяльності відповідно до своєї спромоги; чи їхня життєва поведінка є свідченням Євангелії, пристосованим до характеру й обставин народу?

А що, за надхненням Святого Духа, щораз більше зростають у Церкві світські інститути, їх праця, під владою єпископа, може бути корисно і різним чином ужита в місіях, як знак повної посвяти для навернення світу до Євангелії.

(Місійний обов'язок мирян)

41. - Миряни співпрацюють у місійній ділі Церкви і, як свідки та живі інструменти, спомагають її спасительну місію (10), передусім коли - покликані Богом - бувають відряджені до цього діла єпископами.

В християнських країнах миряни співпрацюють в ділі поширення Євангелії, плекаючи в собі та в інших знання й любов місій, збуджуючи у власній сім'ї, в католицьких асоціаціях і в школах місійні покликання, даючи всілякі підмоги як дар віри, який даром прийняли і даром повинні давати.

А в місійних країнах, миряни - чужинці й автохтони - нехай навчають у школах, кермують земськими ділами, співпрацюють у парафіяльній і єпархіяльній діяльності, встановлюють і виконують різні форми апостоляту мирян, щоб віруючі молодих Церков могли якнайскорше прийнятися своїй ролі в церковнім житті (11).

(10) Пор. там же, ч. 33, 35.

(11) Пор. Пій XII, Посл. « *Проповідники Євангелії* »: ААС 1951, 510-514; Іван XXIII, Посл. « *Князь пастирів* »: ААС 1959, 851-852.

Накінець, миряни нехай охотно дадуть свою економічно-соціальну співпрацю народам в стані розвитку; а цю співпрацю тим більше слід похвалити, чим більше вона стосується основи таких інституцій, які визначають основні структури громадського життя, або є націлені до виховування таких людей, які мають відповідальність за публічні справи.

Окремої похвали заслуговують ті миряни, які на університетах чи в наукових інститутах своїми історичними чи науково-релігійними дослідженнями поширюють знання народів і релігій, підпомагаючи так проповідників Євангелії і підготовляють діалог з не-християнами.

Нехай по-братньому співпрацюють з іншими християнами й з не-християнами, зокрема з членами міжнародних організацій, маючи завжди перед очима, щоб « побудова земської держави мала свої основи в Господі та до Нього змагала » (12).

Щоб виконати всі ці завдання, миряни потребують технічної і духовної підготовки, яку треба подавати в установах на це призначених, щоб їхнє життя стало свідченням Христа між не-християнами, відповідно до слова апостола: « Не будьте причиною спокуси ні для юдеїв, ні для поган, ні для Божої Церкви, отак як і я намагаюся догодити всім у всьому, не шукаючи для себе користи, лише для багатьох, щоб спаслися » (1 Кор. 10, 32-33).

ЗАКІНЧЕННЯ

42. - Отці Собору, спільно з Римським Архиєреєм, відчуваючи обов'язок, щоб поширити всюди Боже Царство, вітають з любов'ю всіх проповідників Євангелії, а

(12) Пор. Догм. конст. « *Про Церкву* », ч. 46.

передусім тих, хто терпить переслідування за ім'я Христове, ставши учасниками Його страждань (13).

Тією любов'ю, якою палав до людей Христос, і вони горять. Але свідомі того, що Боже це діло, щоб прийшло Його Царство на землю, - разом з усіма християнами благають, щоб народи, за допомогою Діви Марії, Цариці Апостолів, якнайскорше прийшли до спізнання правди (пор. 1 Тим. 2, 4) і світло Боже, що сяє на обличчі Ісуса Христа, через Святого Духа засіяло всім (пор. 2 Кор. 4, 6).

* * *

Все це разом і поодиноке, що в цьому декреті наказується, подобалося Отцям. І Ми, Апостольською властю, даною Нам Христом, все те, спільно з Високодостойними Отцями, в Святому Дусі потверджуємо, вирішаємо і постановляємо, і, що так соборно постановлено, на Божу славу, наказуємо проголосити.

В Римі, при св. Петрі, дня 7 місяця грудня, року 1965.

Я ПАВЛО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЄПИСКОП

Слідують підписи Отців.

(13) Пор. Пій XII, Посл. « *Проповідники Євангелії* »: ААС 1951, 527; Іван XXIII, Посл. « *Князь пастирів* »: ААС 1959, 864.

**ДЕКЛЯРАЦІЯ
« ПРО ВІДНОСИНИ ЦЕРКВИ
ДО НЕ-ХРИСТИЯНСЬКИХ РЕЛІГІЙ »**

ВИГОТОВЛЕННЯ - ДИСКУСІЯ - СХВАЛЕННЯ

З ініціативи Секретаріату єдності всіх християн була випрацьована Деклярація «*Про відносини Церкви до не-християнських релігій*». Вже в часі підготовки Собору був виготовлений короткий текст проєкту «*про юдеїв*» (ледве 42 рядки друку). Із-за політичних невзгод проєкт не був дискутований в Центральній Підготовчій Комісії в червні 1962 року, тому він не знаходиться в тексті, виготовленім на початку 1963 року. Однак дня 8 листопада 1963 р. Отцям Собору був даний короткий текст згаданого проєкту, як четвертий розділ запланованого декрету «*Про Екуменізм*». Кардинал презес Секретаріату, Августин Беа, з тієї нагоди дня 19 листопада 1963 року пояснив зміст і історію проєкту, вказуючи на його стисло релігійний характер. З уваги на програму другої Сесії Собору текст проєкту не був дискутований; щойно на третій сесії Собору, в днях 28-30 вересня 1964 р. текст продискутовано на трьох засіданнях, за участю 34 Отців Собору. Дискутований текст був майже подвоєний, хоча була скорочена деклярація про юдеїв; було додано два параграфи, і в одному з них говорилося і про мусульман, та про осудження всякої релігійної дискримінації. Проєкт носив назву деклярації, доданої до декрету «*Про Екуменізм*», разом з другою деклярацією «*Про релігійну свободу*».

Багато Отців, з різних раций, не виключаючи й доктринальних, мали свої застереження до проєкту. Зокрема брано на увагу його придатність у сучасних політично-релігійних обставинах, передусім на Сході, в арабському світі. Було також запропоновано Координативною Комісією, щоб текст деклярації «*Про юдеїв*» злучити з конституцією «*Про Церкву*», з її розділом 2-гим, де вже говорилося про євреїв. Та з уваги на майже випрацьова-

ний текст конституції « *Про Церкву* » було рішено дати окремий, поширений документ, як доповнення до згаданої конституції, і тому дня 18 листопада 1964 року було дано Отцям Собору окремий текст Деклярації. Проект говорив тепер взагалі про відносини Церкви до нехристиянських релігій, згадуючи коротко більші з них (гіндуїзм, буддизм); згодом давав короткі деклярації про євреїв і мусульман, та закінчувався загальним закликком до вселюдського братерства й до відкинення всякої дискримінації. Так виготовлений текст був проголосований на третій сесії Собору і взагальному одержав 1651 голосів позитивних, 99 негативних, 242 з застереженнями та 4 голоси виявилися неважними. Однак треба було заждати ще до четвертої сесії, щоб опрацювати як слід застереження Отців та здосконалити самий текст. Тим часом загальна опінія в світі поділилась на двох; одні висказувались без решти за konieczністю видання такої деклярації, а інші - хоча й приймали її щодо змісту - уважали її видавання непідходящим з уваги на обставини, і з уваги на можливість фальшивого пояснення й політичного надуживання цієї релігійної деклярації.

Дня 11 жовтня 1965 р., на четвертій сесії Собору Отцям був даний остаточний текст проекту під заголовком: « *Про відносини Церкви до не-християнських релігій* »; проект начисляв 40 сторін друку, на який склалися тексти: апробований в 1964 р. і поправлений в 1965 р. та завваження Отців Собору й відповіді Секретаріату. Дня 14-15 жовтня Отці Собору 8-ма голосуваннями висказали свою думку про проект, з таким загальним вислідом про цілий текст: Голосуючих - 2023; за - 1763, проти - 250, неважні голоси - 10. І хоча противних голосів було відносно багато, Папа Павло VI вирішив передати проект деклярації на публічне засідання в дні 28 жовтня 1965 р.

На сьомому публічному засіданні Собору, дня 28 жовтня, Отці Собору схвалили поновно текст проекту

такими голосами: 2221 - за, 88 - проти, три голоси - неважні. На основі цього остаточного голосування Папа Павло проголосив проєкт як соборову Деклярацію, а «*Оссерваторе Романо*» подало до відома загалу текст латинський (дня 5. 11. 1965) та італійський (дня 17. 11. 1965).

В українському перекладі текст Деклярації подається тут вперше.

ПАВЛО ЄПІСКОП
СЛУГА СЛУГ БОЖИХ
СПІЛЬНО З ОТЦЯМИ СВЯЩЕННОГО СОБОРУ
НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ СПРАВИ

ДЕКЛЯРАЦІЯ
ПРО ВІДНОШЕННЯ ЦЕРКВИ ДО НЕ-ХРИСТИЯНСЬ-
КИХ РЕЛІГІЙ

(Вступ)

1. - В наші часи, в які людський рід щораз тісніше об'єднується та й збільшується співзалежність між різними народами, Церква уважніше приглядається своїм відносинам до не-християнських релігій. З свого обов'язку плекати єдність і любов між людьми, ба навіть між народами, розглядає тут передовсім те, що людям є спільне та веде до взаємного спілкування.

Всі народи творять одну спільноту, мають одне походження, бо Бог поселив різні племена людей жити по всій земній поверхні (1) та й усі вони мають одну остаточну мету - Бога, якого провидіння й свідчення благодаті та спасительні постанови відносяться до всіх (2), доки не зійдуться вибрані разом у Святому Граді, який опромінюватиме слава Божа, де народи ходитимуть у його світлі (3).

Люди різнородних вірувань вижидають відповіді на малозрозумілі загадки людського життя, які, як і дав-

(1) Пор. Діян. 17, 26.

(2) Пор. Мудр. 8, 1; Діян. 14, 17; Рим. 2, 6-7; 1 Тим. 2, 4.

(3) Пор. Одр. 21, 23, сл.

ніше, також і сьогодні глибоко непокоять людські серця: що таке людина, який толк і яка ціль нашого життя, що добре, а що грішне, звідкіля і чому терпіння, який шлях веде до справжнього щастя, що таке смерть, суд і заплата по смерті, що, накінець, оте найглибше і невисказанне таїнство, яке огортає наше існування, з якого ми вийшли і до якого йдемо?

(Про різномірні не-християнські релігії)

2. - Вже з давнини і по сьогоднішні часи серед різних народів існує певне відчуття цієї тайної сили, що діє в явищах природи та в подіях людського життя, більше того, а деколи й визнання Найвищого Божества, а то й Отця. Це пізнання і відчуття просякає глибоким релігійним почуттям їхнє життя. А релігії, пов'язані з прогресом культури, відповідають на ті ж питання більше витонченими поняттями та більш виробленою мовою. І так, в Гіндуїзмі люди дошукуються Божих таїнств та виявляють їх невичерпним багатством мітів та бистроумними філософськими шуканнями й шукають звільнення з обмежень нашого існування в різних формах аскези, чи в глибокій роздумі, чи то в любовнім і довірочнім звертанні до Бога. В Буддизмі, відповідно до різномірних його форм, визнається основна невиснапливість цього змінного світу і навчається людей такого шляху, яким вони, побожно і з довірою, могли б набути стан досконалого звільнення, або, власними зусиллями чи за допомогою з висот, дійти до найвищого просвічення. Так теж й інші релігії, що знаходяться по всьому світі, стараються різними способами зарадити неспокою серця людей, вказуючи різні шляхи, тобто вчення та заповіді життя й священні обряди.

Католицька Церква не відкидає нічого з того, що в тих релігіях є правдиве і святе. З щирою пошаною глядить на ці способи життя і дії, на ці заповіді й науки,

що, хоча в багатьох речах є відмінні від того, що вона визнає і проповідує, не рідко, однак, виявляють промінь тієї Правди, що просвітлює всіх людей. Вона проповідує і зобов'язана безнастанно проповідувати Христа, що є « дорога, правда і життя » (Ів. 14, 6), в якому люди знаходять повноту релігійного життя, в якому Бог усе примирив з собою (4).

Тому закликає синів своїх, щоб з розсудком і любов'ю, через розмови та співпрацю з визнавцями інших релігій, засвідчуючи християнську віру і життя, признавали, зберігали й спомагали ці моральні й духовні блага та ті соціально-культурні вартості, що в них знаходяться.

(Про ісламську релігію)

3. - Церква цінує також мусулман, що почитають Бога, живого й існуючого, милостивого й всемогутнього, Творця неба і землі (5), який промовляв до людей, якого навіть таємним постановам стараються з цілої душі повинуватися, як повинувавсь Авраам, на якого мусулманська віра радо покликається. Ісуса вони почитають, хоч і не признають Богом, але як пророка; вшановують і його дівственну матір Марію, а деколи її також по-божно умоляють. Крім того вижидають дня суду, коли Бог нагороджатиме всіх людей, які воскреснуть. Тому і цінують життя моральне, а Бога почитають передовсім молитвою, милостинею і постами.

І хоча протягом століть між християнами і мусулманами постало багато непорозумінь і ворожнеч, Священний Собор закликає всіх, щоб - забувши минуле - заправлялися щиро до взаємного зрозуміння, спільно берегли й плекали для всіх людей соціальну справедливість, моральні блага та мир і свободу.

(4) Пор. 2 Кор. 5, 18-19.

(5) Пор. Св. Григорій VII, *Лист 21-й до Назіра, короля Мавританії*, Патр. Латинська, том 148, кол. 450 сл.

(Про юдейську релігію)

4. - Цей священний Собор, розважаючи таїнство Церкви, згадує зв'язок, що ним народ Нового Завіту пов'язаний духовно з родом Авраама.

Бо Церква Христова признає, що початки її віри та її вибрання знаходяться вже в Патріярхів, у Мойсея і пророків, відповідно до спасительного Божого таїнства. Визнає вона, що всі християни є дітьми Авраама по вірі (6), та охоплені вже в покликанні цього Патріярха, а спасіння Церкви таїнственно проображене в ісході вибраного народу з країни неволі. Тому не може Церква забути, що вона через той нарід, з яким Бог у своєму невисказанному милосерді схотів заключити Старий Заповіт, перейняла об'явлення Старого Завіту та кормиться з кореня доброї оливки, на яку були защеПЛені оливкові галузки народів (7). Бо Церква вірить, що Христос, наш Мир, своїм хрестом об'єднав і юдеїв і поган та зробив у Собі самім із двох одне (8).

Завсіди також має Церква перед очима слова апостола Павла про його споріднених, « яким належить усиновлення і слава, і завіти, і законодавство, і богослужба, й обітниці; їхні отці, а з них і Христос тілом » (Рим. 9, 4-5), син Марії Діви. Пам'ятає також, що з народу єврейського вийшли апостоли, основа Церкви і стовпи та перші оті численні учні, що благовістили світові євангелію Христа.

За свідченням Священного Писання, Єрусалим не зрозумів часу своїх відвідин (9) та й юдеї в великій частині не прийняли Євангелії, а, що більше, немало їх спротивилось його поширенню (10). Та без огляду на це, за апостолом, юдеї залишилися Богові, якого покликання й

(6) Пор. Гал. 3, 7.

(7) Пор. Рим. 11, 17-24.

(8) Пор. Єф. 2, 14-16.

(9) Пор. Лук. 19, 44.

(10) Пор. Рим. 11, 28.

благодаті не з-за покути, і далі улюблені заради батьків (11). Спільно з пророками, за цим же апостолом, Церква очікує, Богові одному відомого дня, коли всі народи одним голосом призиватимуть Господа і «служитимуть йому однодушно» (Соф. 3, 9) (12).

Тому, отже, що християни і юдеї мають таку велику спільну духовну спадщину, цей Священний Собор бажає плекати й поручає взаємне й обопільне пізнання та цінення, що його досягається передовсім студіями біблійними та богословськими і братерськими розмовами.

Хоча юдейські старшини з своїми прихильниками вимагали смерті Христа (13), то однак те все, що сталося в Його страстях, не можна приписати нерозбірливо всім тоді живучим юдеям, ані юдеям сьогоднішнім. А хоча Церква є новим народом Божим, то однак юдеїв не можна уважати за відкинутих Богом чи проклятих, немов би це й виходило з Священних Писань. Тому нехай всі стараються, щоб в катехизі та в проповідуванні Слова Божого не подавати чогось такого, що не згоджується з євангельською правдою та з духом Христа.

Крім того, Церква, яка осуджує всі переслідування супроти всіх людей, пам'ятаючи на спільну з юдеями спадщину та порушена не політичними зглядами, але релігійною євангельською любов'ю, осуджує ненависті, переслідування та прояви антисемітизму, що збулися колинебудь і від когонебудь проти юдеїв.

А втім, як завжди, визнавала і визнає Церква: Христос із-за гріхів усіх людей і свободно, з-за своєї безмежної любови, прийняв страсті і смерть, щоб усі доступили спасіння. До Церкви - благосвісниці, отже, належить звіщати хрест Христовий, як знамено загальної любови Бога і джерело всієї благодаті.

(11) Пор. Рим. 11, 28-29; пор. Конст. догматичну «Світило народів»: ААС 57 (1965), стор. 20.

(12) Пор. Іс. 66, 23; Пс. 65, 4; Рим. 11, 11-32.

(13) Пор. Ів. 19, 6.

(Про загальне братерство без дискримінацій)

5. - І не можемо призивати Бога, Отця всіх, якщо відносно деяких людей, сотворених на Божу подобу, відмовляємось поводитися по-братньому. Відношення людини до Бога-Отця, і відношення людини до людей-братів так пов'язане, що Писання каже: « Хто не любить, той не спізнав Бога » (1 Ів. 4, 8).

Отже, паде основа всякій теорії чи практиці, яка вводить різниці щодо людської гідності та звідси похідних прав між людиною і людиною, між народом і народом.

Тому Церква відкидає всяку дискримінацію людей, або переслідування, заподіювані з-за походження чи колору, стану чи релігії, як чужі Христовому духові. Тому, священний Собор, ідучи слідами святих апостолів Петра і Павла, закликає християн, щоб - « тримаючись між поганами доброї поведінки » (1 Петр. 2, 12) - коли можливо, оскільки це від них залежить, мали з усіма людьми мир так (14), щоб справді були синами Отця, який є на небі (15).

* * *

Все це разом і поодиноке, що в цій декларації наказується, подобалося Отцям Священного Собору. І Ми, Апостольською властю, даною Нам Христом, все те, спільно з Високодостойними Отцями, в Святому Дусі потверджуємо, вирішуємо та постановляємо і, що так соборно було постановлено, на Божу славу, наказуємо проголосити.

В Римі, при св. Петрі, 28 місяця жовтня, року 1965.

Я ПАВЛО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЄПІСКОП

Слідують підписи Отців.

(14) Пор. Рим. 12, 18.

(15) Пор. Мат. 5, 45.

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА У І
НА ДЕВ'ЯТОМУ ПУБЛІЧНОМУ ЗАСІДАННІ СОБОРУ
(7. 12. 1965)

Достойні Брати,

Сьогодні закінчуємо Вселенський Собор Ватиканський Другий, і закінчуємо його як дуже надійну й важну подію. На це вказує ота ваша дуже численна присутність; це засвідчує органічна спаяність цього Збору й потверджує правосильний вислід праць Собору; це звіщає співзвучність поглядів і бажань. І хоча багато порушень в часі Собору питань ще ждуть своєї підходящої розв'язки, то воно не означає, що Собор закінчує свої праці з-за якогось змучення; він і в тім діє з тією бадьорістю, яку викликав цей Собор, і яка, по закінченні Собору, за Божою допомогою, повернеться до розв'язування цих питань. Цей наш Собор передасть майбутнім поколінням Церкви такий образ, який сьогодні бачимо в цім храмі, тобто: повний збір священних Пастирів, які визнають одну і ту саму віру, які живуть однією й тою самою любов'ю; які є взаємно між собою пов'язані спільністю молитви, правопорядку, праці; які, - і це є подиву гідне, - як Христос, наш Господь і Вчитель, одного тільки всі бажають, щоб посвятитись за життя Церкви і за спасіння світу. Але цей Собор залишить грядучим поколінням не лише образ Церкви, але також цілу спадщину її науки й законів, тобто той депозит, доручений йому Христом; над ним роздумували народи цілі століття та переляли його неначе в свою життєву снагу й кров і, якимсь чином, виразили його своїми звичаями; сьогодні в багатьох частинах його вияснено, вирішено й упорядковано. Бо він, що живе силою Божої правди

й благодати, з якої і складається, уважається здібним оживити кожну людину, яка його побожно приймає й кормить ним своє життя.

(Слава - Богові)

Предметом цієї нашої останньої роздуми повинно бути питання: Чим в дійсності був цей Собор і що він вчинив? Але це вимагало б забагато уваги і часу, та й не відважуємося в цій останній і торжественній хвилині трактувати отак коротко таку важливу справу. Тому воліємо присвятити ці важливі хвилини такій одній думці, яка одночасно наклонювала б нашого духа до смирення, а наші побажання підносила б якнайвище вгору. Хочемо запитати себе самих: Яке релігійне значення має наш Собор? Цим словом бажаємо визначити наші стосунки до Бога, які, безперечно, вияснюють і чому Церква існує, і в що вірить, і чого сподіється, і що любить, і чим вона є, і що робить.

Можемо ми щиро визнати, що ми віддали Богові славу, що ми шукали його пізнання й любови, що ми поступили вперед в намаганні його подивляти, в пильності його почитати, в мистецтві його проповідати людям, які глядять на нас як на пастирів і вчителів шляхів Божих?

Ми щиро уважаємо, що так всо і було, і то також з-за тієї причини, що саме з такого першого знаменитого наміру постала провідна думка Собору і прийшло до його скликання. Ще гомснять в цьому свят-петрівському храмі слова, які на відкриття цього Собору сказав наш Попередник, бл. пам'яті Іван XXIII, якого слушно можемо уважати автором цього Вселенського Собору. Тоді то цей Архисрей говорив ось як: «Найважніше для Вселенського Собору те, щоб успішніше зберегти й викласти священний депозит християнської науки ...Бо дійсно Христос Господь сказав оте слово: Шукайте спер-

шу Божого Царства і його правди ». А це слово показує, куди нам передусім слід звертати наші сили й наші думки » (ААС 54 1962, ст. 790).

І цьому намірові відповіли події. А щоб як слід оцінити ці події, то треба розважити, в якому то часі вони сталися. А сталися вони в часі, в якому, як всім це відомо, люди прямують радше до панування над цим світом, ніж до Божого Царства; в часі, коли непам'ять на Бога входить майже в звичку так, неначебто її підказував самий розвиток науки; в часі, коли вся дія людини, яка здобула собі краще розуміння себе самої і своєї свободи, до того напрямлена, щоб здобути собі повну свободу, яка не підпадала б жодним законам, які переходять природний лад речей; в часі, коли засади лаяцизму виглядають, неначебто вони правильно впливали з розвитку сучасних наук і були наймудрішою нормою для впорядкування людської суспільності; в часі, крім того, коли людський розум дійшов до такого стану, що висказує вже найбільші нісенітниці й не лишає жодних виглядів на майбутнє; а, вкінці, в часі, ксли найбільші релігії поганських народів попали в такий стан замішання й занепаду, яких вони не виказували ніколи передше. Отож у такому часі відбувся наш Собор, на Божу славу, в ім'я Христове, під подувом Святого Духа, « який досліджує все », і який також тепер оживляє Церкву знутри, « щоб знали ми, що нам дароване від Бога » (пор. 1 Кор. 2, 10-12), тобто вчиняє, що Церква глибше й всесторонньо пізнає життя людини і світ. За допомогою цього Собору теоцентрична й богословська наука про людську природу і про світ притягає до себе думки людей, немов то провокуючи тих, що уважають її непідхожою й чужою сучасній ментальності; і підносить такі вимоги, які світ спершу вважає безглуздими, а згодом, як сподіємося, визнаватиме гуманними, мудрими й спасенними: тобто, що Бог існує. Так, Бог є; існує вдійсності; живе; є особсю; є провидцем, є безконеч-

ною добротою, і благий Він не тільки сам у собі, але передусім таки супроти нас; є нашим Творцем, нашою істиною, нашим щастям; до тієї міри, що людина, коли намагається спрямувати свого духа і своє серце до Бога й віддається Його огляданню, то робить найшляхетніший і найдосконаліший акт свого духа; акт, від якого також у наші часи можуть і повинні набирати свої гідності безконечні ділянки людської діяльності.

(Думка Церкви про себе саму і про світ)

Дехто може сказати, що Собор мало займався правдами Божими, а радше й передусім придивлявся Церкві, її сутності, її структурі, її екуменічним завданням, її апостольській і місійній праці. Бо ця старинна релігійна громада, тобто Церква, намагалася роздумувати про себе саму, щоб краще себе пізнати, краще себе визначити, і з того встановити свої погляди і свої закони. І це - правда. Але це самопізнання не було самоціллю, не було виявом лиш земської мудрости. Бо Церква, звертаючи свою увагу на себе саму, проникнула в найглибші тайники своєї свідомости, не щоб любитися вченими дослідками релігійної психології чи своєї історії, або щоб знову підтвердити свої права чи списати свої закони, але щоб краще зрозуміти живуче в собі і діюче через Святого Духа слово Христове, щоб глибше прослідити таїнство тобто задум і присутність Божу в собі й кругом себе, і щоб оживити в собі щораз краще вогонь віри, яка є тією тайною силою, на яку спирається і її певність, і її мудрість, і вогонь любови, яка принаглює її співати безупинно Божу славу; бо - як каже св. Августин: « співає той, хто любить » (*Промова*, 336; Патр. Лат. 38, 1472). І цей саме і окремий релігійний намір ясно проглядає з документів Собору, перш за все з тих, які займаються Божим Об'явленням, Святою Літургією, Церк-

вою, Священиками, Ченцями, Мирянами; вони показують оту прозору, прохолодну, багату духовну струю, яка за Божим дотиком витікає з лона Церкви, а через неї розливається на висохлі ниви цієї нашої землі.

Коли говоримо про релігійну насагу отого Собору, не можна не згадати отого найважливішого: найпильніша його увага була спрямована на досліджування сучасного світу. Може ніколи Церква не відчувала такої потреби, як в часі цього Собору, щоб пізнати оточуючу себе людську суспільність, наблизитися до неї, належно оцінити, увійти в неї, її служити й передати євангельську благовість, наздігнати й немов схопити її в отих її швидких і постійних перемінах. Ця настанова постала з того, що Церква в минулому, в минулому столітті, а передусім у сучасному була відсутня й відчужена від світської культури, і тому ця настанова, якої завжди вимагає спасительне завдання Церкви, перемогла успішно і тривало на цьому Соборі. Тому в декого постало оте підозріння, що, мовляв, і в учасників і в діяннях Собору переважив понад слухну міру й терпимість погляд, який має своє коріння в релятивізмі сьогоднішнього світу, який виявляється в проминаючих справах, у сучасних культурних прийомах, у вимогах і поглядах інших, а все це в некористь тієї вірності, яка належить переданій від батьків науці, і з шкодою для релігійних поглядів і поведінки, які повинні ціхувати Собор. Та ми не думаємо, що можна йому приписувати таку погубну роль, якщо зважимо на його справжні й глибокі задуми та автентичні дії.

(Любов)

Бажаємо радше відзначити, що релігійністю нашого Собору була передусім любов, за яку ніхто не може нап'ятовувати Собору, що саме її він наголошував, начебто був він якимсь то аполітичним чи невірним свя-

тій Євангелії, коли згадаємо, що й сам таки Христос навчає нас, що «з того всі спізнають, що мої ви учні, коли любов взаємну будете мати» (пор. Ів. 13, 35), і якщо дозволимо, щоб обізувались у нашій душі апостольські слова: «Чиста побожність і безплямна перед Богом і Отцем ось у чому полягає: відвідувати сиріт та вдовиць у їхнім горі і чистим берегти себе від світу» (Як. 1, 27); або й оті інші: «Хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить» (1 Ів. 4, 20).

Так, справді, Церква зібрана на Соборі, oprіч уваги до себе самої і до тих стосунків, якими вона зв'язана з Богом, дуже таки займається людиною, і то людиною, якою вона сьогодні справді є і являється; людиною живою, людиною самозакоханою в собі самій; людиною, яка не тільки уважає себе гідною бути осередком усіх намагань, але яка не вагається уважати себе началом і нормою всього. І, вживши отого новішого слова, ціла людина як феномен, тобто з усіма її настановами, якими виявляється назовні, станула перед Отцями Собору, які й самі є людьми, більш того - настирями і братами, уважливими, дбайливими й доброзичливими; людина, яка відчуває глибоко свій трагізм; людина, яка і в минулому і сьогодні вважає себе якоюсь неначебто над-людиною, але одночасно являється безхарактерною й фальшивою, самолюбною й жорстокою; людина нещаслива, яка і сміється і плаче; людина, здібна до всього й у всьому обізнана; людина, віддана виключно й наполегливо науковим дослідям; людина, яка думає і любить, тяжко працює і завсіди до чогось примує, неначе ота «галузка, що пнеться вгору» (пор. Бут. 49, 22); людина, на яку треба глядіти з священною пошаною, з-за невинности її дитинства, з-за таїнства її нужди, з-за пошани до її страждання; людина, з одного боку індивідуалістична, а з другого соціальна; людина, закохана в минулу славу, а рівночасно задивлена й замріяна в щасливішу майбут-

ність; людина, з одного боку підлегла злочинності, а з другого бездоганна в своїй поведінці, і т.д. Кінець-кінцем виявився в цілій своїй величині отой світський і земський гуманізм, який, можна б сказати, і визвав Собор на двобій. Станули ото між собою на прю: релігія, тобто пошановування Бога, який схотів стати людиною, і релігія, тобто культ людини, яка бажає стати Богом. І що ж сталося? Зудар, бій, клятва? Могло і таке статися, але не сталося. Стара притча про доброго Самарянина стала взором і нормою духовости нашого Собору. Бо якась безмірна любов до людини цілком опанувала Собор. Досліджування й поновний розгляд проблем людства, які стають тим більше пекучими, чим більше воно визріває, зайняло всю увагу й усі намагання цього нашого Собору. Віддайте принаймешце цю похвалу Соборові, ви, гуманісти нашого віку, що відкидаєте надприродні правди, і признайте отой наш новий гуманізм; бо ми також, більше того: ми попереду інших - є гуманістами.

(Довір'я до людини...)

І що ж доглянув цей славний Збір у людській природі та й що взагалі намагався він пізнати в Божому навітленні? Бажав глибше пізнати її обличчя, завсіди двобічне, тобто людською слабосилістю позначену гідність; її велику, незаперечну і невиліковну нужду, і її незнищиму благість, позначену тасмною красою і окремою вищістю. Правда, слід виразно признати, що цей наш Собор, коли виносив свій суд про людину, глядів радше на її погідне обличчя, ніж на оте нещасливе; і тому свідомо пояснював всі справи оптимістично. Багато прихильности й подиву виявив Собор супроти людей нашого віку. Очевидно, він відкинув усі блуди, як цього вимагала від нього і любов і правда; але самих людей він тільки з належною пошаною й любов'ю пересте-

ріг перед фальшом. І тому замість депримууючої діагнози недуги, він подав спасенні й підкріплюючі ліки; в своїй мові до сучасників, замість трагічних предсказань, він давав послання надії і довір'я. Бо те, що вони уважають за добре, те він не тільки оточив належною пошаною, але ще більшої додав йому гідности; підтримав усі їхні починання, і поручив та благословив їхні здорові змагання.

Погляньте, для прикладу, як оті незчисленні, сьогодні вживані, мови були введені в священні обряди, щоб передавали мову людську до Бога й навпаки: Боже слово до людей; як була признана людині як людині природна схильність до користування повнотою своїх прав, а то й оте її призивання, що перевершує її природу; як було очищене й напруглене до дальшого розвитку все те, чого вона так дуже бажає, тобто: жити і втішатися своєю гідністю і чесною свободою: наукою і новим соціальним порядком, справедливістю і миром; як усі люди були покликані голосом, гідним пастирів і священних трудівників, до сприйняття євангельського світла. Дуже таки коротка ста наша промова про такі численні й великі питання, що відносяться до справжнього благодуття людей, і про які вирішував Собор; але Собор не мав на меті розв'язати всі важливі проблеми сучасного життя; деякі з них були відкладені до пильнішого розгляду, яким Церква займеться згодом; багато інших було потрактовано дуже коротко й загально, і тому вони допускають докладніші пояснення й різні пристосування.

(...Діалог)

А тепер слід відмітити ще й те, що навчальний Уряд Церкви, хоч і не хотів надзвичайними догматичними výroками определяти жодної глави своєї науки, то, однак, про багато справ подав авторитетно своє вчення, до яко-

го люди обов'язані пристосувати і свою совість і свою поведінку. Крім того Церква, що так скажемо, розпочала діалог з людьми наших часів; зберігаючи завжди свій авторитет і свою питому силу, вжила вона такої легкої і лагідної мови, яка є властива пастирській любові. Вона бажала, щоб люди її почули і - її зрозуміли. Тому її слова звернені не лише до самого людського розуму, але вжила вона такої мови, якої сьогодні вживається загально в спокійній розмові, опертій на життєвому досвіді та на щиросердечних почуваннях, а тому й успішнішою для слухання й переконування. Церква розмовляла з людьми нашого віку, і то з такими, якими воно в дійсності є.

І ще одну справу вважаємо гідну уваги: це багатство науки має тільки одне на меті: послужити людині в усіх її життєвих обставинах, в усіх її недосконалостях, в усіх її потребах. Церква неначебто визнала себе службою людства, і то в тому часі, коли і її вчительський уряд і пастирський провід, - з-за отих соборових вселенських торжеств, - набрали і більшої ясності і успішнішої сили; більше того: бажання послужити зайняло передове місце.

Та чи те все, що ми сказали про Собор, чи що могли б ми сказати про його людське значення, чи могло воно скерувати думання Церкви до сьогоднішньої культури, опанованої антропоцентризмом? Мусимо сказати, що Церква не зійшла з правильного шляху, але виправила його щодо його напрямку. Бо хто добре приглянеться до отого передового намагання Собору: щоб розглянути людські й земські блага, не може не признати, що це вповні відповідало отим пастирським клопотанням, які Собор прийняв за питому рису своїх праць; і всі мусять признати, що таке намагання не можна відділяти від релігійного аспекту, чи то з-за отієї всепроникаючої любови (а де любов перебуває, там Бог перебуває!), чи з-за того тісного псв'язання, яке існує між людськими

та земськими благами і благами духовними, релігійними й вічними, а яке Собор завжди стверджував і підтримував. Церква схиляється до людини і до світу, але рівночасно підноситься також до Божого Царства.

(Любити Бога в людині)

Люди наших часів, які привикли вимірювати вартість речей за їх ужиточністю, повинні признати велику вагу й значення Вселенського Собору, принаймні з-за тієї причини, що він глядів виключно на благо людини. Нехай ніхто і ніколи не скаже, що католицька релігія є безужиточною, коли вона в найвищій і найуспішнішій вияві своєї самосвідомості, тобто в часі тривання Вселенського Собору, ясно заявляє, що вона є для людини і на її послуги. А коли так, то католицька релігія і людське життя є об'єднані між собою приязню, і обоє змагають за одне і те ж людське благо: католицька релігія є призначена для людства, і в певному значенні є життям людства. Є його життям, з-за свого визначного й досконалого вчення про людину (бо людина залишена сама собі, не є для себе тайною?); а це своє вчення про людину дає тому, бо черпає його з свого знання про Бога. Бо, щоб ми могли пізнати людину, щоб могли ми наскрізь пізнати справжню, цілу людину, треба наперед пізнати самого Бога. На дсказ цього, вистачить навести пламенні слова святої Катерини Сієнської: «В Твоїй природі, вічний Боже, пізнаю мою природу». Але і тому католицька релігія є її життям, бо вказує на сутність людини і на остаточну її ціль та надає їй повнішого глузду; є, на кінець, її життям, бо слід її уважати найвищим законом життя, і дає вона тому життю таку таємну силу, що перетворює його на справді божеське життя.

Якщо, Достойні Брати й улюблені Сини, всі тут приявні, згадаємо, що на обличчі кожної людини, пере-

дусім обмитому сльозами й просвітленому терпіннями, слід бачити обличчя Христа (пор. Мат. 25, 40), Сина Чоловічого; і якщо в обличчі Христа слід бачити образ Отця небесного, відповідно до отого слова: «Хто бачив мене, той бачив Отця» (Ів. 14, 9), то отой наш гуманізм перемінюється на християнізм, увесь зосереджений у Бозі так, що можемо інакше сказати: треба пізнати людину, щоб пізнати Бога.

Ож, чи цей Собор, який звернув свою окрему й пильну увагу на людину, не подає сучасному світові визволення й потіху, через які може вона підвестися вгору? Чи не навчає нас Собор простим, новим і торжественним способом в любові до людини любити Бога? Любити людину не як інструмент, але як оту найближчу ціль, через яку доходимо до остаточної надприродної цілі. Тому цей Собор стоїть суцільно на релігійній площині, в якій він увесь зміщується; бо не є він нічим іншим, як сильним і приятельським закликком до людського роду, щоб у братній любові знаходив того Бога, «від якого відвернутися - значить упасти, до якого повернутися - значить повстати, в якому бути - значить твердо стояти, до якого повернутися - значить відродитися, в якому перебувати - значить жити» (Св. Августин, *Монологи*, I, 1, 3: Патр. Лат. 32, 870).

Ось така наша надія під кінець цього Вселенського Собору Ватиканського Другого і на початку того людського й релігійного оновлення, яке він бажав розглянути й підтримати; і надіємося, що і з нами, Достойні Брати й Отці Собору, те саме станеться; сподіємося, що воно станеться так і з цілим людством, яке ми тут краще полюбили і навчилися йому краще служити.

І коли, вкінці, для такого щасливого успіху ми знову упрощуємо заступництво св. Івана Хрестителя і св. Йосифа, Покровителів Вселенського Собору, святих апостолів Петра і Павла, підвалини і заборона Святої Церкви, а разом з ними і св. Амбросія єпископа, якого сьогодні

святкуємо празник, і в ньому неначебто об'єднуємо Церкву Східню і Західню, і в однодушній молитві просимо також допомоги Пресвятої Діви Марії, Матері Христа, яку ми назвали також Матір'ю Церкви, - ми одними устами і одним серцем складаємо Богові подяку й віддаємо хвалу, бо Він Бог живий і істинний, єдиний і всевишній, Отець, Син і Святий Дух. Амінь.

— Перекладено за текстом, поміщеним в “*Оссерваторе Романо*”, за 8 грудня 1965 (ч. 283); перевірено за текстом в “*Акти Апостольської Столиці*”, т. 58 (1966), стор. 51-59.

* * *

Кінець V-го і останнього тому

« Діянь і Постанов »

- Закінчення Ватиканського Собору і По-соборові Інструкції подано в першому томі -

ЗАГАЛЬНИЙ ЗМІСТ

<i>Від Видавництва</i>	5
<i>Від Перекладача</i>	7
Діяння Ватиканського Собору	11

Слово Папи Павла VI на VIII публ. сесії Собору ..	17
---	----

ДУШПАСТИРСЬКА КОНСТИТУЦІЯ «ПРО ЦЕРКВУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ»

Виготовлення - Дискусія - Схвалення	29
Текст Конституції «Про Церкву в сучасному світі»	33
Вступ	33
Вступний виклад: Про положення людини в сьо- годнішньому світі	35
Частина I: Про Церкву і покликання людини	44
Розд. I: Про гідність людини	45
Розд. II: Про людську громаду	58
Розд. III: Про людську діяльність у вселенній	69
Розд. IV: Про завдання Церкви в сучасному світі	77
Частина II: Про деякі наполегливіші проблеми	89
Розд. I: Про достойність подружжя і сім'ї ..	89
Розд. II: Про правильний розвиток культури	100
Розд. III: Про економічно-соціальне життя ..	113
Розд. IV: Про життя політичної громади	127
Розд. V: Про плекання миру і міжнародної спільноти	135
Закінчення:	151

ДЕКЛЯРАЦІЯ «ПРО РЕЛІГІЙНУ СВОБОДУ»

Виготовлення - Дискусія - Схвалення	157
Текст Деклярації «Про релігійну свободу»	161
Право осіб і громад на громадську і громадянську свободу в релігійній справі	161
I. Загальне поняття релігійної свободи	162
II. Релігійна свобода в світлі Об'явлення	169

ДЕКРЕТ «ПРО МІСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ»

Виготовлення - Дискусія - Схвалення	181
Текст Декрету «Про місійну діяльність Церкви»	185
Вступ	185
Розд. I: Про богословські засади	186
Розд. II: Про сутність місійного діла	200
Розд. III: Про помісні Церкви	213
Розд. IV: Про місіонерів	220
Розд. V: Про налагодження місійної діяльності	226
Розд. VI: Про співпрацю	232
Закінчення:	239

ДЕКЛЯРАЦІЯ «ПРО ВІДНОШЕННЯ ЦЕРКВИ ДО НЕ-ХРИСТИЯНСЬКИХ РЕЛІГІЙ»

Виготовлення - Дискусія - Схвалення	243
Текст Деклярації «Про відношення Церкви до нехристиянських релігій»	247
1. Вступ	247
2. Різномірні нехристиянські релігії	248
3. Про ісламську релігію	249
4. Про юдейську релігію	250
5. Про загальне братерство	252

